

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

TJAŠA TRAMTE

KULT MAO ZEDONGA

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana, 2004

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

TJAŠA TRAMTE

Mentor:izr.prof.dr. MITJA VELIKONJA

Somentor:izr.prof.dr. MITJA SAJE

KULT MAO ZEDONGA

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana, 2004

KAZALO

1. UVOD	4
1.1. Hipoteze	5
1.2. Struktura in metodologija	5
2. KULT VODJE	6
2.1. Voditelj množice	6
2.2. Mit, obred, ideologija	7
2.2.1. Mit.....	8
2.2.1.1. Sodobni politični mit.....	9
2.2.2. Obred	11
2.2.3. Ideologija.....	12
2.3. Kult voditelja	13
2.3.1. Avtoriteta	14
2.3.2. Karizma	15
2.3.3. Narcizem.....	17
2.4. Politična propaganda	17
3. KULT MAO ZEDONGA	20
3.1. Dejavniki razvoja Maovega kulta	20
3.2. Evolucija kulta Mao Zedonga	24
<u>3.2.1. Obdobje pred letom 1911</u>	25
3.2.1.1. Propad dinastije Qing.....	25
<u>3.2.2. Obdobje med leti 1911 in 1935</u>	28
3.2.2.1. Prva leta republike.....	28
3.2.2.2. Mao Zedong med leti 1918 in 1927.....	30
3.2.2.3. Državljanjska vojna 1927 – 1930.....	31
3.2.2.4. Dolgi pohod 1934-1935.....	33
<u>3.2.3. Obdobje med leti 1935 in 1949 – rojstvo kulta</u>	34
3.2.3.1. Yanansko obdobje 1935-1947.....	34
3.2.3.2. Vojna z Japonsko in zmaga revolucije 1937-1945.....	36
<u>3.2.4. Obdobje med leti 1949 in 1961</u>	38
3.2.4.1. Zavračanje kulta osebnosti 1949-1955.....	38
3.2.4.2. Sprememba v Mao Zedongovem mišljenju 1956.....	42

3.2.4.3. Načrtovan skok in njegov polom 1958-1961.....	46
3.2.4.4. Maov odstop 1958.....	48
<u>3.2.5. Obdobje med leti 1962 in 1968 – višek kulta.....</u>	51
3.2.5.1. Gibanje socialistične vzgoje 1962.....	53
3.2.5.2. Kulturna revolucija 1966-1976.....	54
3.2.5.3. Lin Biao in skupina »516« 1967.....	58
<u>3.2.6. Obdobje med leti 1969 in 1976 – umiritev kulta.....</u>	60
3.2.6.1. Rekonstrukcija 1969-1971.....	60
3.2.6.2. Afera Lin Biao 1971.....	61
3.2.6.3. Gibanje »Kritizirajmo Lin Biao in Konfucija« 1973.....	64
3.2.6.4. Konec dobe Mao Zedonga.....	65
<u>3.2.7. Obdobje med leti 1989 in 1995 – ponovno rojstvo kulta</u>	69
3.3. Propagiranje kulta Mao Zedonga.....	72
3.3.1. Rdeča knjižica.....	73
3.3.2. Slogani.....	73
3.3.3. Propagandni posterji.....	75
3.3.4. Značke.....	75
3.3.5. Pesmi.....	77
3.3.6. Časopis.....	86
3.3.7. Televizija in filmi.....	87
3.3.8. Radio.....	88
3.3.9. Aktiviranje množic v okviru kampanj.....	89
3.3.10. Propaganda, organizirana na osnovi sosedstev.....	89
4. ZAKLJUČEK.....	90
5.LITERATURA.....	93
5.1. Bibliografija v kitajskem jeziku.....	93
5.2. Bibliografija v indoevropskih jezikih.....	93
5.3. Članki.....	96
5.4. Internet.....	96

1. UVOD

»东方红, 太阳升, 中国出了个毛泽东, 他为人民谋幸福, 呼儿咳呀, 他是人民大救星.«

»Vzhod je rdeč! Sonce je vzšlo! In Kitajska je rodila Mao Zedonga! On išče srečo za ljudi, on je veliki osvoboditelj ljudstva.«¹

Z ustanovitvijo Ljudske republike Kitajske 1. oktobra 1949 je bil rojen novi državni kult. Predsednik Mao Zedong je postal lik, ki so ga oboževali in častili kot pol-boga. Za večino Kitajcev je bil že sam pogled na Maa, ki je stal nad Trgom nebeškega miru, priložnost, za katero so hrepeneli, najbolj navdušujoča in razburljiva izkušnja, kar so jih poznali. Tistih nekaj privilegirancev, ki so mu še segli v roko, si cele tedne niso umili rok, njihovi prijatelji in znanci pa so od daleč prišli samo zato, da so se dotaknili roke, ki se je dotaknila Maove in bili s tem deležni metafizične, skoraj mistične izkušnje. Med kulturno revolucijo je delil mangove plodove in kdor ga je dobil, ga je sveto oboževal. Mangi so tako postali sveti predmeti, čaščeni na oltarjih in požirek vode, v kateri se je kahal delček tega sadeža, je bil božanski napoj.

Z diplomskim delom želim približati življenje in delo tega karizmatičnega voditelja, marksističnega misleca, velikega praktika svojih idej, pesnika, mojstra strategije moderne vojne in osvoboditelja kitajskega ljudstva, ki je po svojem mišljenju in svoji zasnovi sveta presegel domače meje. Za nekatere je Mao Zedong bog, veliki voditelj in učitelj, za druge pa le kruti diktator. Toda ne glede na osebno mnenje posameznika, je Mao zgodovinska osebnost velikega pomena. Noben drug voditelj v zgodovini namreč nikoli ni vladal tolikšni množici ljudi in tako dolgo kot prav on. Prispeval je k popolni preobrazbi moderne Kitajske, ki je prešla od tisočletne in ponižane monarhije, skozi pol-fevdalen in pol-kolonialen status do neodvisnega in mogočnega naroda. Vendar pa Mao ni samo del kitajskega kolektivnega spomina, najpomembnejši predstavnik kitajske preteklosti, temveč tudi del kitajske sedanosti: bodisi kot talisman v taksiju bodisi kot rešitelj v rock verziji revolucionarne pesmi Vzhod je rdeč. Diplomaska naloga odgovarja na sledeča vprašanja: *Zakaj se je kult osebnosti na Kitajskem sploh razvil, če ga je Mao Zedong sam odklanjal? Zakaj so ga ljudje sprejeli, če ga je res vsiljevala država? Čemu so se več kot desetletje po Maovi smrti spet povsod pojavile njegove podobe? In*

¹ Pesem *Vzhod je rdeč* pesnika Li Youyuana 李有源 je ena izmed najbolj znanih kitajskih komunističnih pesmi iz obdobja revolucije.

nenazadnje, ga je kitajsko ljudstvo občudovalo zato, ker so ga zaznavali kot resničnega osvoboditelja, kot nekoga, ki je imel vizijo in si je upal voditi Kitajce na ponovnem odkrivanju izgubljene slave, kot nekoga, ki je odpravil in preprečil nadaljnja ponižanja s strani zahodnih sil ali pa zato, ker so potrebovali boga, da bi ga oboževali?

1.1. HIPOTEZE

V diplomski nalogi bom preverjala tri hipoteze. Osrednja hipoteza se glasi:

1. Kult osebnosti na Kitajskem se je razvil kot posledica daljšega obdobja krize v družbi.

Vmesni hipotezi, ki se nanašata na prvo, pa sta:

2. Prvi kult osebnosti Mao Zedonga, ki se je začel na veliko propagirati po letu 1962 ter je dosegel višek v kulturni revoluciji, je sponzorirala država.

3. Drugi kult osebnosti Mao Zedonga, ki se je pojavil po njegovi smrti v začetku devetdesetih let, je bil gibanje, ki je nastajalo od spodaj.

1.2. STRUKTURA ANALIZE IN METODOLOGIJA

V teoretičnem delu bom opredelila pojem voditelja, kulta osebnosti in opisala tri pomembne oblike za aktiviranje množic: mit, obred in ideologijo. Tretji del naloge bo namenjen kultu Mao Zedonga. Poskušala bom analizirati dejavnike, ki so vplivali na nastanek tega kulta ter opisala razmere, v katerih se je razvijal, dosegel svoj višek med kulturno revolucijo, se leta 1970 umiril in več let po Mao Zedongovi smrti spet pojavil. Na koncu poglavja bom obsežen del posvetila propagiranju kulta Mao Zedonga preko različnih medijev: tiska, radia, televizije, posterjev itd. V zadnjem poglavju bom preverila veljavnost hipotez in podala sklep. Na koncu diplomske naloge bom navedla uporabljeno literaturo.

V diplomskem delu se bom oprla predvsem na sekundarno literaturo. Uporabila bom deduktivno metodo, se pravi, da bom teoretska izhodišča aplicirala na primer kulta osebnosti. Poslužila se bom tudi analize tekstov, to je Maovih govorov, člankov, njemu posvečenih pesmi, plakatov in podobno. Pri podajanju zgodovinskega ozadja razvoja kulta Mao Zedonga pa se bom oprla na zgodovinsko opisno metodo.

2. KULT VODJE

2.1. VODITELJ MNOŽICE

V vsaki socialni situaciji so vloge nekaterih posameznikov pomembnejše in njihov vpliv na ostale večji. Ti posamezniki vodijo in usmerjajo obnašanje drugih. Vodja 领袖² je običajno oseba, ki v največji meri vpliva na aktivnost določene skupine, institucije ali množice in ji olajša doseganje zastavljenih ciljev, medtem ko pripadniki teh socialnih enot sledijo predlogom, napotkom ali ukazom vodje (Ule, 1994: 237). Rostohar meni, da se od voditelja skupine ne zahteva posebna globokoumnost, ampak predvsem odločnost in trdna volja, s katero se odlikujejo nad povprečjem kolektiva. Poleg tega je lahko vodja skupine le oseba močnih emocij, izmed katerih je najpomembnejša častihlepnost, ki zadovoljuje njegovo težnjo, da vodi kolektiv. Nadaljna lastnost, s katero se mora odlikovati vsak voditelj je nesebičnost. Pravi voditelj je lahko samo taka oseba, ki ima smisel in razumevanje za interese skupnosti. Voditelj mora biti tudi glasnik skupnih idealov in idej, ki so vsebina javnega mnenja. Veliki voditelji ljudskih množic vseh dob so bili osebnosti, ki so nesebično zastopale interese množic, in sicer z nezlomljivo voljo (1965:105). Voditelj mora biti tudi dober govornik, kajti večkrat se zgodi, da misli, ki jih je razvil en govornik, pri množici niso bile sprejete, ko pa jih je podal drug govornik na ustrežnejši način, jih je množica sprejela z odobravanjem. Spretnost ljudskega govornika je ravno v tem, da zna svoje misli prilagoditi načinu mišljenja množice.

Machiavelli v svojem delu *Vladar* ne priznava nobene morale. Opozarja, da bi bilo dobro, če bi vladar imel vse lastnosti, ki veljajo v javnem mnenju za dobre. Toda če bi se vselej ravnal po kreposti, bi izgubil oblast, ki mu mora biti najvišji smoter. Vladarju mora biti deveta skrb, če ga imajo za okrutneža, »le da drži svoje podložnike skupaj in da so mu zvesti«. Velike reči so storili ravno tisti vladarji, ki se niso menili za dano besedo. Vladar mora posnemati leva in lisico, biti mora močan in zvit. Mora se bati zarot, tem pa se bo izognil, če bo užival zaupanje ljudstva, ki bo poroštvo za neuspeh zarotnikov; vladarji morajo neprijetne zadeve prepuščati v upravo drugim, sebi pa delitev milosti (Bibič, 1978:235-236).

Med voditeljem in množicami naj ne bi bilo motečih posrednikov in nikakršnih razhajanj. Pogosto so državo ali narod poistovetili z voditeljevo usodo (Velikonja, 1996:

² V diplomski nalogi bom lastna imena, imena krajev in pomembnejše izraze zapisala tudi s kitajskimi pismenkami.

45). Ljudje morajo v njem videti posebjeno človekoljubnost in dobrotljivost, vendar pa mora hkrati ohraniti do podložnikov tisto razdaljo, ki mu zagotavlja dostojanstvo. Vladovalci neposredni sodelavci, ministri, so pomemben člen v verigi njegove moči (Bibič, 1978:236). Problem s totalitarnim vodjo, pravi Žižek, pa je v tem, da svojo oblast legitimira s pascalovsko – marksovsko argumentacijo: ljudstvu ne pravi »slediti mi morate, ker sem Vodja«, marveč nasprotno »sam zase nisem nič, vsa moja oblast izvira iz vas, sem, kar sem, le kot izraz, utelešenje, izvrševalec vaše Volje...« (1987:76). Od elitne formacije ga loči zaprt krog posvečenih oseb, ki okrog njega širijo svoj nepredirni skrivnosti, ki se je ujema z njegovo »neotipljivo premočjo« (Suvarin v Arendt, 2003:460). Njegov položaj v tem intimnem krogu je odvisen od njegove sposobnosti, da med njegovimi pripadniki kuha spletke in od njegove spretnosti pri stalnem menjavanju svojega osebja. Svoj vzpon na položaj Vodje dolguje skrajni sposobnosti urejanja znotrajstrankarskih bojev, prej kot pa demagoškimi ali birokratsko- organizacijskim kvaliteta (Arendt, 2003:460).

2.2. MIT, OBRED IN IDEOLOGIJA

Danes določena področja družbenega življenja še vedno urejajo simboli, ki imajo več skupnega s prvotnimi ideologijami kot pa s sodobnimi religijami, pravnimi redi in ideološkimi programi (Jambrek, 1979:285), saj je namreč ena bistvenih stvari, zaradi katere se človek močno razlikuje od vseh drugih živih bitij, njegov svet simboličnih oblik. Zato Cassirer (1972:14) trdi, da je v tem smislu nezadostna in neprimerna tradicionalna oznaka človeka kot razumskega bitja (animal rationale 理性的动物) in da je mnogo bolj ustrezno, da človeka označimo kot bitje, ki ustvarja simbole in živi v svetu simbolov (animal symbolicum 符号动物), kjer se ne čuti zaprtega v svoje lastno življenje.

Simboli so pomembni in vplivni predvsem zaradi močnih čustev, ki so z njimi povezana, in tako ustvarjajo občutek, da so ključni za določeno politično ureditev. Delujejo kot vez med množičnim političnim vedenjem in vedenjem posameznika. Pri aktiviranju posameznikov in množic so posebej pomembne tri simbolne oblike: mit, obred in ideologija (Ferfila, 2002:122). Vendar pa Jambrek poudarja, da imajo miti in rituali le na videz simboličen pomen. »Njihova moč je tako resnična kot moč ukaza. Kdor se jim podreja, priznava legitimnost določene ureditve družbe in njenega vodstva. In kdor jih zanika ali se ne pokorava obrednim pravilom, neposredno ogroža tiste posameznike in skupine, katerih položaj temelji na družbenem soglasju o ustreznih simbolih« (1979:282).

2.2.1. Mit

Miti 神话 so pomemben del naše kulture in religije. Zadevajo najbolj osnovne vidike človeškega življenja, so naš način razlage realnosti, ki se je ne moremo neposredno zavedati. Bunčev Slovar tujk (1963:285) mit razlaga kot »izmišljeno povest o pojavih v naravi (o bogovih in junakih)«. New Webster's Dictionary of the English Language (1975: 990) pravi, da gre za »zgodbo ali legendo, ki uteleša prepričanja ljudstva o njegovih bogovih ali drugih božanskih osebnostih, o njegovem izvoru in zgodnji zgodovini ter z njima povezanih herojih; v širšem smislu katerakoli izmišljena zgodba«. V grobem bi lahko rekli, da kratke slovarske definicije poudarjajo predvsem dva aspekta mitskih zgodb: svetost in izmišljenost. To pa je stališče, ki ga danes zagovarja le malo znanstvenikov, ki se ukvarjajo z mitologijo. Ljudje so namreč spoznali, da »miti niso le otroške bajke in pravljice ali neresne predznanstvene razlage sveta in življenja, ampak povsem jasni in natančni pogledi v stvarnost« (Ovsec, 1991:9).

Alan W.Watts (1983:7) meni, da je mit »kompleks zgodb - od katerih so nekatere brez dvoma resnične in druge izmišljene – ki jih človeška bitja iz različnih vzrokov dojemajo kot demonstracije notranjega pomena vesolja in človeškega življenja«. Z drugimi besedami: »Mit je vsaka zgodba, za katero se smatra, da significira notranji smisel življenja« (1983:23). Malinowski, ki je preučeval žive mite med domorodci meni, da je v idejah primitivnega človeka bolj malo prostora za simbolizem in zgodbe. »Mit, kakor obstaja v primitivni skupnosti, to je v svoji živi primitivni obliki, ni zgolj zgodba, ki se pripoveduje, temveč je realnost, ki se živi« (Malinowski, 1999:34). Sorel je mit razumel kot čisto politično sredstvo, s katerim se izredno močno lahko vpliva na množice. Bil je trdno prepričan, da mit nima nikakršne druge usode kot to, da ima sposobnost, da množice prisili na slepo podrejanje (Đurić, 1989:121). Tudi Hrženjakova (1999:49) pravi, da miti prinašajo sankcije pravilnosti in spodobnosti s svojima kvalitetama univerzalnosti (mit vendar vsi poznajo in ga imajo za resničnega) ter avtoriteto preteklosti. Tako skozi opreciji univerzalizacije mita in njegove postavitve v preteklost, mit poseduje normativno moč fiksiranja običajev, sankcioniranja načinov vedenja ter poudarjanja dostojanstva in pomena institucij. V.W. Turner pa meni, da miti niso le preprosta sredstva za sankcioniranje družbenega položaja in moralnih pravil, temveč so misteriji, prek katerih pride oseba (pa tudi skupina ali družba) v tesno zvezo s »prvotnimi ustvarjalnimi močmi kozmosa« (Jambrek, 1979:291).

Mit se prosto giblje skozi zgodovino in skozi različne družbene predstave. V svojem jedru ohranja strukturno praznino, bistveno – nerešeno- dilemo. Prav ta nikoli dokončani

proces je tisto, kar dela mit vseskozi nov, aktualen, uporaben v vedno drugačnih razmerah. Izhaja iz davnine in obvladuje sedanost ter prek njiju skuša zajeti tudi prihodnost (glej Velikonja, 1996:23). Zato Ferfila pravi, da je mit »most med starim in novim« (2002:122), saj ga sestavljajo podobe iz preteklosti, ki nam pomagajo spoprijeti se s sedanostjo.

Mit nastopi takrat, ko obred ali družbeno in moralno pravilo zahteva opravičilo in potrditev preteklosti, realnosti in svetosti (Malinowski, 1999:40). Tu gre za voljo skupine ljudi in ne za voljo posameznika, ali kot pravi Douthe, mit je »le desir collectif personifie« - posebljena kolektivna želja (v Cassirer, 1972:274). Zahteva po vodstvu se pojavi šele, ko kolektivna želja doseže neustavljivo moč in ko izginejo vsa upanja v izpolnitev te želje po običajni in normalni poti. V takih trenutkih ta želja ni le močno občutena, ampak se le-ta tudi personificira. Pred človekovimi očmi se pojavi v konkretni, plastični in individualni obliki. Intenzivnost kolektivne želje se utelesi v vodji. Prejšnje družbene vezi – pravo, zakonitost in ustava – izgubijo vsako vrednost. Ostaja le mistična moč in avtoriteta vodje; njegova volja je najvišji zakon (Cassirer, 1995:14).

2.2.1.1. Sodobni politični mit

Ko je logos prevzel popolno prevlado nad mitom, popolnoma potisnil v ozadje njegove slike in predstave ter postal mišljenje, ki samo zase misli, da je bistvo stvari, je bilo neizogibno, da se je logos obrnil proti mitu. Logos je moral potrditi svojo absolutno nadoblast s tem, da je definiral mit kot »tisto drugo, kar se nahaja nasproti njemu in je nekaj zelo različnega od njega« (Đurić, 1989:13). Sčasoma se je težišče poudarka premaknilo na drugo stran. Prišlo je do spoznanja, da mit in logos nista samo različni, ampak tudi vrednostno drugače zaznamovani obliki družbene zavesti, da mit ni samo nekaj drugega kot logos, ampak nekaj globljega in pomembnejšega kot logos. Prevladalo je prepričanje, da mišljenje, ki bazira na logosu, nima take moči in prodornosti, ki si jo sam pripisuje, saj ne zagotavlja odgovorov na mnogo pomembnih vprašanj in ne zadovoljuje mnogih bistvenih potreb, tako da je nazadnje prišlo do odkritega upora proti prevladi logosa v človeškem življenju (Đurić, 1989:13). Na mesto logosa je spet stopil mit.

Po Škafarjevem mnenju je v ozadju preporeda mita obrambna reakcija modernega človeka, naperjena proti hladnemu, v koristnost usmerjenemu mišljenju, ki vlada v družbi (1998:39). To drugo vračanje mita, to oživljanje ali ponovno aktualiziranje mitskega prikazovanja, torej izhaja veliko bolj iz pomanjkanja kot pa iz viška duhovne

energije (Đurić, 1989:118). V skrajnih situacijah se tako ljudje zatečejo k skrajnim sredstvom – političnim mitom. Velikonja pravi, da je »stari mit tisti latentni potencial, na katerega se lahko skupnost vedno zanese in ki v težavnih razmerah deluje kot luč v temi, lux in tenebris« (1996:69).

Mit so vedno opisovali kot rezultat nezavednega delovanja in kot svoboden plod domišljije. Tukaj pa imamo mit, ki je izdelan po načrtu. Novi politični miti ne nastajajo svobodno; niso divji sadeži bujne domišljije, ampak umetni proizvodi, ki so jih ustvarili zelo izkušeni in spretni obrtniki. Danes se miti lahko ustvarjajo v enakem smislu in po istih metodah kot katerokoli sodobno orožje (Cassirer, 1995:15). Po Cassirerjevem mnenju imajo sodobni politični miti 当代的政治神话 laično in ne sakralno obeležje, ukvarjajo se s človeškimi in ne božanskimi stvarmi, njihova naloga pa je, da raziščejo vse kulturne vrednote, da osvobodijo človeka vsake osebne odgovornosti in da pripravijo teren za nemoteno vladavino manjšine nad ogromno večino človeštva (glej Đurić, 1989:105-106). Gre predvsem za pojav 20. stoletja, za družbo, v kateri je prišlo do sekularizacije in kjer lahko sekularno religioznost razlagamo kot odgovor na duhovno praznino, brezno, zaradi nezadostitve »potrebe po svetem« (Flere, Kerševan, 1995: 73). Sodobni politični miti se tako pojavljajo predvsem v (nekdanjih) real-socialističnih režimih, kjer religijo v standardnem pomenu zavračajo in negativno zaznamujejo, predmet malikovanja pa postanejo popolnoma tostanski, posvetni pojavi: vodja, partija, država, razred (Flere, Kerševan, 1995:76).

Med mnogimi pojavi, ki so močno povezani s tem širjenjem nezaupanja v logos in polaganjem velikih upov v obnovo kulture na mitskih temeljih, največjo pozornost zasluži dojemljivost današnjega človeka za sistem in hierarhijo, njegova občutljivost za nedemokratično, avtoritarno organiziranje skupnega ljudskega življenja. Dobesedno prisili v razmišljanje slepo priklanjanje današnjega človeka takim, pogojno rečeno, višjim silam kot so rasa, nacija, partija, država in podobno, kakor tudi njegovo pripravljenost pristati na uporabo najbolj brutalnih oblik nasilja zaradi doseganja sumljivih družbenih in političnih ciljev. Dobi se vtis, da vsako obračanje k mitu danes nujno pomeni zoperstavljanje logosu v imenu višjih življenjskih interesov, da vsaka zasvojenost z mitom neizogibno potegne za seboj sovražnost do duhovnih vrednot, zanikanje vseh najpomembnejših spomenikov kulture (Đurić, 1989:16).

V totalitarnih državah so morali politični voditelji prevzeti vse tiste funkcije, ki jih je v primitivnih družbah izvajal čarovnik³ (Cassirer, 1995:20). Politik postane neka vrsta

³ Po Cassirerju je človek začel kot čarovnik, *homo magus*, vendar je kasneje iz dobe magije prešel v dobo

javnega vrača - jasnovidca. Napovedovanje je osnovni element nove tehnike vladanja. Dajejo se najbolj neverjetne in najbolj nemogoče obljube; stalno in vedno znova se napoveduje prihajajoča doba blagostanja (Cassirer, 1972:281). Če proučujemo naše sodobne politične mite in njihovo uporabnost, bomo v njih našli ne le prevrednotenje vseh naših etičnih vrednot, temveč tudi transformacijo človeškega govora. Skovane so nove besede; celo stare besede so dobile nov pomen. Te nove skovanke so močno obtežene s čustvi in divjimi strastmi (Cassirer, 1995:16). Znani so primeri uporabe novoreka ali posameznih neologizmov, skovank, žargona, birokratskega ali tehnicističnega jezika, okrajšav in ozaljšav ter uporabe mrtvih jezikov. Znotraj političnih govorov pa se pojavijo novi simboli, parole, parabole, programske sintagme, drugačen ton, grandomanski izmisleki in podobno (Velikonja, 1994: 169-170). Toda spretna uporaba magične besede ne zadostuje. Da bi beseda dosegla popolni učinek, mora biti dopolnjena z uvajanjem novih obredov. Vsako politično dejanje ima svoj poseben ritual. Vsak razred, vsak spol in vsako starostno obdobje ima svoj obred. Posledice teh novih obredov so očitne. Stalno, monotono izvajanje istih obredov najbolj uspava naše aktivne moči, moči lastne presoje in kritične razsodnosti ter zbrše občutek osebnosti in osebne odgovornosti (Cassirer, 1995:17).

2.2.2. Obred

Po Velikonji (1996:89) se mit utelesi šele skozi obredje 儀式. Tako kot je filozofija brez religije breizrazna, je religija brez ritualov plehka. Ljudje danes še nismo dosegli tiste stopnje, da bi lahko živeli brez simbolov in obredov, saj dajejo konkretno obliko abstraktnim duhovnim idealom ter dodajajo barvo in okus življenju. Jambrek pravi, da so obredi »zlasti predvidljiva dejanja ali vrsta dejanj, ki jih ne pogojuje zgolj razumski (racionalni) premislek« (1979:283). Pod slednjim razume tako ravnanje, ki pomeni sredstvo za dosego vnaprej določenega cilja, medtem ko naj pri obrednih dejanjih ne bi bilo povsem jasno, zakaj se posameznik ali skupina odloči za določeno dejanje. Obred udeležence povezuje v skupnost s tem, da jih izrazito čustveno opozarja na medsebojno povezanost in skupne interese, zato ga Ferfila označuje kot »most med posameznikom in skupnostjo« (2002:123). Z namenom utrjevanja stabilnosti in kontinuitete v

tehnike. Homo magus zgodnjega obdobja in primitivnih civilizacij je postal *homo faber*, obrtnik in mehanik. Sodobni politik mora v sebi združevati dve popolnoma različni stvari, ki nimata skupne točke. Istočasno mora nastopati kot homo magus in homo feber. On je svečenik nove, povsem iracionalne in skrivnostne religije. Vendar pa to ni bilo dovolj. Homo magus je istočasno tudi *homo divinans*. On razodeva božjo voljo in napoveduje prihodnost (glej Cassirer, 1972:275-280).

spreminjajočem se svetu se srečata sferi svetega in profanega. Udeleženci častijo izbran politični absolut, narod, državo, stranko ali vodjo (Velikonja, 1996:89).

Po mnenju antropologa C. Kluckhohna imata mit in ritual skupno psihološko osnovo. Ritual je do obsedenosti ponavljajoča se dejavnost – pogosto simbolična dramatizacija temeljnih potreb družbe, mitologija pa je racionalizacija prav teh potreb (glej Jambrek, 1979:285). Mit torej na nek način s pomočjo besed izraža tisto vsebino, ki jo obred prinaša s pomočjo delovanja. Vendar pa je obred globlji in trajnejši element v religioznem življenju človeka kot sam mit. »Medtem ko se verovanje menja«, pravi Doute, »obred traja« (Cassirer, 1972:55). Miti in rituali pomenijo tudi simbolično priznanje določene družbene spremembe oziroma začetek novega obdobja družbenega razvoja. Zato so zlasti primerno sredstvo za utrditev na novo pridobljene oblasti ali položaja določene skupine, sloja ali razreda (Jambrek, 1979:290).

2.2.3. Ideologija

Ideologija 思想 je oblika konsenta (privolitve) glede socialnega reda in strinjanja s pravili vedenja v okviru posebnega skupka socialnih, gospodarskih in političnih struktur (Vreg, 2000:157). Ideologije danes ne razumemo kot znanost o idejah, ampak kot ideje same, še več, gre za ideje določene vrste. Te ideje niso epistemološke, pač pa politične. Tako torej ideologija obstaja zato, da potrdi določen politični pogled, da služi interesom določenih ljudi ali da igra funkcionalno vlogo v odnosu z družbenimi, ekonomskimi, političnimi ali pravnimi institucijami. Bistvo ideologije ni v tem, da skupine namenoma zatirajo ljudi in spreminjajo njihovo zavest, ampak v tem, kako dominantne institucije v družbi delujejo skozi vrednote, koncepte in simbolne sisteme, da bi legitimizirale obstoječi red, ali pa ponujajo cilje in sredstva za njegovo spremembo.

Ideologija je sedanost mita (Velikonja, 1996:28). Đurić jo zato opredeli tudi kot »sekundarno mitologijo«, vendar opozarja, da je prvotna mitologija njen vzor samo glede na obliko in nikakor ne vsebinsko (glej Đurić, 1989:130), saj ideologija spreobrača in izkrivlja prvotno namero mita. Ideologija je torej bolj sredstvo za vladanje kot sredstvo za rešitev. Za razliko od mita, ki kaže na transcendentno stvarnost, s katero se človek ukvarja, se ideologija omejuje na tozemeljske stvari, da bi si zagotovila popolno manipulacijo s človekom (Đurić, 1989:130). Kolakowski ideologijo poimenuje tudi »osvajalni mit« (v Velikonja, 1996:24), ki družbo drži skupaj le skozi stanje stalne napetosti, boja, ogroženosti; nikakor pa ne brez tega. Zadovoljiti mora še neizpolnjene zahteve, pretenzije, ponuditi perspektive, organizirati nezadovoljstvo (Velikonja,

1996:24). Vranicki trdi, da imajo vse ideologije skupen koren – psihologijo dane dobe (1975:263), ta pa nam bo razumljiva šele takrat, ko jo bomo gledali kot psihologijo določenega razreda, ki je živel v določenih družbenih in zgodovinskih razmerah. Misli vladajočega razreda so namreč v vsakem obdobju vladajoče misli tj. razred, ki je vladajoča materialna družbena moč, je hkrati vladajoča duhovna moč. Razred, ki razpolaga s sredstvi za materialno proizvodnjo, razpolaga s tem hkrati s sredstvi za duhovno produkcijo, tako da so mu hkrati v poprečju podrejene misli tistih, ki nimajo sredstev za duhovno produkcijo (Vranicki, 1975:258).

Mannheim razlikuje med partikularnim in totalnim pojmom ideologije. Pri partikularnem pojmu gre za nezaupanje do določenih idej in predstav nasprotnika, ker se smatra, da so to več ali manj zavestna prikrivanja nekega določenega stanja, katerega resnično spoznanje ni v interesu nasprotnika (Đurić, 1989:128). Totalen pojem ideologije nastane, kadar se govori o ideologiji nekega stoletja ali ene družbene skupine, to je kadar se postavlja pod vprašaj celoten pogled na svet nasprotnika (Đurić, 1989:128). Problem ideologije vidi Conolly (1974:10) v tem, da gre za sistem sprejetih političnih prepričanj, ki so pogosto potrebna za usmerjanje politične dejavnosti v bolj problemskih situacijah, hkrati pa je tako zgrajena, da ščiti pomembnejše življenjske interese svojih pristašev. V situacijah, kjer empirični vpogled ni povsem izvedljiv, je pogosto zelo težko dognati, če sprejeta ideologija učinkovito opisuje in pojasnjuje politično okolje.

2.3. KULT VODITELJA

Poleg verbalno simbolične ima mit še praktično-simbolno razsežnost, znano pod imenom kult (Đurić, 1989:29). To dvoje je tako močno povezano, da kolikor je mit vtkan v kult, toliko je tudi kult prepleten z mitom (Đurić; 1989:30). Sociološka literatura opredeljuje kult kot najnižjo obliko organizirane religiozne skupine. Člani skupine se prostovoljno priključujejo nekemu verovanju in s tem tudi kultnim (obrednim) oblikam, ki skupaj izražajo to verovanje (Roter, 1973: 15). Kulturi so ponavadi ustvarjeni z živečim voditeljem, za katerega se meni, da je »bog« ali »kot bog« za predane privrženke. Hkrati z dramatičnim in prepričljivim talentom za samoizražanje imajo ti voditelji intuitivno sposobnost, da zaznavajo potrebe njihovih privrženecv in jih pritegujejo z raznimi obljubami. Postopoma voditelj vtisne skupini njegovo lastno ideologijo ter nato ustvari pogoje za to, da njegove žrtve ne morejo ali si ne upajo preverjati njegovih trditev. Skozi psihološko manipulacijo in kontrolo kulturni vodje svoje privrženke

zapeljejo v verovanje v nekaj, potem pa se zavarujejo pred preverjanjem in spodbijanjem tega mitološkega ali verskega sistema. Voditelj, ki ga pogosto označujejo kot »osvoboditelja« ali »rešitelja« ljudi, je čaščen na skoraj božanski ravni. Povsod so razstavljeni njegovi portreti, kipi in drugi spomeniki, ki kažejo na njihovo veličino in modrost. Namen kulta osebnosti 个人崇拜 je združiti voditelja in državo v eno, tako da se ljudem zdi nemogoče predstavljati obstoj enega brez drugega.

Kult je torej »globoka želja individua, da se osvobodi okov svoje individualnosti, da utone v tok univerzalnega življenja, da izgubi svojo indentiteto, da se pretopi v celoto narave« (Cassirer, 1972:68). V mamljivem vrtincu igre in orgijskih obredov se izgublja naš končni in omejeni Jaz. Ta Jaz, »mračni tiran«, kakor ga imenuje Rumi, umre; rodi se Bog (Cassirer, 1972:68). Avtoriteta preroka ali odrešenika v skupini ne temelji predvsem na posebni religiozni izurjenosti, formalnih študijah ali profesionalnih kvalifikacijah, marveč na dejstvu, da skupina vodji priznava »božansko« poslanstvo in lastnosti ter mu zato v njegovih aktivnostih prostovoljno sledi (Roter, 1973:18). Voditelja poleg tesne zveze z bogom odlikuje tudi znanstveni um: prikazani so kot vrhunski misleci, znanstveniki, pronicljivi teoretiki in praktiki svojih idej. Vodja v sebi združuje poleg borca in odrešenika še učitelja (Velikonja, 1996:39). Voditelje povezujejo tudi z največjimi osebnostmi nacionalne in tudi širše zgodovine (Velikonja, 1996:39), prav tako pa novi voditelji radi prevzemajo geste in podobe iz življenja svojih vzornikov.

Vsekakor imajo kulturni vodje neverjetno zmožnost očarati in privabljati privrženca, vendar pa Spahić (2000:16) še opozarja, da je med drugim tudi množica tista, ki med politiki išče idole, vodje, očete narodov, karizmatične posameznike, ki jih občuduje in s katerimi se potem popolnoma ali vsaj delno identificira. Karizmatični občutki posameznika in še bolj množice, naklonjenost mitološki interpretaciji, mistifikaciji in povečevanju, religiozen duh in človeška potreba po religioznosti prispevajo temu, da prihod na določeno politično funkcijo retroaktivno povzroči takojšnjo »funkciokratsko pamet«, »nadpovprečnost«, »božanskost«, v katere hote ali nehote začne verjeti sam politik, ki ga včasih zanese do te mere, da mu ukvarjanje s politiko postane ne le psihološka, ampak tudi biološka potreba. Odstavitev s funkcije za veliko ljudi, navajenih na status majhnih ali/in »velikih bogov«, včasih pomeni pravo ali pa klinično smrt.

2.3.1. Avtoriteta

Politični voditelj lahko na množice sugestivno vpliva le, če je avtoriteta 权力. Namen kulta je služiti čustvenim, finančnim potrebam voditelja ali njegovi potrebi po

moči. Zato mora imeti kultni vodja nujno avtoritarno osebnost, če hoče izpolniti njegov del dinamike moči.

Izraz avtoriteta izhaja iz latinske besede »auctoritas«, ki pomeni oblast ali ugled. Pri tem se zdi, da »tisto, česar človek ne bi nikoli storil sam po sebi, na zahtevo določenih avtoritet to stori brez večjega oklevanja« (Ćorić, 1998:133). Uletova meni, da je za definicijo avtoritetnega odnosa bistvena vnaprejšnja poslušnost podrejene osebe navodilom in ukazom nadrejene. To dosežemo s priznanjem superiornosti neke osebe in z internalizacijo njenega vpliva. S tem superiorno osebo idealiziramo, njeni ukazi pa postanejo za podrejeno osebo norma (1994:218). Čeprav se včasih uporabi sila ali pa se grozi z njo, je navadno tudi ta metoda družbeno sprejeta, ker jo ima »javnost«, ki sprejema splošni sistem vrednot, za nujno, da bi z njo zagotovila doseganje skupnih ciljev.

Avtoriteta je torej proces interakcije med podrejenim in nadrejenim, kjer je nadrejeni legitimen le, če ga podrejeni kot takega sprejme. Podrejeni zato definira avtoriteto. Zato ima »neformalne avtoritete«, kot jo imenuje Ferjan (1998:75), vodja toliko, kolikor mu je priznajo podrejeni. Pri tem je nujno, da se avtoriteta vedno znova potrjuje, sicer lahko preide v prisilo ali pa jo podrejena oseba zavrne.

Psihoanalitične koncepcije avtoritete govorijo večinoma le o iracionalni avtoriteti, ki je večna in pokoravajoča, ne pa o racionalni avtoriteti, ki podrejene spodbuja in osvobaja. Max Weber v svoji tipologiji loči tri tipe avtoritete:

- pravno – racionalna avtoriteta (ljudje se ji podrejajo, ker ima poseben položaj v organizaciji, na primer direktor urada),
- tradicionalna avtoriteta (ljudje se ji podrejajo, ker je bilo od nekdanj tako, na primer starši) in
- karizmatična avtoriteta (ljudje se ji podrejajo, ker ima posebne osebne lastnosti, ki pri drugih vzbujajo strahospoštovanje in vznesenost, npr. Jezus Kristus)(Moore, 1997:83).

Ferjan pa omenja še dve vrsti avtoritete, in sicer situacijsko avtoriteto, ki nastopi ob pojavu izjemnih dogodkov (npr. nesreče) in navadno ni trajna ter funkcijsko avtoriteto, ki temelji na znanju in dejanskih dosežkih posameznika (glej 1998:75).

2.3.2. Karizma

Pojem karizma 魅力 izhaja iz starogrškega sinonima za »dar milosti«. Označuje osebne značilnosti kot so privlačnost, šarm, preroške, retorične, vojaške in politične

sposobnosti itd. Z njimi »obdarjena« karizmatična osebnost jih nato uporablja za pridobivanje svojih privržencev. Njenim odločitvam in besedam sledijo večinoma prostovoljno, kar bi lahko označili za tisto »diferentio specifico«, ki loči karizmo od avtoritete. Avtoriteta namreč zahteva podreitev, pogosto tudi nasilno pokoritev.

Največji prispevek k teoriji karizme je moč najti v delih Maxa Webra. Karizma po Webru temelji na »afektivni vdanosti vodji, njegovih božanskih atributih, magičnih sposobnostih, preroški moči, vojaškemu junaštvu, duhovni ali govorniški moči« (Politička enciklopedija, 1975:420). S karizmo je označil avtoriteto, ki črpa svojo izjemno moč iz sebe, ne pa iz družbenega položaja ali funkcije. Torej ima »karizmatična avtoriteta izvor v sposobnostih posameznika, v specifikah njegovih osebnostnih potez, lojalnosti članov skupine in podobno« (Ferjan, 1998:137). Karizmatično vodstvo tako označuje specifičen tip vodstva, ki temelji na herojskem, svetniškem ali podobno privlačnem obeležju nekega vodje. Njegova avtoriteta ne izhaja iz njegove statusne moči, ampak iz osebnih značilnosti, s katerimi si pridobi brezpogojno pokornost in legitimiteto za svoja dejanja in odločitve. Poslanstvo, ki ga njegova osebnost uteleša, ni nujno revolucionarne narave, vendar vedno želi spremeniti obstoječo moralo, zakone in tradicijo. Vedno se pojavi v izrednih okoliščinah in je rezultat izrednih faktorjev: zunanjih (političnih, ekonomskih) in notranjih (duhovnih, religioznih).

Karizmatični voditelj 有号召力的领袖 člane skupine pripravi do tega, da se popolnoma podvržejo njegovi volji, da ga častijo, ljubijo in mu slepo sledijo. Voditelj ima od njihove naklonjenosti korist, lahko pa tudi gmotni dobiček. V karizmatičnem voditelju vidijo »odrešenika, boga ali božjega namestika na zemlji« (Škafar, 1998:83), saj so te osebe znane po njihovem neizbežnem magnetizmu, zmagovalnem stilu ter samozavesti. Kult osebnosti ne nastane spontano, ampak je rezultat spretno uporabe miselno-reformnih tehnik kulturnega vodje. Karizma sama torej ni zlo in ni nujno, da vzgoji kult vodje. Potreben je voditelj, ki je prepričljiv in ima močno voljo, da privede ljudi v novo prepričanje in jih nato zbere okrog sebe kot predane privržence, zato lahko rečemo, da je za voditelja karizma mogoče najbolj uporabna na stopnji oblikovanja kulta. Namreč čim uspešnejši je karizmatični voditelj, tem bolj izgublja svojo prvotno karizmo. Škafar opozarja: »Karizma postane rutina in se izgubi v insitucionaliziranih in obrednih oblikah« (1998:84). Majhna, a močna skupina ob karizmatičnem voditelju iz njega napravi sicer »viden, a nedosegljiv idol« (Škafar, 1998:84). Kmalu voditeljevi varuhi zavladajo nad voditeljem in karizmatični voditelj postane lutka.

2.3.3. Narcizem

Politika, ki ima dolga leta v rokah vso moč in oblast, se polasti narcisoidnost 自负. Slaven Letica je dejal, da narcisoidnost definiramo kot stanje duha, v katerem narcisoidna oseba meni, da je edino pomembna in daleč najpomembnejša ona sama, njeno telo, njene potrebe, njene misli, občutki, njena lastnina, njeno znanje in neznanje ter vse in vsi, ki ji pripadajo (Vreg, 2000:168). Navzven to izraža z eksibicionizmom in z neustavljivo željo po slavi in čaščenju (Pečjak, 1995:65), v resnici pa je le nemočen, zgrožen subjekt, žrtev krutega, neobvladljivega nadjaza⁴, subjekt, ki se ne more znajti, ko je soočen z nedojemljivimi zahtevami okolja in s svojo lastno agresivnostjo (Žižek, 1987:118). Imamo torej šibek jaz, ki regredira v primarne oblike mišljenja in primitivne obrambne mehanizme, s patološko relacijo do objektov itn., vendar pa vse te slabosti nekako »kompenzira« z »velikim Jazom«, patološko tvorbo, ki namesto »normalnega« Jaza opravi integrativno funkcijo (Žižek, 1987:114-115). V jazu je torej neka »instanca, ki neprestano opazuje, kritizira in primerja in se tako postavlja nasproti drugemu delu jaza« (Freud, 1977:400). Narcisi tako živijo v neki izolaciji, kjer ima ustvarjanje sijajnega jaza prednost pred legalnimi, moralnimi in medsebojnimi dolžnostmi. So zelo dvomljivi in stalno čutijo, da se proti njim kuje zarota ali pa da jim določena oseba ali skupina želi škodovati.

Narcisu gre zgolj za to, da bi izkoristil drugega, izvlekel iz njega čim več narcističnega dobička, tudi ko brezmejno občuduje idealnega drugega, to počenja izključno iz narcistične perspektive. Zato ohranja do soljudi zmerom neko temeljno nezaupanje – patološko ga je strah tega, da bi bil preveč odvisen od drugih, da bi se jim preveč »odprl« in se preveč navezal nanje (Žižek, 1987:116).

2.4. POLITIČNA PROPAGANDA

Politična propaganda 政治宣传 predstavlja pomembno sredstvo za doseganje tekočega, usklajenega delovanja družbe in je nujen pogoj za oblikovanje sodobnega kulta osebnosti. »Politična propaganda je oblika komuniciranja, s katero komunikatorji ali skupine zavestno, namensko, načrtovano in organizirano oblikujejo propagandne

⁴ Nadjaz je notranja struktura, ki vključuje moralne norme in motive. Medtem ko je funkcija jaza prilagajanje okolju, upoštevanje stvarnosti, reševanje konfliktov z zunanjim svetom, je nadjaz neodvisen od trenutnega okolja. Freud ga je imenoval notranji stražar, ki prepreči nemoralno željo tudi tedaj, kadar jaz popusti (Pečjak, 1995:96-97).

projekte in sporočila (simbole in ideologeme), s katerimi oblikujejo in nadzorujejo mnenja in stališča ciljnega občinstva oziroma vplivajo na spremembo njihovih stališč« (Vreg, 2000:116). Propaganda mora biti novica, mora biti zanimiva, da jo objavijo časopisi in druga sredstva javnega obveščanja, mora biti zanimiva, da o njej ljudje govorijo. Lahko je namenjena le ozkemu krogu ljudi – ciljni skupini, vendar mora interes obstajati, sicer na ljudi ne napravi nobenega vtisa. Umetnost propagande je, da vzame predmet, ki je zanimiv, in ga kot takega na čimboljši možni način predstavi ciljni skupini (Šinkovec, Novak, 1990:36). Poglavitni nosilci propagande so avtoriteta, skupinska pripadnost in privlačnost vira (Pečjak, 1995:145). Nosilec javne propagande mora biti zato znan politik ali priljubljen javni delavec. Nastopajoča oseba mora biti »naša«, mora biti človek, ki pozna probleme in potrebe skupine, ki se ji predstavlja. S tem poudarja skupinsko pripadnost, ki je posebno pomembna v obdobjih družbene krize, ko ljudje iščejo svojo identiteto in jo najdejo v skupini. Da je vir privlačen, mora upoštevati naslednja načela: opazljivost, dostopnost, privlačnost, razumljivost in prepričljivost ter načelo potrebe in nepredvidljivega (glej Pečjak, 1995:145-147). Pri tem Arendtova poudarja, da je »družba vedno dovzetna za to, da nemudoma sprejme osebo kot takšno, kakršna se pretvarja, da je, tako da ima norec, ki se predstavlja za genija, vedno precej možnosti, da mu verjamejo« (2003:387).

Propagandi kot tehniki ideološkega aparata je dovoljeno vse: polresnice in pollaži, nizki udarci, zanikanje ali napihovanje dejstev, izenačevanje krvnikov z žrtvami, impresioniranje s horror pictures, senzacionalizmi, pretiravanja, zamenjevanje imen narodov s kompromitiranimi organizacijami, zavajajoča selektivnost, historična amnezija ali racionaliziranje stereotipov (Velikonja, 1996:74). Politiki diktirajo strukturo, obseg in tempo dogajanj, imajo možnost, da izsiljujejo ene in zamolčijo druge teme, da zapolnjujejo velik odstotek programa in vsebine množičnih medijev, da spodbujajo akcije, tiskovne konference, da tolmačijo, razlagajo, in sicer to, kar oni hočejo ali ocenijo kot politično koristno za njih same; možnost imajo izpostaviti ali prikriti dogodke, pojave, stranske učinke svoje politike; ljudi lahko strašijo z raznimi notranjimi ali zunanjimi nevarnostmi in sovražniki, neredko spodbujajo nacionalizem, velikokrat sami proizvajajo sovražnike, insinuirajo izmišljene afere, inscenirajo medijsko atraktivne dogodke ipd. (Spahić, 2000:17-18).

Teror in propaganda predstavljata dve plati iste medalje (Arendt, 2003:425). Namreč »teror bi brez propagande izgubil večino svojih psiholoških učinkov, medtem ko propaganda brez terorja nima polne moči« (Kohn-Bramstedt v Arendt, 2003:425). Kljub temu pa je propagandna manipulacija »neboleče prepričevanje«, v katerem ljudje ne

občutijo razsežnosti represije in moči – niti države ali politike, niti policije, vojske, cerkve ali množičnih medijev. Propagandna sporočila vsebujejo elemente iracionalnosti in emocionalne naboje, s katerimi vplivajo na podzavestne procese ljudi (Vreg, 2000:117). Tudi Spahić (2000:61) meni, da spretno koncipirana propaganda, ki upošteva mentalne strukture, tradicije, semiološke in mitomanske nagibe množic, ki celo zavaja, insinuirajo, vpliva na slab okus in strasti ljudstva, lahko zadene v polno, če namreč postane (samo kvazi) komunikacija izražena v obsedenosti s programom politične stranke in v zaljubljenosti množic v »svojega« (najpogosteje nacionalnega »očeta«) voditelja in v »svojo« stranko.

J. Ellul je ugotovil, da ima propaganda nekaj skupnih načel in podobnih učinkov, ne glede na to, ali jo uporabljajo nacisti, komunisti ali zahodne demokratične institucije. Prikazovanje voditeljev z nenavadno velikimi slikami je eden od tipičnih načinov propagiranja političnega gibanja, ki ponekod prihaja v prav grotestne oblike, kot so npr. desetmetrske slike ali kipi diktatorjev (Pečjak, 1995:133-134). Moderna propaganda pa uporablja še druge medije: tisk, radio, televizijo, film, zvočnike, značke in bedže, škatlice za vžigalice, posterje, poezijo, glasbo, govore, zastave, spomenike, kovance, znamke, internet itd.

Pečjak poudarja še izredno pomembnost prikrite propagande. Namreč pri odkriti propagandi so cilji povsem jasni, prikrita propaganda pa deluje posredno, zato se sporočila ne zavedamo dobro in se ga zato tudi ne moremo ubraniti, ker mimo naše volje vpliva na vedenje. Tako sčasoma prodre v vse pore človekovega življenja. V najširšem smislu spadajo vanjo tudi poimenovanje ulic in trgov po voditelju, prav tako imena šol in drugih ustanov ter nadimki voditeljev (npr. oče naroda, veliki, silni, stari) in podobno (glej Pečjak, 1995:142).

3. KULT MAO ZEDONGA

Ker ljudje delamo »zvezde« iz najbolj zanimivih ljudi na vseh področjih družbenega življenja (politike, športa, filmov, glasbe,...), je danes kult osebnosti povsod prisoten. Tudi na Kitajskem. Mao Zedonga se označuje kot očeta Ljudske republike Kitajske, predstavnika kitajske komunistične revolucije in »ustvarjalca« sodobne kitajske zgodovine. Naslednje poglavje bom posvetila njegovemu kultu osebnosti, za katerega nekateri menijo, da je bil predsednikova lastna politična kreacija, drugi pa trdijo, da je bil le-ta posledica določenih zgodovinskih okoliščin. Če hočemo Mao Zedonga popolnoma razumeti in spoznati kako se je razvil njegov kult osebnosti, je nujno, da posvetim nekaj pozornosti tudi zgodovinskemu ozadju moderne Kitajske. V nadaljevanju bom raziskala, kaj je vplivalo na razvoj tega norega kulta, kako se je razvijal, kako je bil povezan s kulturno revolucijo ter s katerimi sredstvi in na kakšen način so ga propagirali.

3.1. DEJAVNIKI RAZVOJA MAOVEGA KULTA

Kulti osebnosti so v nasprotju z osnovnimi idejami marksizma. Zato so se tudi Kitajska komunistična partija in Mao Zedong z različnimi ukrepi borili proti njemu. Od samega dne ustanovitve republike niso na primer dovolili praznovanj rojstnih dni partijskih voditeljev. Toda kljub tem poskusom razvoja kulta osebnosti niso bili zmožni preprečiti.

Razvoj kulta osebnosti na Kitajskem so pospešili naslednji faktorji:

1. Dolga tradicija vdanosti kitajskega ljudstva avtoriteti.

V cesarskem sistemu, ki je bil ustanovljen s prvo dinastijo leta 221 pred našim štetjem in je izginil leta 1911, je bila Kitajska monarhija, ki je bila v osnovi patriarhalna družba z dobrohotnimi vladarji in je zato delovala kot velika družina. Cesar je bil vladajoči oče, ljudje pa so bili njegovi »ubogljivi otroci« 乖孩子 (Francis, 1981:10). V sociološkem pogledu je bila njihova osebnost, skupaj z njihovim ožjim (družina) in širšim (država) družbenim okoljem, organska celota. Prav zaradi organske, torej živeče narave te celote je potekala ureditev medsebojnih odnosov v družbi vselej v skladu s tradicionalno »navrstveno« lestvico, ki vsakomur odreja točno določeno mesto v skupnosti (Rošker, 1992:18-19), zato se je od vsakega posameznika pričakovalo gojenje vrtilin, ki ustrezajo njegovemu statusu in položaju v družini in v družbi. Od vladarjev, vključno s cesarjem, se je tako pričakovalo, da gojijo predvsem vrline

človečnosti 仁 *ren*, poštenosti 摯 *zhi* in pravičnosti 义 *yi*, ki so ustrezale njegovemu statusu kot vladarju. Na drugi strani pa so ljudje, ki jim je cesar vladal, morali gojiti vrline zvestobe, vdanosti in ubogljivosti napram avtoriteti. Po tej politični filozofiji se je od cesarja pričakovalo, da vlada s pomočjo vrlin in kot zgled, ne pa z zakonom in silo. Izbruh upora je pogosto nakazoval, da je cesar začel izgubljati nebeški mandat in da se je začejala nova dinastija⁵ (Francis, 1981:11).

K tej tradiciji je prispeval tudi tako imenovani »starševski uradnik« 父母官. V tradicionalnem agrarnem sistemu so ljudje ta naziv najpogosteje uporabljali za uradnika prve stopnje na deželnem magistratu, in sicer zato, ker je bilo to mesto takrat najbolj pogosto in najbolj neposredno v stiku z navadnimi ljudmi. Na območju, kjer je le-ta delal, je ne le predstavljal državno moč, ampak je tudi sam enotno obvladoval lokalno politiko, ekonomijo, kulturo, javno varnost, sodništvo ter druga administrativna dela. Z navadnimi ljudmi je ta uradnik ravnal kot starši z otroki v tradicionalni Kitajski; ne samo, da jih je priganjal k marljivosti in poslušnosti, ampak je hotel nadzorovati tudi situacijo v vsaki družini. Kdo ni ubogal starejših, kdo ni spoštoval sosedov, kdo se je s kom pretepal, kdo s kom kregal, o vseh teh napakah je sodil uradnik sam. Njegovi ukrepi proti tistim, ki so naredili napako ali storili zločin, so bili podobni metodam tradicionalnega očeta in matere: najpogosteje so takega človeka pritisnili ob tla in ga topli po zadnjici. Do tistih dobrih ljudi, ki so spoštovali zakone, so se prav tako vedli kot starši do otrok; osebno so jim napisali karton, v katerem so izrazili pohvalo in zaupanje. Ta karton so potem obesili na vhodna vrata, da so ga sosede lahko zavistno ogledovali.

V 20. stoletju je bil tradicionalni agrarni vladarski sistem premagan, toda fenomen »starševskega uradnika« ni izginil, saj je bila to tradicija, ki je v zavesti kitajskega ljudstva že predolgo obstajala. Leta 1949, ko je Kitajska vstopila v začetno obdobje vzpostavitve socializma, je zaradi splošno nizke izobraženosti ljudstva Partija uspela že takoj na začetku v zavesti ljudi ustvariti visok ugled in avtoriteto. Ker je istovetenje lastne osebnosti s širšo skupnostjo temelj in poglavitni cilj kitajske družbe, so oblastniki to seveda vselej znali izrabiti v svoj prid. Zato se država, a ne kot skupek abstraktnih institucij, ampak v podobi soseda Zhanga, ki je po naključju partijski sekretar delovne enote, ali tetke Lin, ki skrbi za družinska vprašanja v ulici, lahko vmeša tudi v najbolj osebna področja življenja vsakega posameznika (Rošker, 1992:24). S tem, ko so uničili temelje starega političnega sistema in si sposodili tradicionalno zavest starševskega

⁵ Po vzorcu dinastičnih ciklov – vladajoča družina pride na oblast, višek, zaton in vzpon nove dinastije – je Kitajska preživela 24 takih dinastičnih sprememb, dokler ni leta 1911 izginila zadnja dinastija.

odnosa med množicami in uradnikom, je Komunistična partija Kitajske zavestno prevzela poslanstvo »očeta in matere ljudstva« »民之父母«. Komunistična partija Kitajske je z osvoboditvijo ljudi, ki so tako dolgo trpeli pod vladavino Guomindanga, postala junak nove Kitajske. Ljudje so skoncentrirali svoje občudovanje na Mao Zedonga kot vrhovnega voditelja partije in ga brezmejno oboževali, saj je stara in globoko ukoreninjena tradicija zahtevala, da je najvišja oblast utelešena v eni osebi. To tradicijo in manifestacijo osebnega kulta je bilo težavno izkoreniniti tako iz ljudstva kakor iz partije.

2. Mao sam je v določenem obdobju podpiral kult osebnosti.

Kult osebnosti se ni nikoli pojavil, če ga ni sprejela tudi oboževana oseba. Leta 1970 je Mao v intervjuju z Edgarjem Snowom dejal: »总 要 有 人 崇 拜 嘛! 你 斯 诺 没 有 人 崇 拜 你, 你 就 高 兴 啦? 总 要 有 点 个 人 崇 拜«. (internet 23).

»Vedno potrebujemo ljudi, da jih občudujemo. Ali bi bil ti, Snow, vesel, če te ne bi nihče občudoval? Malo kulta osebnosti je vsekakor potrebno. «

To nakazuje, da je Mao ne samo odobral kult osebnosti, še bolj pomembno je, da ga je uporabil kot sredstvo za razreševanje nasprotij in razvijanje boja. To se še bolj jasno izraža v Maovem govoru o dveh kultih osebnosti leta 1958 na kongresu v Chengduju 成都:

»个人崇拜有两种: 一种是正确的, 如马克思, 恩格斯, 列宁, 斯大林正确的东西, 我们必须崇拜, 永远崇拜, 不崇拜不得了, 真理在他们手里, 为什么不崇拜呢? 我们相信真理, 真理是客观存在的反映. 一个班必须崇拜班长, 不崇拜不得了. 另一种是不正确的崇拜, 不加分析, 盲目服从, 这就不对了....问题不是在于个人崇拜, 而在于是否是真理. 是真理就要崇拜, 不是真理, 就是集体领导也不成. « (v 威尔逊, 2001:366).

»Obstajata dve vrsti kulta osebnosti. Eden je zdrav kult osebnosti, to je oboževanje mož kot so Marx, Engels, Lenin in Stalin. Te moramo nujno in vedno oboževati, če jih ne častimo, potem problemov ne bomo nikoli rešili. Oni držijo resnico v svojih rokah, zakaj jih torej ne bi oboževali? Mi verjamemo v resnico, resnica je odsev objektivne realnosti. Druga oblika je lažen kult osebnosti, ki je neanalizirana in slepa ubogljivost,

to pa ni prav... Problem ni v kultu osebnosti, ampak v tem, ali je resnica ali ne. Če je resnica, ga je treba oboževati, če pa ni, potem niti kolektivno vodstvo ne pomaga».

Ta opazka je pripomogla k razvoju kulta osebnosti, ki se je postopoma razvil v Komunistični partiji Kitajske. Dejstvo je, da se je Mao sam zatekel k osebnemu kultu, da bi si pridobil privrženca, ko je pripravljajl Kulturno revolucijo, in potem še leta 1967, ko je hotel zaustaviti njen »skrajno levi« razvoj. Bil pa je tudi prvi, ki je temu kultu napravil konec leta 1970 (Han, 1979b:243). Takrat se je začel norčevati iz tistih, ki so nosili medalje z njegovo podobo, za katere se je porabilo ogromne količine kovine, zato je večkrat hudomušno dejal »Vrnite mi moja letala!«. Počasi so začeli izginjati vsi slovesni nazivi, kakor »veliki voditelj«, »veliki krmar«, »veliki vrhovni poveljnik«, »veliki učitelj«, ki so povsod spremljali Maove portrete. Z javnih mest so odstranili tudi Maove kipe (Han, 1979b:197).

3. **Nekaj ambicioznih ljudi, ki so se gnali za lastnim uspehom** in so imeli druge namene. Eden takih je bil Lin Biao, ki si je s podpiranjem kulta Maa prizadeval pridobiti moč. Organiziral je tako imenovano »šestnajstomajsko« skupino ali skupino »5-1-6« »五, 一, 六 集团«⁶, ki je po božje častila predsednika in njegovo misel. Lin Biao se je tako zavzemal za absolutno avtoriteto Maove misli in preganjal vsakogar, ki je temu nasprotoval.

4. Kult voditelja in njegova karizmatična oblast sta ponavadi odgovora na **krajše ali daljše obdobje krize v družbi**, razkroju starega režima, lahko tudi osvobodilne ali imperialistične vojne (Velikonja, 1996:813). Že v začetku 19. stoletja so se začeli kazati znaki zatona zadnje od kitajskih dinastij. Zaradi luksuznega in razkošnega življenja, kateremu so se predajali vladarji, pa tudi zaradi prevelikih stroškov javne uprave in vojaških izdatkov je nacionalni proračun kmalu postal neuravnovešen. Z vdorom zahodnih sil se je situacija še poslabšala. Sledilo je obdobje kolonializma z dvema opijskima vojnama, kitajsko – japonska vojna, kmečka gibanja, revolucija 1911 in državljanska vojna, tako da je Ljudska republika Kitajska ugledala luč sveta šele leta 1949, ko je Mao Zedongu uspelo dokončno poraziti Guomindang in je v očeh kitajskega ljudstva postal resnični osvoboditelj.

5. Julia Ching v svoji študiji poudarja, da **»je ideja človeka in božanstva, ki sta povezana, osrednja v kitajski miselnosti«** (internet 7). Vladar je bil posrednik med ljudmi in nebom, zato je bil po mnenju ljudi »nebeški sin« 天子, ki je dobil nebeški

⁶ Ime je dobila po Maovem »šestnajstomajskem« dokumentu iz leta 1966.

mandat 天命. Cesarjeva moč in avtoriteta – zakonodajna, izvršna in sodna – sta imeli tako božanski izvor; bili sta bili vsaj v teoriji vrhovni in absolutni, čeprav sta bili v praksi precej okrnjeni (Francis, 1981:10). Ta koncept je postavil voditelja v središče kot predstavnika človečnosti in ohranil predstavo o dobrohotnem despotu kot edinem primernem voditelju za kitajsko ljudstvo. Ljudje so bili zato prepričani, da sta stabilnost in prosperiteta v veliki meri odvisna od osebnih vrlin cesarja.

6. Eden bistvenih dejavnikov razvoja kulta osebnosti je **učinkovit in razvejan propagandni aparat**. Razvoj komunikacijskih tehnik in praks (radia, televizije, različnih tis -karskih tehnik itn.) je v zadnjih desetletjih omogočil učinkovito politično propagando in/ali marketing, ki sta nujna pogoja za oblikovanje sodobnega kulta osebnosti (Velikonja, 1996: 813). Na Kitajskem so se predvsem med kulturno revolucijo močno oprli na propagando, da bi čim bolj uspešno indoktrinirali kitajsko ljudstvo. V nadaljevanju bom zato temu dejavniku razvoja kulta osebnosti posvetila obsežno poglavje.

7. Roskin omenja še eno značilnost kitajskega političnega sistema, ki vpliva na to, da sistem postane bolj odvisen od osebnosti kot pa od samih institucij. Pravi, da je že v stari Kitajski človekova **starost, torej izkušnost, izražala posebne kvalitete modrosti in vodenja**. Ravno tako se dogaja v Ljudski republiki Kitajski danes. Mao je umrl star 82 let, Zhou 78 let, oba v pisarni. Ko se je Deng vrnil na oblast, je bil star 73 let in ko je bil star 90 let, je bil, čeprav že šibak in gluh, še vedno politično aktiven (glej Roskin, 1995:356).

3.2. EVOLUCIJA KULTA MAO ZEDONGA

Začetke kulta osebnosti Mao Zedonga lahko postavimo v leto 1947, ko so študentje v maoističnem središču v Yananu začeli oblikovati Maove značke iz tub za zobno pasto. Mao se je takrat spremenil iz osnovne vojaške figure v filozofsko, v kitajskega Sokrata, ki je popolnoma obvladoval logiko in besede (internet 18:2-3). Kult osebnosti Mao Zedonga se je potem razvijal počasi. Leta 1951 so ljudje že vsevprek vpili »*Naj živi Predsednik Mao, dolgo naj živi veliki voditelj Predsednik Mao*« 毛主席万岁! 毛主席万万岁!, toda ta kult osebnosti se ni popolnoma razvil vse do kulturne revolucije, ko je postal tako imenovani »štirikratno veliki« 四个伟大 – veliki voditelj 伟大领袖, veliki krmar 伟大舵手, veliki poveljnik 伟大统帅 in veliki učitelj 伟大导师. V tistem obdobju je vsa Kitajska nosila pri sebi Rdečo knjižico in Maovo značko, s čimer

so izkazovali zvestobo svojemu predsedniku. Leta 1970, ko so stvari ušle izpod nadzora, je Mao temu kultu sam napravil konec. Toda po njegovi smrti, v začetku devetdesetih let, se je pojavil nov kult Mao Zedonga, tako imenovana »maomanija«, ki je bilo gibanje, ki so ga zaradi nezadovoljstva s tedanjo vlado in zaradi nostalgije po zlatih časih sprožili ljudje sami.

3.2.1. Obdobje pred letom 1911

Mao Zedong 毛泽东 je bil rojen tedaj, ko se je Kitajska zvijala v revščini, ponižanju in obupu, sredi tistega obdobja, ki je znano kot razdobje na pol fevdalne in na pol kolonialne Kitajske. V vsej državi je bilo komaj 3,8 milijona delavcev, ki so jih neusmiljeno izkoriščali; velikanska večina izmed njih je prebivala v štirih obalnih mestih. Za dva tisoč let podaljšani tradicionalni agrarni sistem je preprečeval tudi rast trgovine in podjetništva. Tej predkapitalistični državi je sledila kolonialna oblast v letih od 1840 do 1949, ki je temeljila na uvoženi kapitalistični strukturi (Han, 1979a:63). Ta »zunanji« kapitalizem je Kitajsko spremenil v »napol fevdalno in napol kolonialno« deželo, kakor jo je imenoval Mao. Najpomembnejši sloj prebivalstva takrat so bili kapitalistični »posredniki«⁷, ki so podpirali Jiang Jieshija⁸ 蒋介石 in so leta 1949 nadzirali 80% kitajske industrije, trgovine (notranje in zunanje), bank, železnic, letalskega in cestnega prometa (glej Han, 1979a:63-64). Ko je bil Mao rojen, se je kitajska revolucija že začela. Izbruhnili so veliki kmečki upori. Med temi boji so se ljudje začeli zavedati, da morajo, če želijo svoji domovini in ljudstvu uspeh, najprej doseči državno samostojnost in osvoboditev ljudi. Takrat je dinastija Qing 清朝, ki je bila nehanska, saj jo je vodilo ljudstvo Manchu 满洲, ki je živelo severno od Dolgega zidu, predstavljala fevdalne sile in je bila sredstvo, s katerim so zahodni imperialisti vladali Kitajski. Brez odstranitve te ovire bi bilo nemogoče, da bi Kitajci dosegli svobodo in srečo.

3.2.1.1. Propad dinastije Qing

Dinastija Qing je začela kazati znake dinastičnega zatona že v začetku 19. stoletja, in sicer zaradi dveh stvari: notranje šibkosti dinastije Qing in zunanjega poseganja

⁷ Razred birokratskih kapitalistov, ki je nastal v dobi kolonializma na Kitajskem. Ti kapitalisti so izvirali iz vrst cesarskih mandarinov in zemljiških posestnikov, ki so bili dovolj močni in spretni, da so lahko nalagali denar v industrijska podjetja, ki jih je zahodni kolonializem ustanovil v kitajskih mestih.

⁸ Pri nas bolj poznan kot Čankajšek.

zahodnih sil. Vladarji so se predajali luksuznemu in razkošnemu življenju. Preveliki stroški javne uprave in vojaških izdatkov so povzročili konstantno naraščanje nacionalnega proračuna, ki je kmalu postal neuravnovešen. Situacijo je zaostrijo tudi hitro naraščanje prebivalstva, še bolj pa naravne nesreče. Do vdora tujih sil je Kitajska živela v izolaciji, prepričana v lastno kulturno superiornost. Njeni odnosi z drugimi državami, ki so jih Kitajci imeli za barbare, so temeljili na tributarnem sistemu, to je na neenakem sistem, v katerem je Kitajska ravnala z drugimi državami kot njenimi tributarnimi državami. Z namenom, da bi odprli kitajska vrata in da bi izboljšali omejena pravila trgovanja, so se Britanci odločili, da uporabijo silo ter sprožili tako imenovano Opijsko vojno 鴉片战争⁹. Pritisk superiorne vojaške moči je prisilil Kitajsko, da je z zahodnimi silami podpisala številne pristranske pogodbe ter tako izgubila svoj ponos, superiornost in samozaupanje. Po začetnem šoku so se nekateri napredni uradniki začeli zavedati, da morajo izdelati močno vojaško obrambo za Kitajsko. Zagovarjali so okrepitev kitajskega položaja s prevzemom zahodne vojaške tehnologije. Ta napor je bil znan pod imenom Gibanje za samokrepitev ali Gibanje za obnovo 自强运动, vodila pa sta ga dva uradnika Zeng Guofan 曾国藩 in Li Hongzhang 李宏章. Vendar pa obnova ni dala dovolj močnega in hitrega učinka, da bi se uprli naraščajoči moči zahodne agresije, ki je dosegla višek ob koncu 19. stoletja.

Leta 1894 je izbruhnila še kitajsko-japonska vojna 抗日战争 in se končala naslednjega leta s popolno zmago Japoncev nad Kitajci. Uradniki so se začeli vedno bolj zavedati, da vzrok kitajskega ponižanja in poraza ne leži le v vojaški manjvrednosti, pač pa tudi v zastarelem političnem sistemu dinastije Qing. Začela se je osnovna reforma, to je bila zakonska reforma, ki pa je zaradi sovražne opozicije ultra-konservativnih sil pod vodstvom cesarice Cixi 慈禧¹⁰ na koncu propadla. Vendar pa se je dinastiji vseeno bližala zadnja ura. Leta 1899 je izbruhnilo Gibanje pesti pravičnosti

⁹ Za angleške trgovce je bil opij zanimiv, ker je bil edino blago, s katerim je bilo mogoče zmanjševati angleški deficit v trgovini s Kitajsko. Že od leta 1820 je opij izpodrinil glavne zakonite izvozne artikle in postal najpomembnejše angleško izvozno blago na kantonskem trgu. Leta 1825 se je zaradi trgovine z opijem bilanca med Anglijo in Kitajsko uravnotežila in nato prevesila v angleško korist, pri čemer je v naslednjih letih kitajski deficit strmo naraščal. To je pomenilo hud udarec za tedaj že bolešno kitajsko gospodarstvo, ki mu je že od dinastije Ming kronično primanjkovalo srebra. Deficiti v trgovini z Anglijo so pomenili direkten odliv srebra, kar je zelo otežilo monetarne razmere in plačilni promet v državi (Saje, 1994:27).

¹⁰ Ker je bil cesar Tongzhi takrat še otrok, je vladarske posle od leta 1860 do leta 1908 prevzela regentka, cesarica vdova Cixi, ki je tako dejansko vladala kar 48 let. Cesar je samo posebej dinastično oblast, v imenu katere so politiko izvajali nekateri novi in bolj sposobni sodelavci. Ko je cesar Tongzhi leta 1874 umrl brez potomcev, je dosegla imenovanje otroka iste generacije kot pokojni cesar za naslednika, tako da je lahko še naprej vladala izza zavese kot regentka. Tako je vse do smrti praktično absolutistično vladala in pri tem često podrejala državne interese svojim sebičnim osebnim interesom (glej Saje, 1994:39-40).

in harmonije 义和拳, na zahodu znano tudi pod imenom Boksarska vstaja¹¹. Vodila jih je ekstremno ksenofobična politika, zato so začeli napadati kitajske kristjane in tujce. Poleti 1900 so vkorakali v Peking in zavzeli tuja veleposlaništva. Zahodne sile so organizirale mednarodno vojaško ekspedicijo, ki je jeseni istega leta zavzela Peking in rešila svoja poslaništva. Kitajska je bila prisiljena podpisati najbolj ponižujočo pogodbo doslej, Boksarski protokol. Pogodba je določala, da morajo usmrtiti deset visokih uradnikov in kaznovati še sto drugih, da Kitajska ne sme uvažati orožja, da mora podreti obmorske utrdbe, da so v Pekingu v diplomatski četrti nameščene tuje čete in da v 45 mestih, kjer so bili dejavni boksarji, izobraženci pet let ne smejo opravljati državnih izpitov (Saje, 1994:50). Poleg tega je morala Kitajska plačati visoko odškodnino, za katero so šli vsi dohodki od zunanje trgovine, s katerimi je država pred tem financirala programe modernizacije in oboroževanja.

Po tem je postala celo cesarica Cixi prepričana, da je takojšnja reforma nujna. Leta 1908 je bila sprejeta nova ustava, ki je predvidela nov izobraževalni sistem, modernizirano vojsko in mornarico in predvsem novo obliko ureditve, ustavno monarhijo. Vendar se je izkazalo, da so ti napor prišli prepozno. Kitajska je bila zrela za revolucijo (Francis, 1981:15). Znotraj in zunaj države so se razširila revolucionarna združenja. Med njimi je bila najbolj vplivna in najbolje organizirana Kitajska združena zveza 中国同盟会 *Zhongguo tong menghui*, ki jo je ustanovil dr. Sun Yatsen¹² 孙中山 leta 1905 na Japonskem in je bila kasneje preimenovana v Kitajsko revolucionarno stranko 中国革命党 *Zhongguo geming dang*, nazadnje pa v Kitajsko narodno stranko 国民党 *Guomindang*. Med leti 1905 in 1911 je bilo mnogo neuspešnih poskusov revolucije, končno pa je enajsti poskus 10. oktobra leta 1911 le uspel (Francis, 1981:15). Revolucija leta 1911 辛亥革命 je imela globoke družbene in zgodovinske korenine in je bila neizogiben proizvod neukrotljivega boja ljudi, ki so bili v središču ostrih družbenih konfliktov v moderni Kitajski. Revolucija leta 1911 je torej premagala reakcionarno vlado dinastije Qing, končala samovoljno monarhijo, ki je vladala Kitajski več kot tisoč let in ustanovila Republiko Kitajsko 中华民国.

¹¹ Za družbo Yihequan ali Pesti pravičnosti in harmonije se je uveljavilo tudi ime Boksarji. Vadili so posebno borilno veščino, ki naj bi harmonično uskladila delovanje duha in mišic. Njihova organizacija je izvirala iz tajne sekte Belega lotosa in je prvotno imela protimandžurski značaj, vendar se je kasneje preusmerila v izrazito protitujsko in protikrščansko gibanje (Saje, 1994:50).

¹² Kantonska izgovorjava.

3.2.2. Obdobje med leti 1911 in 1935

3.2.2.1. Prva leta republike

Ko se je dinastija Qing končno zrušila, je bil dr. Sun Yatsen imenovan za začasnega predsednika nove kitajske republike. Mlada republika se je soočala s štirimi težavami: nestabilna vlada in sistem vojaških mogotcev 军阀¹³, imperializem 帝国主义, družbeni nemiri in intelektualni razkroj. Na državnih volitvah leta 1913 je nacionalistična stranka zasedla več sedežev kot katerikoli od njenih rivalov. Toda Sun in njegova stranka še vedno niso mogli ukrotiti porajajočih se moči novih vojaških in političnih mož. Še več, v teku enega leta se je dr. Sun Yatsen moral odpovedati svojemu položaju predsednika začasne vlade v korist Yuan Shikaija 袁世凯¹⁴, ki bil s spretnim političnim manevriranjem leta 1912 izvoljen za predsednika republike. Yuan je s tem uresničil svoje sanje o absolutnem vladanju. Šel je celo tako daleč, da je leta 1915 proglasil monarhijo. Vendar je bilo njegovo vladanje kratkotrajno, saj je v naslednjem letu umrl. Po njegovi smrti je Kitajska, še vedno legalno pod centralno vlado v Peking, dejansko padla v roke vojaškemu mogotcu. Med leti 1916 in 1928 – znanimi kot »obdobje vojaških mogotcev« – je bilo v državi na stotine vojaških mogotcev. Imeli so osebno vojsko, vsiljevali so vojaško vladanje na svojih ozemljih in branili svoje interese s silo. Ker so jih zanimale le lastne koristi, so se stalno bojevali med seboj. Takšna država kaosa in nestabilnosti je po eni strani služila kot odprto povabilo zahodnim silam, da nadaljujejo s poseganjem v njihovo državo, po drugi strani pa je prinesla grozno trpljenje kitajskemu ljudstvu, predvsem revnim kmetom (Francis, 1981:16).

Revolucija leta 1911 ni vplivala na status in privilegije zahodnih sil. Lahko so še naprej uživali maksimalno korist privilegijev, ki so jih pridobili s podpisom nepravičnih pogodb med vlado dinastije Qing. Ko so se voditelji mlade republike v obupanem

¹³ Provincijski diktatorji, ki so po izbruhu uporov sedmih južnih provinc leta 1913 prevzeli nadzor nad tem delom Kitajske.

¹⁴ Prvi predsednik Kitajske republike. 1882 je bil z anhuijsko armado poslan v Korejo; 1885-1894 kitajski komisar v Seulu. Po kitajskem porazu v vojni z Japonci (1894) je sodeloval pri modernizaciji oboroženih sil. 1901 je postal podkralj kitajske metropolitanske pokrajine Zhili in poveljnik najmočnejše kitajske armade Beiyang lujun 北洋陆军. 1907 je bil odstavljen, vendar je ohranil neomejeni vpliv med nekdanjimi podrejenimi oficirji. Zato so ga Qingi po izbruhu revolucije 1911 poklicali na položaj vrhovnega vojaškega poveljnika. Zaradi položaja je po propadu cesarstva prevzel vrhovno oblast. Začasni predsednik Sun Yatsen je moral oditi iz dežele, nekatere njegove sodelavce so ubili. Po letu 1913 si je Yuan Shikai jemal vse več diktatorske oblasti; 1915 se je poskušal oklicati za cesarja, kar pa mu je preprečil odpor v vojaških vrhovih. To izigravanje revolucije za uzurpacijo oblasti je odprlo vrata splošni anarhiji in novim revolucionarnim bojem (The Times - Atlas svetovne zgodovine, 1989 :356).

iskanju finančne pomoči zatekli k zahodnim silam, so le-te izkoristile to priložnost. Vložili so ogromne vsote v gradnjo železnic, rudnikov, raznih podjetij in tovarn ter si tako pridobili popolno oblast nad kitajskim gospodarstvom. Istočasno so začele zalagati vojaške mogotce s svojim orožjem. Tako so vojaški mogotci postali lutke zahodnih imperialističnih sil (Francis, 1981:16). Kitajska je trpela tudi zaradi poslabšanja ekonomije in družbenih nemirov. Da bi napolnila prazno državno blagajno, je osrednja vlada povečala davke. To je povzročilo pomanjkanje osnovnih življenjskih potrebščin: hrane, oblek in zavetišč za revne kmete.

Četrta kriza je bila intelektualni razkroj, ki sta ga ustvarila dva glavna faktorja: zavrnitev konfucianstva in predstavitev zahodne miselnosti. Konfucianska ortodoksnost se je z začetkom opijskih vojn počasi, a vztrajno začela drobiti. Po revoluciji leta 1911 pa so ga kitajski intelektualci, ki so postali močno ikonoklastični in antitradicionalistični, ostro zavrnilo (Francis, 1981:17). Pred letom 1917 so se najprej pojavili različni elementi zahodne politične in družbene miselnosti, znani pod imenom Zahodna demokracija. Ko je v Rusiji leta 1917 uspela boljševiška revolucija, je proces predstavljanja zahodne misli doživel preobrat. Nekatero bolj radikalne kitajske intelektualce je pritegnil marksizem in so se zato kasneje spreobrnilo v marksiste. Vendar pa je bila asimilacija zahodne misli vse prej kot lahka zato, ker so vse te raznovrstne ideje pritekale prehitro in so bile preveč nove, da bi jih takoj sprejeli (Francis, 1981:17).

Medtem so se revolucionarji zatekli v svojo bazo na jugu, kjer je dr. Sun Yatsen leta 1917 ustanovil vojaško vlado v Kantonu in sprožil gibanje za varstvo ustave. Notranja trenja so pestila tudi revolucionarje, zato je moral dr. Sun Yatsen že naslednje leto bežati v Shanghai. Leta 1919 je reformiral Kitajsko revolucionarno stranko in jo poimenoval v Kitajsko narodno stranko 国民党 *Guomindang* in šele leta 1921 je bila v Kantonu ustanovljena republikanska vlada pod vodstvom dr. Sun Yatsena kot rivalska oblast vojaškim mogotcem na severu (Saje, 1994:55). Po Sun Yatsenovi smrti, leta 1925, so prišli v vodstvo Guomindanga kitajski militaristi z Jiang Jieshim, kateremu je čez tri leta in pol končno uspelo pripeljati združeno vojsko z juga v Peking, a tudi ta politična združitev deželi ni prinesla miru, ker je bila Kitajska takrat že zapletena v nov konflikt med Guomindangom in Komunistično partijo 共产党, ki je že preraščal v državljansko vojno.

3.2.2.2. Mao Zedong med leti 1918 in 1927

Ko je Mao Zedong dokončal normalko leta 1918, je odšel v Peking 北京, kjer je na Pekinški univerzi delal kot pomočnik v knjižnici. Med njegovim bivanjem v Pekingu se je začelo tako imenovano Gibanje 4. maja 1919 五四运动¹⁵. Tam se je prebudila njegova politična zavest, zato se je marca 1919 vrnil v Changsha 长沙, kjer je pomagal ustanoviti številne organizacije, ki so združevale študente z delavci in trgovci. Organiziral je tudi demonstracije, ki naj bi prisilile vlado, da nasprotuje Japonski. Pozimi leta 1919, se je Mao vrnil v Peking, kjer je začel prebirati kitajske prevode marksističnih tekstov, ki so bili takrat na razpolago. Z novo odkrito ideologijo se je Mao ponovno vrnil v rodno provinco in tam organiziral majhno Komunistično skupino. Poleti 1921 je odšel v Shanghai 上海, kjer se je uradno udeležil srečanja predstavnikov Komunističnih skupin iz vse države, čeprav tam ni bil fizično prisoten. Kljub temu, da v tistem času še ni igral odločilne vloge, je Mao s tem postal eden od ustanoviteljev Kitajske komunistične partije. Nato se je vrnil domov, da bi služil kot tajnik provincijskega partijskega komiteja in se leta 1922 posvetil organizaciji dela. Junija leta 1923 je bil na 3. kongresu Komunistične partije Kitajske izvoljen v Centralni komite 中央委员会, kar označuje začetek Maove pol stoletja trajajoče vključenosti v najvišje partijske plasti. Tako je Mao postal »profesionalni revolucionar« (Francis, 1981:19). Že leta 1920 je Kominterneta iskala sodelavce na Kitajskem. Na eni strani so pomagali ustanoviti Kitajsko komunistično partijo leta 1921, na drugi strani pa so leta 1923 dosegli kitajsko-ruski dogovor z dr. Sun Yatsenom in njegovim Guomindangom. Rezultat je bilo izoblikovanje prve združene fronte 统一战线 med Guomindangom 国民党 in Kitajsko komunistično partijo 共产党.

Drug pomemben dogodek tega obdobja je bil boj med dvema linijama glede tega, kako naj se izpelje revolucija na Kitajskem. Mao je bil prepričan, da se revolucija na Kitajskem ne sme tako kakor v Sovjetski zvezi opreti na delavce, ampak na kmete, ker je Kitajska v osnovi agrarna dežela. Na podeželju bi po njegovem morali organizirati kmečko prebivalstvo in povečati njihovo politično zavednost.

¹⁵ Kitajsko nacionalno gibanje, ki se je začelo 4. maja 1919 s protestom pekinških študentov proti določilom versajskega miru, po katerem bi morala nekdanjo nemško koncesijo v Shandongu 山东 prevzeti Japonska. Novo kulturno gibanje, ki so ga intelektualci začeli v želji po reformah, se je opiralo na marksizem in liberalizem. Socialistične ideje so postale priljubljene, gibanje pa je pomembno za oživitev Guomindanga in nastanek Komunistične stranke Kitajske.

3.2.2.3. Državlјanska vojna 1927 – 1937

Majavo zavezništvo Kitajske komunistične partije z Nacionalistično stranko, ki jo je vodil Chiang Kaishek, se je končalo leta 1927 z množičnim pokolom komunistov. Tisti, ki so uspeli pobegniti, so se zatekli v Jinggangshan 井冈山, gorsko področje med Hunanom 湖南 in Jiangxijem 江西. Odročnost te province je bila v tridesetih letih tako velika, da vlada nad tem območjem praktično ni imela nadzora. Tu je cvetela nepismenost, bolezni, revščina in neinformiranost. In prav tu je Mao Zedong ustanovil novo sovjetsko komunistično zono (glej internet 12). Tam so se lotili novega načina revolucionarnega vojskovanja, v katerem sta osrednjo vlogo igrala Rdeča vojska 红军¹⁶ in kmetje. Začeli so ustanavljati tudi tako imenovana »sovjetska območja« 苏区, kjer so izvajali zemljiško reformo in druge komunistične politike. Čeprav so voditelji Kitajske komunistične partije smatrali Maovo početje za neortodoksno in heretično, so ga tolerirali, ker so vse ostale ortodoksne politike propadle (Francis, 1981:21). Na tej težavni in naporni poti se je moral Mao Zedong bojevati proti uradnim stališčem Centralnega komiteja in mnogim drugim mišljenjem in razpoloženjem v partiji, od pasivističnih do »ultrarevolucionarnih« (Vranicki, 1983:14).

Leto 1927 bi zato lahko označili kot prelomnico kitajske revolucije: najprej zaradi aprilske kontrarevolucije in množičnega pokola komunistov ter zato, ker je Mao Zedong spoznal, da je treba poglavitno oporo revolucije iskati v revolucionarnih kmečkih množicah (glej Vranicki, 1983:13). Dejal je:

»城市工人阶级人数较少...农民是革命不可忽视的重要力量.« (特里尔, 2002:96).

»Število mestnega delavskega razreda je relativno majhno...kmetje predstavljajo pomembno revolucionarno silo, ki je ne smemo prezreti.«

Proletariat na enem koncu ter zemljiški veleposestniki in velika buržoazija na drugem so bili samo manjšina ljudstva, njegova osnovna množica pa je bila iz

¹⁶ Rdeča vojska je bila ustanovljena 1. avgusta 1927 in nekaj let je bila to le »skupina drhali, ki je vključevala neusposobljene komuniste, dezertarje iz vojske veleposestnikov in nekatere, ki so služili v kmečki milici ter bandite« (Teufel, 1996:190). Rdeči partizani niso bili samo vojaki; istočasno so bili tudi politični propagandisti in organizatorji. Kamorkoli so prišli, so prinašali sporočilo revolucije, ki je razlagalo množicam kmetov resnične misije Rdeče armade in jim razložilo, da bodo samo skozi revolucijo njihove potrebe zadovoljene in da je Komunistična partija edina stranka, ki jih lahko vodi (Snow, 1968:273). Po letu 1949 se je Rdeča vojska preimenovala v Ljudsko osvobodilno armado. Takrat se je razvila v dobro disciplinirano silo, ki je učinkovito podpirala širitev partije po Kitajski.

kmetijstva, mestne drobne buržoazije in drugih srednjih slojev¹⁷. Zato je Mao Zedong 8. septembra 1927 organiziral Vstajo jesenske žetve 秋收暴动¹⁸, ki se je končala naslednji mesec, ker kmetje niso imeli tako močnega interesa upreti se Jiang Jieshiju kot ga je imel Mao. Bil je aretiran in si je moral podkupiti svojo pot ven iz ujetništva. Program Vstaje jesenske žetve je zahteval uresničitev petih točk:

1. popolna ločitev provincijske partije od Guomindanga
2. organizacija revolucionarne vojske kmečkih delavcev
3. zaplenba lastnine majhnih, srednjih in velikih veleposestnikov
4. vzpostavitev moči Komunistične partije v Hunanu, neodvisno od Guomindanga
5. organizacija sovjetov (Snow, 1968:165).

Od leta 1928 dalje je rdeča vojska razširila svojo zemljiško revolucijo še na nekaj preostalih okrožij. V vsakem od njih so organizirali komite komunistične partije. Ta okrožja so potem ustanovila sovjete ali svete delavcev, kmetov in vojakov. Tako so pripravili vire za oskrbovanje s potrebščinami in ljudmi. Revni kmetje so se pridruževali tej novi oblasti, ki jih je varovala in jim izboljšala njihove življenjske razmere (Han, 1973:227). Postopno ustanavljanje sovjetskih območij je opazil tudi Jiang Jieshi. Da bi zagrozil Rdeči vojski, je med leti 1930 in 1935 izvedel vrsto akcij za njeno uničenje. Prve štiri kampanje niso uspele, zato je Jiang mobiliziral 900.000 vojakov za peto kampanjo. Izvedel je velik napad na komuniste, ki so bili stacionirani v provincah Jiangxi 江西 in Fujian 福建. Guomindangu je svetoval nemški general Hans von Seeckt. Ta je hotel vojno izčrpavanja, toda z minimalnim stikom s komunisti, saj se ni hotel z njimi bojevati, pač pa jih izstradati. V enem letu so komunisti izgubili polovico svojega ozemlja in 60.000 vojakov (glej internet 15).

Takrat so se Mao in njegovi sodelavci odločili, da zapustijo sovjetsko območje v Jiangxiju in Hunanu ter se odpravijo na severozahod Kitajske na tako imenovani Dolgi pohod. Prav med Dolgim pohodom, predvsem pa na konferenci v Zunyi 遵义 januarja 1935, so zavrnili ortodoksne politike pro-moskovskih voditeljev, istočasno pa so oznanili Maovo vrhovno avtoriteto v Kitajski komunistični partiji (Francis, 1981:22).

¹⁷ Na Kitajskem je bilo takrat le štiri milijone delavcev, kmetov pa petsto milijonov, kar pomeni, da je bilo delavcev manj kot en odstotek vsega prebivalstva (Han, 1973:261).

¹⁸ Kljub neuspehu jo imajo za zmagovito zmago, ker je pomenila prvi korak, ki ga je Mao Zedong storil, da bi ustvaril novo vrsto revolucionarne vojne, da bi ustvaril novo vrsto vojske in kmečka oporišča povsod, kjer bi se komunistična partija in rdeča vojska razvili.

3.2.2.4. Dolgi pohod 1934 – 1935

To pot je oktobra 1934 začelo 86.000 moških in žensk, manj kot 10.000 pa jih je naslednjega oktobra prispelo na cilj v Yanan v provinco Shaanxi 陕西. Nekateri pomembni kitajski voditelji, ki so začeli Dolgi pohod 长征, so bili Mao Zedong 毛泽东, Zhu De 朱德, Deng Xiaoping 邓小平, Zhou Enlai 周恩来, Lin Biao 林彪 in Peng Dehuai 彭德怀. Rdeča vojska je začela Dolgi pohod dobro oborožena. Nasprotniki pa so bili s 300.000 do 400.000 vojaki vseeno močnejši. Prva napaka se je zaradi slabe strategije zgodila v bitki pri Xiangu. Rdeča vojska je zgubila več kot polovico svojih mož, in sicer zato, ker je pod vodstvom ruskega agenta Otta Brauna napredovala v ravni liniji, tako da je lahko Guomindang v vsakem trenutku točno predvidel njene premike. Po bitki so Braunu sodili zaradi napak, ki jih je storil in januarja leta 1935 je bil nadzor nad Rdečo vojsko spet podeljen Mao Zedongu. Ta je izdelal novo taktiko. Hotel je, da se Rdeča vojska premika v popolnoma nepredvidljivi smeri, istočasno pa je vojsko razdelil na manjše enote. Teoretično so bili tako bolj odprti za napad, v praksi pa jih je bilo veliko težje najti (glej internet 15). Rdeča vojska se je umikala čez provinco Guizhou 贵州, kjer so najbolj zaostala področja Kitajske, do Yunnana 云南, nato preko najtežje prehodnih pogorij zahodnega Sichuana 四川 in se prebili v provinco Shaanxi 陕西, kjer so ustvarili novo osvobojeno ozemlje z bazo v mestu Yanan 延安 (Saje, 1999:52), ki je bil ključnega pomena za prometne zveze v provinci. Ker je bilo zalog živil, orožja in obleke malo, je bilo potrebno delovati po Maovem »principu gverilskega vojskovanja«:

敌进我退,
敌驻我扰,
敌疲我打,
敌退我追. (威尔逊, 2001:132).

»Če sovražnik napreduje, se umaknemo.

Če sovražnik postane in se utabori, ga zmotimo.

Če je sovražnik izčrpan, napademo.

Če se sovražnik umakne, ga zasledujemo.«

Pohod je trajal 368 dni. Oktobra 1935, ko so preživeli končno dosegli cilj v Yananu, so se združili s tamkajšnjimi enotami komunistov in oblikovali vojsko 80.000 vojakov, kar je bila še vedno mogočna bojna sila proti Guomindangu (glej internet 15). Prav med Dolgim pohodom je Mao Zedong obogatil marksistični pogled na revolucijo ter tudi v praksi pokazal, da sta ena sama izkušnja in ena teorija revolucije povsem nezadostna kažipota v zapletenih zgodovinskih dogajanjih in situacijah (Vranicki, 1983:15). Tako je šele leta 1935 po težkih izkušnjah in izgubah zmagala Mao Zedongova linija, sam pa je postal sekretar partije.

3.2.3. Obdobje med leti 1935 in 1949 – rojstvo kulta

Obdobju med leti 1936 in 1949 so vladale vojne – najprej kitajsko – japonska vojna in kasneje še državljanska vojna, v tem času pa se je začel razvijati tudi kult Mao Zedonga. Japonska invazija, ki je bila načrtovana le kot kratka bitka za osvojitve severne Kitajske, se je razvlekla v osem let trajajočo vojno.

3.2.3.1. Yanansko obdobje 1935 – 1947

Yanansko obdobje 延安时期, ki sega v leta med 1935 in 1947, je v Mao Zedongovem življenju najpomembnejše. Vanj se vključujejo razvoj njegove ustvarjalne misli, njegova metodologija revolucije, njegov »slog« in njegova najpomembnejša filozofska in vojaška dela. To so bila leta, v katerih je obnovil kitajsko komunistično partijo in vojsko in obe spremenil v revolucionarno orodje, ki je bilo povsem prilagojeno kitajskemu položaju (Han, 1973: 428). Maova misel je bila razglašena za nezmotljivo in je veljala za edino zanesljivo oporo. Yananska gesla, yananski duh, pouk in spisi izdelani v Yananu, ki so ga imenovali tudi »mati kitajskih partizanov« (Snow, 1968:414), so pravi ideali kitajske obnove, vzorci, ki niso bili omejeni samo na določeno skupino, temveč jih je poznal in se po njih ravnal vsak Kitajec. V tistem času se je okoli Mao Zedonga že pojavilo fanatično oboževanje, ki je močno spremenilo njegovo vsakdanje življenje, najbolj pa je spremenilo njega samega. Pojavljati so se začeli Maovi portreti, na javnih mestih so bili razobešeni spodbudni slogani v njegovi kaligrafiji. Začeli so ga povezovati z dvema posebnima izrazoma; »genij« 天才, s katerim je Mao Zedonga leta 1938 označil Lin Biao 林彪 in »naš osvoboditelj« »我们的救星«, ki ga pripisujejo Xiao Sanu 肖三 (特里尔, 2002:194). V komunističnem časopisu je bil leta 1937 objavljen prvi Maov portret – lesorez.

Na Kitajskem je imelo v času, ko sta se Kitajska komunistična partija in Guomindang stalno bojevala, povzdigovanje Maove osebnosti poseben pomen. Zdaj, ko se je združena fronta s Guomindangom v celoti zlomila, so komunisti potrebovali narodnega voditelja, ki ga bodo lahko postavili v javnost in ki bo enakovreden nasprotnik v tekmi z Jiang Jieshimem (威尔逊, 2001:232). Vzgajanje Maove podobe je v precejšnji meri tudi rezultat dejstva, da se je izredno dobro izkazal na vojaškem področju. V vseh pomembnih državah so bili voditelji v vojnah bolj ali manj oboževani. Toda oboževanje Maa takrat še zdaleč ni preseglo oboževanja Stalina, Churchilla in Roosevelta (特里尔, 2002:194). Ko so bila izdana Maova Izbrana dela 毛泽东选集, so Maovo misel začeli opisovati kot »dragoceno idejno bogastvo« »宝贵的思想财富« in »nepresahljivo zakladnico teorije« »取之不尽的理论宝库« (威尔逊, 2001:300). Vendar pa je bil Mao včasih do svoje »kristalne modrosti« zelo skromen. Dejal je: »Koliko je sploh mojega? Tiste stvari v Izbranih delih so nas naučile množice, žrtvovane s bile s krvjo.« (威尔逊, 2001:300). Ker je Yanan majhno mesto, je Maova drža in usmeritev postala splošno znana. Maa so vsi poznali, vaščani so ga pogosto srečevali, ko je hodil po prašni cesti. V teh okoliščinah se kult osebnosti ni mogel popolnoma razviti, zato Mao ni mogel preseči statusa navadnega smrtnika. Takšno oboževanje se torej še ni razvilo v religijo, pod vplivom religije namreč ljudje izkazujejo bogovom spoštovanje, tudi če o bogu, ki ga častijo, ne vedo nič. V Yananskem obdobju je Maova avtoriteta resda izhajala iz njegovega položaja, toda še vedno je bil oseba, s katero so ljudje lahko prišli v stik (特里尔, 2002:194).

Kriza znotraj partije, ki je bila kriza ideološke avtoritete, je znova nastopila leta 1941. To krizo je rešilo gibanje za popravke 整风运动, ki ni bilo za Komunistično partijo nič novega. Razlika med to in prejšnjimi partijskimi akcijami je bila ta, da tokrat to ni bila izključno notranja zadeva. Mao ni več zaupal Partiji, da se bo sama popravila. Obrnil se je na javnost kot celoto in posebej na intelektualce znotraj »demokratskih strank«, da spregovorijo o napakah Partije. Kitajska komunistična partija je bila tesna, močna in skrivnostna organizacija, ki je nepartijski ljudje niso smeli nikoli kritizirati (Li, 1996:198). Med tem gibanjem se je Maov kult začel bolj sistematično razvijati. Ker bi moralo gibanje za popravke zaradi podkupovanja, oportunitizma in avtokratskih metod zajeti vsakega člana partije, pa tudi organizacijo v njeni celoti, naj bi se začelo s podrobno analizo vsakega posameznika, dopolnjeno z življenjepisi. Veliko tistih, ki so se zatekli v Yanan, so bili iskreni in navdušeni, zato so se pretolkli skozi akcijo popravkov in znova zasedli zaupne položaje ter še naprej odlično opravljali

revolucionarno delo. Še vedno pa je obstajala precejšnja manjšina, ki se ni prav nič spremenila. V zraku je bilo polno medsebojnih sumničenj. V istem času sta se odvijala še proizvodna spodbuda in gibanje za množično vzgajanje med prebivalstvom. To je omogočilo dopolnjevanje teorije s prakso in ročnega dela z ideološkimi razpravami (glej Han, 1973:482-486). Od leta 1937, ko je Maova misel dosegla svojo polno zrelost, je bil v ideološkem pogledu avtoriteta, imel je tudi nekaj oblasti. Vendar pa so njegovo mišljenje začeli navajati kot nekaj pomembnega šele leta 1943, povečali pa so ga na 7. kongresu aprila 1945. To so imeli za del »kulta osebnosti«, ki se je začel že med akcijo za popravke. Mao Zedong je brez dvoma užival veliko in pristno priljubljenost med ljudstvom, med vojaki in kmečkimi delavci; ti so iskreno pritrjevali njegovim navodilom, ker so povsem ustrezala njihovim potrebam (Han, 1973:498). Mao se je osebno povelečevanje verjetno zdelo potrebno, da bi tako še bolj napredovala zmagovita politična usmeritev. Toda kult osebnosti je imel le za slab fevdalni ostanek, ki bi zmanjšal njegovo pravo podobo in njegov prispevek k revoluciji. Zato si je Mao takrat močno prizadeval, da bi ga izločil: pomembne so bile samo ideje, Maov nauk, ne pa njegova oseba. Vendar pa se je kult osebnosti kljub temu naprej razvijal kot posledica politične mobilizacije kmetov, ki so bili pripravljeni sprejeti in slediti edino personalizirani politični avtoriteti.

Junija leta 1945 se je v Yananu sestal Centralni komite in potrdil Mao Zedonga kot predsednika samega Centralnega komiteja 中央委员会, Politbiroja 中央政治局 in Sekretariata 党委书记. Zdaj je bil trdno vsidran na vrhu.

3.2.3.2. Vojna z Japonsko in zmagaja revolucije 1937 – 1945

Tretja faza revolucije se je začela leta 1931, ko je Japonska okupirala Mandžurijo. Ker so japonski imperialisti z orožjem vpadli na Kitajsko, so bili poglavitni sovražniki kitajske revolucije japonski imperializem ter vsi narodni izdajalci in reakcionarji, ki so po skrivnem dogovoru z Japonci odkrito kapitulirali. Leta 1936, ko so po xianskem incidentu 西安事变 Jiang Jieshija ugrabili njegovi lastni generali in po pogajanjih, ki jih je vodil Zhou Enlai 周恩来, je bilo med kitajskimi komunisti in nacionalisti končno vzpostavljeno proti-japonsko zavezništvo. Leta 1937 je namreč Komunistična partija Jiang Jieshiju poslala telegram s petimi pogoji, ki jih mora izpolniti, da ustvari zavezništvo. Obe strani sta se istega leta združili in privolili v obojestransko popuščanje. Komunisti so privolili, da popolnoma vključijo rdečo vojsko in rdeča področja v nacionalistično vojsko in guomindanško upravo, da se odpovejo razrednemu

boju, ukinejo uporniške politike Kitajske komunistične partije proti vladi Guomindang ter ustavijo politiko razdeljevanja zemlje. Guomindang pa je moral ustaviti državljansko vojno in združiti vse sile v boju proti Japoncem, zagotoviti ljudem svobodo besede, zbiranja in združevanja ter izpustiti vse vojne ujetnike, sklicati ljudski protijaponski kongres, izboljšati življenjske razmere ljudstva ter se pripraviti na vojno z Japonsko (glej internet 14).

Ta druga skupna fronta s Guomindangom 第二次统一战线 je postavila na dnevni red vrsto novih vprašanj, v prvi vrsti vprašanje značaja sodelovanja in hkrati prihodnje oblasti in strukture države. Mao se je zavedel, da z japonskimi silami ne more bojevati običajne vojne, temveč da morajo posvojiti strategijo »gverilske vojne«. Tako je bilo v tem obdobju napisanih mnogo njegovih najpomembnejših del, vključno z »O praksi« 实践论 (1937), »O protislovju« 矛盾论 (1937), »Nova faza« 论新阶段 (1938) in »Nova demokracija« 新民主主义论 (1940). V svojem poročilu 12. oktobra 1938, ki je znano pod naslovom »Nova faza« 论新阶段, Mao Zedong zlasti poudarja, da je Guomindang v tem času najmnogičnejša in najmočnejša stranka, ki jo bodo kitajski komunisti podpirali, da bi se spremenila v ljudsko revolucionarno zvezo. Na političnem področju zavzema komunistična partija drugo mesto (Vranicki, 1983:16). Mao Zedong je v spisu podal tudi jedrnata navodila o poglavitnih nalogah partizanskega vojevanja: ustanavljanje gverilskih skupin v sovražnikovem zaledju; ustanavljanje lokalne ljudske protijaponske oblasti; pridobivanje širokih množic za odporniško gibanje ter politična, kulturna in vojaška vzgoja le-teh; izenačen postopek za vojake in častnike.

Toda niti skupna fronta ni ustavila Japoncev, ki so leta 1937 izvedli vsesplošno invazijo in tako do leta 1939 nadzorovali že večino vzhodne Kitajske ter zavzeli Nanning 南宁 v osrednjem Guangxiju 广西. Vendar pa se je izkazalo, da so tako Japonci kot tudi nacionalisti podcenjevali Mao Zedonga in njegovo vojsko. Avgusta 1945 so se Japonci predali, po japonskem zlomu pa je Jiang Jieshi začel novo kontrarevolucijo. To je bil spopad milijonskih vojska, kjer je Jiang imel številčno in materialno premoč, ne pa tudi moralne in skušenjske premoči (Vranicki, 1983:21). Maova vojska, čeprav slabo oborožena in neštevilna, je imela visoko moralo in je bila dobro organizirana. Mao je ukazal, da mora biti leto 1946 leto »strateške obrambe«. Jiangu naj bi prepustili lahke zmage v mestih, katerih izguba je bila ne le neogibna, temveč potrebna. Tako je svet, ki je celo leto gledal na zemljevide, na katerih so bila mesta »ključni položaji«, imel vtis, da je Jiang zmagoval in da so komunisti izgubljali. To pa je bila strategija, ki jo je Mao že vnaprej pripravil (glej Han, 1973:555). Leta 1948 in 1949 so se odvijale tri velike

bitke, po katerih je bil Guomindang dokončno poražen in stotisoči njegovih vojakov so se pridružili komunistom. Sredi 1949 je bila državljanska vojna končana, kontrarevolucija je bila premagana. Kitajska revolucija je zmagala vendar s pomembno razliko: komunisti niso združeni s Guomindangom, marveč so vrhovni vodje revolucije (Vranicki, 1983:22). Komunisti so dobili »nebeški mandat«.

3.2.4. Obdobje med leti 1949 in 1966

V Pekingju je Mao Zedong 1. oktobra 1949 stopil nad Tiananmen 天安门 in oznanil, da se je kitajsko ljudstvo postavilo zase ter razglasil ustanovitev Ljudske republike Kitajske 中华人民共和国. Jiang Jieshi je pobegnil na Tajvan 台湾岛, s seboj vzel vse zlate rezerve Kitajske in kar je ostalo od njegovega letalstva in mornarice ter tam ustanovil Republiko Kitajsko z glavnim mestom Taipeijem. Z rojstvom Ljudske republike Kitajske leta 1949 je prišlo v Maovem življenju do pomembne življenjske spremembe – iz gverilskega voditelja se je spremenil v voditelja prostrane moderne dežele.

3.2.4.1. Zavračanje kulta osebnosti 1949 - 1955

Po zgodovinski zmagi kitajske revolucije so se kitajski marksisti in komunisti znašli pred vrsto težav in problemov. Ljudska republika Kitajska je svoje dni začela kot bankrotiran narod, kot agrarna dežela z ekonomsko in tehnično zaostalimi kmeti, ki jih je prizadelo stoletno fevdalno nasilje. Njena ekonomija je bila kaotična in inflacija je bila neobvladljiva. Nadaljnja težava, pred katero se je znašla Kitajska, je bila blokada imperialističnih sil, v prvi vrsti Amerike, ki je uporabila vse, kar je mogla, da bi onemogočila revolucionarne procese in prej ali slej imela na čelu Kitajske svojega starega eksponenta Jiang Jieshija, ki so ga namestili na Tajvanu in ga sprejeli v Organizacijo združenih narodov kot edinega predstavnika Kitajske (Vranicki, 1983:27). Kitajsko so pestili še neurejeni odnosi med socialističnimi deželami, hegemonistična tendenca Stalinove politike do drugih socialističnih dežel in velik prepad med razvitimi in nerazvitimi, ki se je vedno bolj večal.

Kmalu po razglasitvi republike se je Mao odpravil v Moskvo, da bi zaprosil za finančno pomoč, ki so jo krvavo potrebovali za obnovo porušene države. Po dveh mesecih napornih pogajanj – kar je bilo mnogo dlje kot je pričakoval – je Mao uspel dobiti omejeno ekonomsko pomoč. S to pomočjo je Kitajska začela graditi »socializem« po sovjetskem vzoru, vključno s centraliziranim planiranjem gospodarstva s poudarkom

na težki industriji (Francis, 1981:24). Do leta 1953 so na Kitajskem uspeli zaustaviti inflacijo, industrijska proizvodnja se je vrnila na raven predvojnega obdobja, zemljo pa so odvzeli veleposestnikom in jo razdelili kmetom. V svojem delu »O novi demokraciji« 新民主主义论 Mao Zedong poudarja, da je Kitajska še vedno kolonialna in polfevdalna ter da so njeni glavni sovražniki imperializem in polfevdalne sile. Zato je treba vzpostaviti demokratično diktaturo ljudstva¹⁹, ki bo pospeševala enotnost vseh ljudi proti »neljudem« (Teufel, 1996:84), kamor so prištevali veleposestnike²⁰, slabe elemente, kapitaliste, bogate kmete, proti-revolucionarje, desničarje ter odpadnike ter sovražnikove agente (glej internet 13).

Ortodoksna komunistična oblast je že kmalu po ustanovitvi Ljudske republike Kitajske pričela iskati pot usklajevanja tradicionalnih vrednot s socialistično ideologijo. Pri tem se je opirala predvsem na splošno razširjen kitajski čut pripadnosti lastni skupnosti. Najvišja oblika te skupnosti naj bi bila država, katere vesplošna prisotnost je v najradikalnejših obdobjih »permanentne revolucije« prenikala vse do temeljnih plasti kitajske družbe, kar je večkrat privedlo do izredno represivnih oblik uresničevanja komunističnega ideala o premostitvi vseh meja med osebno in politično sfero (Rošker, 1992:27). Na samem začetku je Komunistična partija Kitajske ostro zavračala vsakršno oboževanje posameznika in poudarila, da »nasprotuje prevelikemu izpostavljanju voditeljeve osebnosti« 反对过分突出领袖个人«. Leta 1949, na zasedanju 2. seje 7. partijskega kongresa, je Centralni komite na osnovi Maovega predloga sprejel odločitev o nasprotovanju preveč izstopajoči osebnosti in prepovedal praznovanje rojstnih dni partijskih voditeljev ter poimenovanje krajev, ulic in podjetij po voditeljih, prav tako so prepovedali tudi petje hvalnic (internet 23). A kultu osebnosti se kljub temu niso uspeli izogniti. Leta 1950 so se na srečanju v Shenyangu 沈阳 predstavniki vseh krogov ljudstva odločili v spomin na ustanovitev Ljudske republike Kitajske v centru mesta postaviti spomenik z bronastim Maovim kipom. Mao je takrat temu nasprotoval rekoč: »Postavitev tega kipa ne bo dobro vplivala.« (internet 23).

Na začetku petdesetih se je začela serija množičnih kampanj z namenom, da bi zgradili ljudski zanos. Prva kampanja »Upreti se ZDA in pomagati Koreji« je bila leta 1950. Dogajala se je v praznični atmosferi. Delavcem so dali majhne zastave, da so z njimi mahali, otroci v svetlih kostumih so izvajali tradicionalne plese in podobno. Takrat

¹⁹ Ljudstvo sestavljajo štirje razredi: delavci, kmetje, drobna buržoazija (trgovci in lastniki majhnih trgovin) in nacionalistična buržoazija (premožnejši ljudje, ki so se imeli za patriote).

²⁰ Po komunistični definiciji je veleposestnik kmet, ki pridobiva večino svojega bogastva od zemlje, ki jo je dal v najem drugim, in ne iz njegovega lastnega dela (Snow, 1968:223).

so bili že dobro vidni tudi »novi simboli lojalnosti: državna zastava²¹ in ogromne slike Mao Zedonga« (Teufel, 1996:85). Druga kampanja se je začela nekaj mesecev kasneje in se je usmerila na protirevolucionarje. To je bil odgovor na široko razpredenost sabotažnih akcij Guomindanga²² in napade Jiangovih sil na celino z otoka Tajvana. Iskali so skrivna združenja in protikomunistične skupine, »neljudje« so bili identificirani in pripeljani na množično srečanje, kjer so jim sodili in jih zatem nekatere tudi usmrtili. Voditelji stranke so proces zagovarjali kot nujen z besedami, da »revolucionarni boj vedno zahteva svoj davek« »革命战争总是要付出代价的« (王永军, 2002:50), »revolucija ni večerja« (Snow, 1968: 186) in da je »za omleto treba ubiti nekaj jajc«²³ (Teufel, 1996:86).

Leta 1951 se je začela tretja kampanja za očiščenje družbe, znana pod imenom »gibanje proti trem zlom« 三反运动: proti korupciji, proti zapravljanju in proti birokraciji. Njena glavna tarča so bili kadri v stranki in državnih organih. Vladajoča elita je bila v skrbeh, da se je nekaj oportunistov pridružilo stranki le zaradi lastnega profitnega motiva in kariere, ne pa zato ker bi se iskreno identificirali s strankinimi cilji. »Kampanja proti petim zlom« 五反运动 pa se je začela januarja 1952, in sicer so se tokrat usmerili na buržoazijo. Pet zlih dejanj je bilo: podkupnina, izmikanje davkom, ponarejanje, kraja državnega premoženja in izdaja gospodarskih skrivnosti. To kampanjo je imel Mao za »odločilni boj«, ker naj bi dokončno obračunal z nacionalnimi kapitalisti kot razredom. Gibanje proti petim zlom se je sklenilo s tem, da so kapitalisti sami z navdušenjem likvidirali zasebni industrijski sektor in se sprijaznili s tem, da jih sprejmejo v državni sektor, mnoge izmed njih po načelu »pol na pol« (Han, 1979a:72). Gibanje proti trem zlom je bilo hujše. Najmanj milijon članov je bilo črtanih iz partije ali drugače kaznovanih, nekaj pa jih je bilo tudi na hitro likvidiranih (Han, 1979a:73).

Maja leta 1953 je Mao v Dokumentu o rutinskih službenih pravilih vojaške komisije centralnega komiteja Komunistične partije Kitajske napisal komentar, da je »treba na vseh mestih, kjer je bilo do takrat napisano »Misel predsednika Mao« 毛泽东思想, napis spremeniti v »Dela tovariša Mao Zedonga« 毛泽东同志的著作« (glej internet 23). S tem je Mao jasno pokazal, da se hoče izogniti kultu osebnosti, kar se je

²¹ Rdeča zastava s štirimi majhnimi zlatimi zvezdicami predstavlja štiri razrede, ki obkrožajo veliko zlato zvezdo, to je Kitajsko komunistično partijo.

²² Takrat je bilo na Kitajskem še kakih 400.000 njegovih agentov.

²³ Mao je tudi sam med revolucijo izgubil nekaj ljubljenih oseb. Maovo prvo ženo, Yang Kaihui 杨开慧, je ubil Guomindang, prav tako njegova dva brata. Najstarejšega sina je izgubil med korejsko vojno. Nekaj ostalih otrok se je izgubilo med Dolgim pohodom sredi tridesetih in jih niso več našli.

potrdilo tudi na 4. seji 7. partijskega kongresa marca leta 1954, kjer so sprejeli »Resolucijo o okrepitvi partijske enotnosti« 关于增强党的团结的决议, ki ponavlja:

»严格遵守集体领导的原则,反对把个人放在组织之上,反对不适当地过分强调个人的作用,反对骄傲情绪和个人崇拜.« (internet 23).

»Strogo vztrajamo pri načelu kolektivnega vodstva, nasprotujemo postavljanju posameznika na vrh organizacije, nasprotujemo prevelikemu poudarjanju vloge posameznika, naprotujemo domišljavosti in kultu osebnosti.«

Februarja 1956, ko je Hruščev na 20. partijskem kongresu v Sovjetski zvezi obsodil Stalinov kult, je »nasprotovanje Stalinu« prišlo v modo tudi na Kitajskem. Mao je v zvezi s tem dejal:

»我们一方面感到高兴,但另一方面又很焦虑.对于取消限制,打破盲目崇拜,解除高压和解放思想来讲是完全必要的.但我们不同意一棍子打死的作法.« (威尔逊, 2000:329).

»Po eni strani smo zelo veseli, po drugi pa tudi zelo zaskrbljeni. Kar se tiče odprave omejitev, slepega verovanja in pritiska ter osvoboditve mišljenja je to popolnoma potrebno. Ne strinjamo pa se s prakso popolnega zanikanja.«

Septembra leta 1956 je Deng Xiaoping na 8. partijskem kongresu izdelal »Poročilo o popravkih partijskega statuta« 关于修改党的章程的报告«, kjer v posebnem delu govori o »funkciji voditelja v partiji« in izpostavlja, da je »pomemben prispevek 20. partijskega kongresa Sovjetske zveze v tem, da so nas poučili, da ima lahko oboževanje posameznika katastrofalne posledice.« Deng je spet poudaril:

»我们党也厌弃对于个人的神化.我们的任务是,继续坚决地执行中央反对把个人突出,反对对个人歌功颂德的方针.« (internet 23).

»Tudi naša stranka zavrača oboževanje posameznika. Naša naloga je, da Centralni komite partije še naprej odločno nasprotuje poudarjanju posameznika v družbi in tudi politiki opevanja tega posameznika.«

Zdi se, da je bil na tem kongresu storjen poskus, da bi obsodili »kult osebnosti«, kar je bil posreden namig na Mao, vendar pa ta poskus ni uspel, kajti generalni sekretar Deng Xiaoping je poudaril, da se je kitajska partija, ki se je držala »množične linije«, izognila padcu v zanke najbolj grobega osebnega kulta; marksizem po njegovem priznava prispevek izrednih posameznikov, toda kult osebnosti, ki je dediščina preteklosti, je vodstvo Kitajske komunistične partije zmerom pobijalo, kakor je bil proti njemu tudi Mao, in to že septembra 1948, ko je vztrajal pri načelu kolektivnega vodstva (Han, 1979a:144). Na tem kongresu je Kitajska komunistična partija zato sprejela nov partijski statut, s katerim se je po sovjetskem zgledu okrepila vloga kolektivnega vodstva, ob tem pa se je okrepil tudi položaj, ki sta ga v političnem vodstvu imela Liu Shaoqi in Deng Xiaoping. Reorganizacija je uvedla štiri podpredsednike Centralnega komiteja, ki so skupaj s predsednikom (Mao Zedong) in generalnim sekretarjem (Deng Xiaoping) tvorili najvišje šestčlansko kolektivno telo: stalni komite politbiroja Centralnega komiteja Kitajske komunistične partije. Mao Zedong ni imel več vodilnih položajev v partiji, ker je vodstvo sekretariata Centralnega komiteja prevzel Deng Xiaoping, poleg tega pa je Liu Shaoqi dobil mesto prvega podpredsednika Centralnega komiteja in je lahko opravljal nekatere funkcije namesto predsednika. Na teh položajih sta Liu in Deng začela bolj samozavestno nastopati in se zavzemati za bolj stabilne družbene razmere, pri čemer sta dajala prednost industrijskemu razvoju pred kolektivizacijo v kmetijstvu. Za slednjo in za hitrejše ustanavljanje ljudskih komun 公社 se je zavzemal predvsem Mao in se pri tem opiral predvsem na politično agitacijo in sprožanje masovnih gibanj (Saje, 1999:54).

3.2.4.2. Sprememba v Mao Zedongovem mišljenju 1956

V prvih letih osvoboditve je partija uspela uresničiti cilje, ki si jih je zadala in ljudje so se z njimi strinjali. Mesta, v katerih je manjkalo hrane, so bila bolje preskrbljena, inflacija je bila zaustavljena, zemljiška reforma je bila v teku,...

Po obsodbi Stalinovega kulta in po 8. partijskem kongresu je v Maovem mišljenju že prišlo do očitne spremembe glede kulta osebnosti, saj se je zbal, da bi nekoč tudi njega partija začela tako kritizirati kot je Komunistična partija Sovjetske zveze takrat kritizirala Stalina. Novembra 1956 je bilo na 2. zasedanju 8. partijskega kongresa v Maovem načinu govora to že jasno zaznati :

»我看有两把刀子,一把是列宁,一把是斯大林.现在斯大林,这把刀子,俄国人丢了.« (internet 23).

»Jaz vidim tukaj dva noža; eden je Lenin, drugi pa Stalin. In zdaj so dali Rusi prvi nož, Stalina, čisto na stran.«

Kasneje istega meseca je Mao sprejel ruskega ambasadorja na Kitajskem in izrazil:

»斯大林执政时期的根本方针和路线是正确的,不能用对待敌人的办法来对待自己的同志.« (internet 23).

»Osnovna politika in usmeritev obdobja, ko je bil na oblasti Stalin, je pravilna, pri ravnanju z lastnim tovarišem ne moremo uporabljati ista merila kot pri ravnanju s sovražnikom.«

Novembra 1956 je Politbiro centralnega komiteja debatiral o »Ponovni razpravi o zgodovinskih izkušnjah diktature proletariata« *»再论无产阶级专政的历史经验«* in dejal:

»所谓非斯大林主义化,就是非马克思主义化,就是搞修正主义.«(internet 23).

»Tako imenovano 'zanikanje stalinizma' pomeni 'zanikanje marksizma', to je izvajanje revizionizma.«

Kasneje je Mao na srečanjih partije še večkrat uporabil »nasprotovanje Stalinu« *»反斯大林«* kot temo razprave, da je kritiziral določene pojave znotraj partije. Januarja 1957 je na primer na zasedanju provincijskega in mestnega sekretariata partijskega komiteja ter sekretariata partijskega komiteja avtonomnih območij govoril, da je *»od 20. partijskega kongresa v Sovjetski zvezi nekaj ljudi, ki so prej zelo aktivno podpirali Stalina, zdaj pa mu tudi zelo aktivno nasprotujejo«* in kritiziral, češ da jim *»primanjkuje revolucionarne etike«* *»缺乏革命道德«* (glej internet 23).

Do leta 1956 je bila kmetijska kolektivizacija že končana in glavne tovarne ter trgovine v mestih so bile pod državnim nadzorom. Manjše, manj razvite obrtne tovarne in trgovine so bile tudi kolektivizirane ali pa so jih prevzele lokalne vlade. Z gospodarskega in birokratskega vidika je bila socialistična transformacija zaključena. Toda transformacija duha, dinamični preporod Kitajske, ki ga je Mao iskal, je bil bolj izmikajoč. Z masivno birokracijo so bivši revolucionarji ostali le še birokrati, bolj predani svojemu lastnemu udobju in socialnemu statusu quo kot pa Maovemu revolucionarnemu idealu (Li, 1996:119). Zaradi očitnega upadanja kakovosti književne produkcije je Mao

razumnikom ponudil nove možnosti, da bi svobodno izražali svoje misli. Leta 1956 je v svojem govoru dejal:

»我们必须让百花齐放,百家争鸣.看看哪种花开得好,哪种思想表达得合理,我们将为最好的思想鼓掌.« (威尔逊, 2001:341).

»Moramo dovoliti, da sto cvetov zacveti in da se sto šol mišljenja²⁴ bori. Videli bomo kateri cvet se bo lepo odprl in katero mišljenje se razumno izraža, nato bomo najboljšemu mišljenju zaploskali.«

S tem je sprožil tako imenovano Gibanje stotih cvetov 百花齐放运动, da bi nasprotnikom in kritikom dopustil določeno svobodo izražanja in da bi partiji približal razumnike, ki jim je bila ta močno omejila miselno svobodo. Menil je, da so kulturni temelji sistema dovolj trdni ter da bo to gibanje pripomoglo k soočanju različnih političnih in kulturnih stališč. Bil je mnenja, da bo kritika rezultirala v utrditvi socializma, saj na koncu vedno zmaga resnica. Domneval je, da razlike v mnenjih ne bodo resne, saj naj bi bila družbena nasprotja »ne-antagonistične«, lahko upravljive razlike med ljudmi (Li, 1996:198). Najprej je bil rezultat njegovega klica po debati oglušujoča tišina. Zato je leta 1957 izdelal še en govor, ki je končno prinesel rezultate. Sprva je bila kritika mila. Intelektualci so zahtevali večjo vlogo Kitajske narodne politično posvetovalne konference in demokratičnih strank in pravico do uvoza več tujih časopisov, ki so bili pomembni za njihovo delo. Kasneje so kritike postajale močnejše. Izobraženci so postali zelo kritični do partije, kmetje so se pritoževali nad zadrugami in hoteli svojo zemljo nazaj, delavci so razglasili, da je plačilni sistem neracionalen, etnične manjšine pa so zahtevale odcepitev od Kitajske in ustanovitev neodvisnih držav. V partijskih vrstah je naraščalo nezadovoljstvo, ker na vse te reakcionarne napade ni nihče odgovarjal in so jih celo na široko objavljali (Han, 1979a:153). Tak plaz kritik je bil za tedanje politično vodstvo nesprejemljiv, zato so že po dobrega pol leta ponovno

²⁴ Sto filozofskih šol se je razvilo v »zlato dobi« kitajske filozofije, to je med 5. in 3. stoletjem pred našim štetjem. V tistem času so bile številne državnice, ki so se bojevale za prevlado, zato je v celotnem območju vladalo stanje negotovosti in pojavilo se je veliko potujočih mislecev, ki so prihajali iz vrst obubožanega plemstva ali iz ostankov reda svečnikov, ki je zaradi sprememb na političnem prizorišču izumiral. Ti misleci oziroma filozofi so vladarjem dajali nasvete v zvezi z vladanjem, da bodo čimprej dosegli oblast. V tem času so se tako razvile najpomembnejše štiri filozofske šole, to so bile konfucianstvo, daoizem, legalizem in mohizem. Manj pomembnih je bilo še pet šol: šola imen, šola naravne filozofije, šola diplomatov, šola agronomov in šola drobnih izrekov.

zaostri nadzor in strogo kaznovali vse odpadnike. Obstaja še druga razlaga teh dogodkov, in sicer, da je bila ta pobuda le prevara, da bi oblast videla, kdo jo kritizira, in ko so imeli dovolj dokazov, so zaprli vse tiste, ki so bili proti režimu (Saje, 1999:54). Gibanje je pokazalo, da je razredni boj oster, da se buržoazija v celoti ni spremenila in da partija ni bila imuna proti infiltraciji buržoaznih idej. Mao je s tem opozoril, kako se lahko tudi v partijo, ki se ima za avantgardo proletariata, prikrade izkoriščevalski razred s svojo ideologijo (Han, 1979a:155).

Osem tednov kasneje, junija leta 1957, pa se je začela še ena kampanja, poznana kot »protidesničarska kampanja« 右派分子整风. Tedaj je Mao ponovil svoje temeljno gledišče, da je treba ljudem, ki delajo napake, pomagati, ne pa – kakor v dobi Wang Minga 王明²⁵ – neusmiljeno napadati in kaznovati. Po njegovem je bilo treba kritizirati napačne ideje intelektualcev, jih prepričevati, vzgajati in »prevzgojiti«, vendar pa se jim ne sme skriviti noben las na glavi in treba jih je ohraniti sposobne za delo (Han, 1979a:104). Popolnoma pa se bodo spremenili le v dolgem procesu prakse, ko bodo živeli in delali z delavci in kmeti. Zato je bilo treba intelektualce spodbujati, da gredo med množice. Tako je na tisoče intelektualcev prebilo po več tednov in celo po več mesecev na podeželju. Po Maovi oceni je bilo na Kitajskem leta 1957 okoli pet milijonov intelektualcev (ali manj kot en odstotek vsega prebivalstva). Večina intelektualcev se je pridružila socialističnemu gibanju, čeprav niso bili prepričani marksisti. Mao je cenil, da jih je bilo le manj kot 5% popolnoma sovražnih režimu (Han, 1979a:102-103). Čeprav je bilo tedaj izvršenih nekaj usmrtitev in je bilo nekaj desničarjev obsojenih na »vzgojno« fizično delo, pa je bila najhujša kazen za vsakogar izmed njih javni vzdevek »desničar« 右派分子.

Po mišljenju nekaterih je imel razglas politike stoterih cvetov namen kar najbolj aktivirati vse ljudstvo pri graditvi dežele. Ker pa to gibanje ni dalo pomembnejših rezultatov, so kmalu zatem posegli po drugem sredstvu, po konkretnjšemu mobiliziranju množic: z uveljavljanjem »velikega skoka«.

²⁵ Wang Ming je s pomočjo Sovjetske zveze postal osrednja figura v Kitajski komunistični partiji. Bil je voditelj »28 boljševikov«, nato je pri 24-ih postal generalni sekretar Kitajske komunistične partije in osnoval režim politbiroja, ki je med leti 1931 in 1935 nasprotoval Mao Zedongu. Njegov položaj v partiji je z Maovim vplivom upadal. Po letu 1942 je izgubil ves vpliv v partiji, pomemben pa je ostal kot »negativni primer«, ki je posebej glavne napake vodstva in teme, ki zadevajo boj znotraj partije in sino-sovjetski razkol. Zaradi zdravstvenih razlogov se je leta 1956 vrnil v Sovjetsko zvezo in tam ostal do smrti leta 1974 (glej Snow, 1968:504).

3.2.4.3. Načrtovan skok in njegov polom 1958 – 1961

Radikalni člani vodstva so postajali nepotrpežljivi s statusom quo. Prišlo je do naraščajočega nezadovoljstva s hitrostjo napredka, saj se je proizvodnja žita v letu 1957

povečala le za 1% v primerjavi s populacijsko rastjo, ki je bila 2%. Začeli so se zavedati tudi omejitvev, ki bi jih imel sovjetski model za Kitajsko. V skladu z Maovim prepričanjem, da mora biti marksizem v harmoniji z družbo, naj bi veliki skok 大跃进 izvedel komunizem, ki bi ustrezal kitajskim značilnostim (glej Teufel, 1996:94-95).

Prva faza velikega skoka je vključevala ekperimente z organizacijskimi enotami večjega obsega izven kmetijske proizvodnje, to je bilo pozimi 1957-1958. Šlo je za skupen napor več zadrug, ki so delale na projektih kot je na primer gradnja nasipov in druga dela za nadzor vode. Kitajsko so obkročili časopisi s fotografijami tisočih kmetov, ki so z neobdelanimi lopatami in celo z riževimi skledami kopali na tone zemlje za gradnjo nasipov. Od tod poimenovanje Mao Zedonga kot »vladarja modrih mravelj« 蓝蚂蚁的统治者 (Teufel, 1996:96), saj so skoraj vsi Kitajci v tem obdobju nosili modre delovne obleke. Poleti 1958 je bila tako vsa Kitajska mobilizirana v gradnjo projektov velikih zbirališč vode. Ti projekti niso bili samo gospodarski, čeprav so bili rezervoarji namenjeni izboljšanju kitajskega namakalnega sistema in s tem porastu kmetijske proizvodnje. Mao je tudi hotel, da z gradbenimi projekti fizično delo postane cenjena oblika dela (glej Li, 1996:246).

Drug pomemben dogodek tistega obdobja je bilo ustanavljanje ljudskih komun 人民公社²⁶. Leta 1958, ko je Mao prebral prvo poročilo o ljudski komuni v provinci Henan, kjer so se komune spontano porajale, je dejal:

»有希望啊! 河南都像这样就好了...有这样一个社,就会有好多社.«

»Obstaja upanje! Če bodo vsi posnemali Henan, bo dobro... Če bo družba takšna, potem bo veliko boljša.«

Kasneje se je še zavedal moči lastnih besed, saj je zatem vsa država ponorela in

²⁶ Kmetijske enote velikega obsega, ki so bile oblikovane z združitvijo nekaj zadrug. Komuna je bila temeljna proizvodna enota in je po svoji zasnovi povezovala kmetijstvo in industrijo, trgovino, vzgojo, zdravstvo, vojaške zadeve in kulturo (šole, tehnične zavode, živinozdravniške klinike, bolnišnice), skratka, na svojem področju je vodila vse (Han, 1979a:194). Komuna je seveda imela svoje prednosti: hitro je lahko povečala proizvodnjo, hitreje akumulirala denar z organiziranjem delovne sile, bolje je lahko izrabila svoje potencialne vire in prožneje je lahko mobilizirala delovne moči za uresničitev pomembnih del.

hitela ustanavljati ljudske komune, samo zato, ker so slišali svojega predsednika reči, da so komune dobre. Župan Pekinga, Peng Zhen 彭真, ki je navdušeno podpiral novo kampanjo, je ulice okrasil z ogromnimi rdečimi zastavami, na katerih je pisalo: »Naj živi predsednik Mao! Naj živijo ljudske komune! Naj živi veliki skok!« »毛主席万岁! 人民公社万岁! 大跃进万岁!« (Li, 1996: 325).

Avgusta 1958 je centralni komite na svojem zasedanju v Beidaihe 北戴河 sprejel resolucijo, ki je uradno potrdila ustanavljanje komun. Ljudje so začeli jesti v kantinah 吃大锅饭 zato, da niso zapravljali časa s kuhanjem in tudi zato, da je država nadzorovala koliko časa so porabili za kosilo. Izvajale so se nove kmetijske tehnike, vključno s sajenjem semen bolj skupaj in globlje kot prej in z izrabo zemlje, ki je bila do sedaj neprimerna za kmetijstvo. Nekaj časa navdušenje kitajskega ljudstva ni poznalo meja. Poznane so zgodbe o aktivistih, ki so prihajali na delo ob zori, starejših in bolnih ljudeh, ki so garali na polju 18 ur na dan, da bi izkazali svojo ljubezen do predsednika Maa in o kmetijski proizvodnji, ki je potrojila žetev prejšnjega leta. Vendar pa te zgodbe niso trajale dolgo.

Ker je Mao videl v jeklu osnovni kazalec gospodarskega razvoja, je govoril tudi o potrebi, da Kitajska poveča njegovo proizvodnjo. Kmalu so se na zidovih tovarn začeli pojavljati slogani kot »prehitimo Anglijo v proizvodnji železa v petnajstih letih« (Teufel, 1996:96), »več, bolje, hitreje, ceneje« (Teufel, 1996:96) »多, 快, 好, 省«, »dvajset let v enem dnevu« »一天塞二十年« (Roskin, 1995:361) in »tisoč let v eni noči« »一夜赛千年« (特里尔, 2002:317). Povečani Politburo se je odločil podvojiti proizvodnjo jekla z naslonitvijo na male peči za vlivanje jekla in takoj jih je vsa država začela graditi, kar je močno spremenilo podobo podeželja. Talilnice so bile povsod in vsi moški, sposobni za delo, so bili odpoklicani iz kmetijske proizvodnje, da so pomagali v talilnicah. Posledice so bile seveda katastrofalne. Medtem ko se je naglica za proizvodnjo jekla nadaljevala v še bolj blaznem tempu, so bili ljudje prisiljeni, da prispevajo svoje posode in ponve, kljuge, železo iz njihovih kovanih vrat, lopat. Ker ni bilo dovolj premoga za prižig talilnic, so ogenj hranili z lesenim pohištvom kmetov samih – z njihovimi mizami, stoli in posteljami. Toda vse tisto, kar je prišlo ven iz talilnic, je bilo neuporabno (glej Li, 1996:283). Kmetijska proizvodnja jeseni leta 1958 je bila sicer največja v kitajski zgodovini, toda ta velik pridelek žita so dosegli na škodo drugih kultur, ker so vsa polja izrabili le za gojitev žitaric (riža, žita, prosa). Tako je do srede decembra že prišlo do resnega pomanjkanja hrane. Velika večina obilne žetve je ležala na poljih, saj je bilo ogromno število za delo sposobnih delavcev premeščenih v

talilnice, otroci in ženske pa niso mogli sami opraviti vsega dela na polju. Kmalu je prišlo do lakote in kasneje do stradanja.

V začetku leta 1959 je Mao obiskal tovarne, univerze, ljudske komune in šole. Provincijska partija in vojaški voditelji so ga zasuli s hvalami ter s tem navdušeno izkazali svojo zvestobo. Bolj ko se je gospodarska situacija slabšala, bolj je rasel Maov kult. Predsednik, tako so vsi menili, je prišel, da stvari popravi (Li, 1996:291). Velike, navdušene množice so ga prišle pozdravit z grmečim aplavzom in vzkliki: »Naj živi predsednik Mao!« »毛主席万岁!« V obdobju med letoma 1959 in 1961, ki je znano kot »obdobje treh neplodnih let« (Teufel, 1996:99), je bilo splošno pomanjkanje vsega: hrane, obleke, goriva in celo papirja. Vremenske razmere so bile tedaj najslabše v vsem stoletju: huda suša je v tistih dveh letih zajela ves sever in zahod, na jugu pa so nastopile katastrofalne poplave; na severu in zahodu je suša uničila 20 odstotkov vse rodovitne zemlje (Han, 1979a:226). Kljub nenehnim motnjam pa se je kitajsko kmetijstvo leta 1963, po treh hudih letih, precej popravilo. Tudi na kmečkih področjih je Veliki skok rodil svoje sadove. Nadaljevali so z izvajanjem lokalnih namakalnih načrtov in pridelki so se zelo povečali. Tudi mreža majhnih industrijskih podjetij se je obdržala. Srednje velike in majhne hidroelektrarne so začele spreminjati delovne metode in v marsikateri komuni vplivale tudi na drugačno življenje kmetov (Han, 1979a:273).

3.2.4.4. Mao Zedongov odstop 1958

Ko se je leta 1958 začel veliki skok, so se med Mao Zedongom na eni ter Liu Shaoqijem 刘少奇 in Deng Xiaopingom 邓小平 na drugi strani že začele javljati bistvene razlike v politični usmeritvi in obravnavanju gospodarskega razvoja. Mao je poudarjal kitajski model s težiščem na kmetijstvu in ne na industriji, lokalna podjetja ter popolno neodvisnost od Sovjetske zveze. Liu Shaoqijeva skupina pa je zagovarjala popolnoma nasprotna stališča. Takrat sta Liu in Deng že nadzorovala večino Centralnega komiteja in dosegla, da je le-ta sprejel dopolnilo k sistemu ljudskih komun, ki je nekoliko oblažilo prvotni koncept, in dalje, da se je Mao Zedong odpovedal položaju predsednika države, ostal pa je predsednik partije.

Nova ustava je izbrisala frazo, ki je imela Maovo misel za vodnika državne ideologije, in ustvarila novo pozicijo za Mao, in sicer kot častnega predsednika, ki bi jo prevzel, ko bi odstopil s položaja predsednika partije. S tem so predlagali, da niti njegovo predsednikovanje partiji ni stalno in da drugi pričakujejo, da bo odstopil (Li, 1996:183-184). Če se partija oprime principa kolektivnega vodstva, bi bili vsi enaki in

pomembne teme bi morale biti prejete skupno. Maova vloga bi bila tako zmanjšana. Toda Mao je hotel ostati na vrhu. Hotel je kult osebnosti (Li, 1996:184).

Na konferenci v Chengduju 成都 leta 1958, ko je Mao izrazil svoje stališče o dveh vrstah kulta osebnosti, je večina ljudi je izrazila svoje zaupanje v predsednika Mao:

»应当相信主席比我们高明的多,很多重大问题都是主席提出来的,我们要力求在自觉的基础上跟上.« (internet 23).

»Moramo verjeti, da je predsednik veliko pametnejši od nas, da je veliko pomembnih vprašanj postavil prav on, zato moramo napeti vse moči, da mu bomo zavestno sledili.«

Mnogo članov partije je moralo podati samokritiko, med njimi tudi Zhou Enlai 周恩来:

»中国几十年革命和建设的历史经验证明,毛主席是真理的代表.离开或者违背他的领导和指示,就常常迷失方向,发生错误,损害党和人民利益.« (internet 23).

»Zgodovinske izkušnje nekaj desetletij trajajoče kitajske revolucije dokazujejo, da je predsednik Mao pravi predstavnik. Če se oddaljiš ali onečastiš njegovo vodstvo in navodila, pogosto izgubiš pravo usmeritev, začneš delati napake in oškoduješ partijo in ljudstvo.«

Vendar se je Mao Zedong kljub vsemu odpovedal položaju predsednika republike. Po Li Zhisuiju obstaja za to več vzrokov. Prvi je bil vsekakor njegovo zdravje, saj ga je že dalj časa mučila nespečnost, pa tudi razni prehladi, bronhitis in podobno. Drugi dejavnik je bil njegov odpor do formalnosti. Položaj predsednika države je bil obreden, on pa je sovražil lepo se oblačiti. Sprejemanje poverilnic od tujih ambasadorjev in srečanje z njimi je bilo zanj izguba časa. Vendar pa je bil njegov odstop tudi politična taktika, s katero je želel preveriti lojalnost drugih partijskih voditeljev, predvsem Liu Shaoqija in Deng Xiaopinga (glej 1996:181). Eden od vzrokov za njegov odstop je bila tudi hitra degeneracija sovjetske partije, ki jo je Mao pripisoval okoliščini, da Stalin ni poskrbel za sposobnega naslednika, ki bi lahko uspešno nadaljeval z revolucionarno potjo Rusije (glej Han, 1979a:224), zato se je Mao odločil da sam ne bo storil iste napake. Maovo mesto je prevzel Liu Shaoqi 刘少奇. Deng Xiaoping, ki je ob njem postal osebnost številka dve, je imel funkcijo podpredsednika vlade. Z Liujem sta vpeljala hierarhično urejen birokratski aparat, omogočila boljše življenjske razmere za

strokovnjake, intelektualce in umetnike ter zagovarjala nujnost modernizacij na vseh področjih.

Pričetki izvajanja teh programov, ki so poskušali gospodarski razvoj ločiti od vpliva političnih ideologij, so sprva dosegali lepe uspehe. Zato je Liu Shaoqijeva frakcija kmalu pridobila veliko privržencev tudi znotraj komunistične stranke. Mao Zedongova dejanska oblast pa se je v prvih petih letih šestdesetih let nenehno manjšala. Ustanovitelj Ljudske republike Kitajske se je kmalu znašel v položaju, ko je bila njegova politična moč le še formalna in ko jo je bilo mogoče obdržati samo še z neprestanim poudarjanjem maoističnega kulta osebnosti (Rošker, 1992:29). Vendar Liu in Deng leta 1959 še nista prišla v odprt spor z Mao Zedongom. Oba sta veljala za zmerna kritika politike velikega skoka. Mao je ob očitnih posledicah svoje zgrešene politike delno priznal napake in sklenil taktično zavezništvo z zmernimi kritiki, da je lahko obračunal z bolj ostro in neposredno nanj naslovljeno kritiko, ki jo je istega leta na gori Lushan 庐山 izrekel tedanji obrambni minister Peng Dehuai 彭德怀 (Saje, 1999:55). Ta se je julija odpravil na turnejo po Kitajski; zbiral in preučeval je podatke proti Velikemu skoku naprej. Isto je storil tudi Zhang Wentian 张闻天²⁷ in z njima še mnogi drugi. Pripravljali so gradivo proti Mau, predstavili pa so ga na konferenci na gori Lushan. Mao se je močno razburil in dejal, da Peng *»od napada na Stalina naprej uboga Hruščeva«*. Rekel je celo: *»Če Ljudska osvobodilna vojska ne bo potegnila z menoj, bom odšel na podeželje in tam organiziral novo osvobodilno vojsko.«* (internet 23).

Mao je takrat tudi priznal svojo odgovornost za podvojitev nalog v kampanji za pridelovanje jekla:

»煤和铁不会自己走, 需要车辆运输, 我没有想到. 我和....总理没有注意到这一点.« (威尔逊, 2000:391).

»Premog in železo ne moreta priteči sama, treba jih je prepeljati...Na to nisem bil pomislil«.

Na koncu plenuma so se vsi člani strinjali, da Mao ni bil pooblaščen za sprotno izpolnjevanje navodil, temveč je ta naloga pritakala Liu Shaoqiju, tako da ni bila proti njemu izrečena nobena obtožba. Mao se ni vtikal v načrtovanje, niti ga ni nadziral. Načrtovanje je vodil Liu Shaoqi, vendar Mao ni hotel nikogar obtoževati. Udeleženci

²⁷ Poznan tudi pod imenom Luo Fu 洛甫. V tridesetih letih je bil privrženec Wang Mingove linije. Bil je eden izmed tistih 28 bojševikov, ki so jih iz Kominterne poslali v Peking, da bi »vodili« kitajsko partijo (Han, 1979a:240). Od 1935 do 1945 je bil generalni sekretar politbiroja. Njegova moč v partiji je strmo upadla po gibanju za popravke leta 1942, ki je bilo uperjeno proti Wang Mingu in drugim sovjetsko vzgojenim članom.

konference so morali na tej točki tudi izbrati med Mao Zedongom in Peng Dehuaijem. Ker je imel Mao v partiji velik ugled in najvišjo avtoriteto, je seveda večina ljudi izbrala njega. Tako je konferenca v Lushanu, ki je mobilizirala vso partijo, ohranila in ustanovila absolutno avtoriteto Mao Zedonga (internet 23). Zhu De 朱德 je takrat izjavil, da upa, da Peng »ne bo večno odpadnik« »永不反水« in da bo »večno sledil predsedniku Mau« »永远跟着毛主席« (glej internet 23). Vsi člani partije so tako znova potrdili svojo vdanost in podporo Mau.

Po konferenci novembra 1959 je Generalni politični oddelek Vojaške komisije Centralnega komiteja partije izdal študijski dokument z naslovom »Nasprotovanje desnemu oportunističnemu za ohranitev splošne partijske linije« »为保卫党的总路线反对右倾机会主义«. V njem en del govori o odnosih med razredi, politično stranko in voditeljem ter o funkciji in pomenu voditelja. Dokument med drugim govori:

»右倾机会主义反党集团借口反对所谓个人崇拜,来否定革命领袖的作用,实质上是企图破坏毛泽东同志的领导威信,妄想由他们自己窃取领袖的地位.« (internet 23).

»Desni oportunistični nasprotuje partiji z izgovorom, da nasprotujejo tako imenovanemu kultu osebnosti, s tem zavračajo vlogo revolucionarnega voditelja in v bistvu hočejo uničiti voditeljski ugled tovariša Mao Zedonga, a se zaman trudijo prisvojiti voditeljski položaj.«

Ta dokument je centralni komite partije poslal v branje vsem kadrom od okrožij navzgor, tako da se je njegov vpliv razširil po vsej državi. Peng Dehuai je bil razrešen vseh partijskih in državnih funkcij, na njegovo mesto pa je za obrambnega ministra prišel Lin Biao 林彪, ki mu je Mao Zedong popolnoma zaupal. Ta je ugotovil, da je smer vetra ugodna in izkoristil svojo moč in vpliv, da je kult osebnosti dvignil na popolnoma absurdno raven.

3.2.5. Obdobje med leti 1962 in 1976 – višek kulta

V zgodnjih šestdesetih je bil Mao Zedong oslavljen v osrednjem aparatu zaradi polomije velikega skoka. Mao, ki je imel vse zasluge za zmago revolucije, se je počutil odrinjenega, saj so ga postavili na vzvišen oltar, od koder ni imel več stika z dogajanjem.

Slavili so samo še njegovo ime, v imenu katerega so drugi po svoje ukrepali. Doletela ga je usoda številnih cesarjev, ki so bili šibkejše osebnosti in so bili cesarji samo formalno, medtem ko je birokracija vladala v njihovem imenu in odločala po svoje (Saje, 1999:57). Leto 1962 je bilo za Mao odločilno. Januarja, ko je sklical še eno razširjeno delovno sejo Centralnega komiteja, da bi razpravljali o katastrofi, ki se je nadaljevala, je bila njegova podpora v partiji najnižja. Mao se je zavedal, da je izgubil podporo večine kadrov in intelektualcev zaradi čistk leta 1957 in množice kmetov zaradi lakote v letih 1959-1961 (Courtois in drugi, 1999:644). Toda Mao je bil premočna osebnost, da bi se kar tako sprijaznil s temi novimi razmerami. Leta 1964 je Mao postavil problem nasledstva kot življenjsko vprašanje partije, kot njeno vprašanje »življenja ali smrti«: »Pripravljanje naslednikov za revolucijo je strateško vprašanje partije.« Spet sta se pojavili besedi »rdeč« 红 in »strokoven« 专 in spet so krožile Maove besede o potrebi vzgoje. Mao je dejal, da je edina pot, da se izognejo revizionizmu Hruščeva in da zjamčijo Kitajski, da ne bo spremenila svoje barve, da pripravijo ne le peščico, temveč »milionce naslednikov« (glej Han, 1979b:39). Sčasoma je zgradil nov center oblasti, saj si je pridobil naklonjenost mladih in žensk, s pomočjo katerih je sprožil Gibanje socialistične vzgoje 社会主义教育运动 in kasneje še Kulturno revolucijo 文化大革命.

Kulturna revolucija se je dejansko začela v Shanghaiju novembra 1965 in se postopoma pomikala proti Pekingju. Šla je skozi štiri faze. Prva faza se je začela z objavo serije člankov, ki so napadali komisarje za kulturo in izobraževanje ter partijske uradnike v Pekingju. Za drugo fazo, ki se je začela maja 1966, so bili značilni stenski plakati. Z Maovo odobritvijo so se Rdeče straže v zelo kratkem času razširile po vsej državi. Pravili so jim, da se je »upirati upravičeno« 造反有理. Tako so ustvarili ogromno zmedo, nered in nasilje. Sledila ji je tretja faza. To je bilo obdobje »boja za oblast« ali »boja za neoblast«. Januarja 1967 so poklicali vojsko, da je ponovno vzpostavila red. Po skoraj enoletnem boju za oblast se je januarja 1969 začela četrta faza, to je bilo obdobje obnove, ki se je končalo aprila 1969 (glej Francis, 1981:26-28). Med kulturno revolucijo je Mao postal bog v očeh kitajskega ljudstva, nobena kritika ni bila tolerirana, prav tako ni bilo dovoljeno najmanjše odstopanje od njegovih navodil. Vsaka beseda, ki jo je izrekel, je bila sprejeta kot resnica, postal je živeči Buda in njegova dela so postala Sutre.

3.2.5.1. Gibanje socialistične vzgoje 1962 - 1965

Mao se je leta 1962 obrnil na Chen Bodaja 陈伯达²⁸, da bi mu pomagal državo usmeriti nazaj »na levo«. Leta 1962 je zato začel napadalno čistiti Partijo. Postopoma si je Mao ustvaril središče alternativne oblasti, ki je leta 1962 začelo igrati veliko vlogo v gibanju za socialistično izobraževanje. Tisti, ki so bili leta 1966 stari štirinajst do dvaindvajset let, so postali za Maa toliko bolj navdušeno orodje, ker so bili hkrati doktrinirani fanatiki in veliki razočaranci. Fanatiki zato, ker so bili prva generacija, ki se je v celoti šolala po revoluciji leta 1949 in je bila premlada in preveč mestno vzgojena, da bi kaj vedela o grozotah velikega skoka (Courtois in drugi, 1999: 645). Gibanje socialistične vzgoje se je kmalu združilo z novo Maovo kampanjo, katere tema je bila »učenje od Ljudske osvobodilne vojske« »向人民解放军学习«. Voditelj te kampanje je bil Lin Biao 林彪, z njo pa je hotel spodbuditi ves narod, da bere knjige predsednika Maa in posluša njegove besede. To mu je uspelo maja leta 1964, ko je bila izdana prva izdaja Citatov predsednika Maa 毛主席语录. To je bila majhna knjižica, nič večja od velikosti dlani, zavita v rdeče platnice in napolnjena z aforizmi, vzetih iz Maovih govorov in člankov. Maov kult se je začel (Li, 1996:412).

Mao se je leta 1964 z vso vnemo vrgel tudi v priprave za novo četverno revolucijo, kulturno revolucijo, ki naj bi bila gonilna sila pospešenega napredka. Sredi leta 1964 je bil ustanovljen poseben odbor za kulturno revolucijo. Glavni problemi, s katerimi se je bila soočena Kitajska leta 1965, so bile štiri krize: (1) kriza vodstva med Maovo in Liujevo linijo, (2) kitajsko-sovjetska kriza, ki se je razvila v odprt spor med tema dvema komunističnima gigantom, (3) kriza birokratizacije ali elitnega razreda in (4) potreba po vzgajanju socialističnih vrednot kot sta fizično delo in množična participacija med voditelji in ljudstvom (Francis, 1981:26). Vse te razlage je Mao uporabil kot svoje adute in s tem dobil dovolj široko podporo med množicami revnih ljudi, ki so religiozno verovali vanj kot v rešitelja, ki jih je rešil najhujših nadlog, ki so pestile Kitajsko pred revolucijo. Mao je tako užival izjemno moralno zaupanje, na katero je lahko stavil in ga je tudi spretno izkoristil. Obstoječe nepravilnosti je preoblikoval v politične parole in pozival na boj proti izprijenim birokratom in proti vsem, ki poskušajo obnoviti kapitalizem. Pozive je naslovil tudi na ženske in mladino, saj se je takrat začela

²⁸ Rojen v Huianu, Fujian. Na oblast se je vzel leta 1937, ko je v Yananu spoznal Mao Zedonga in postal njegov politični tajnik. Od leta 1958-66 je bil urednik časnika Rdeča zastava 红旗, od leta 1966-70 pa član stalnega komiteja politbiroja. Med kulturno revolucijo si je pridobil veliko moči, ki pa jo je 1970 izgubil.

pojavnosti masovna brezposelnost, ki je najbolj prizadela prav mlade. Mao jim je ponudil možnost, da so se udeležili političnih shodov in gibanj ter so bili s tem začasno zaposleni (Saje, 1999:58). Januarja 1965 je Mao predložil političnemu biroju osnutek načrta za prihodnjo kulturno revolucijo, kakor tudi osnutek programa za gospodarsko napredovanje Kitajske v dveh etapah. Del prvega programa, ki je zadeval gibanje za socialistično vzgojo na kmečkih področjih, je znan pod imenom »Triindvajset členov«
»二十三条«. V njem poudarja, da je namen revolucije »zrušiti osebe na oblasti, ki stopajo po kapitalistični poti; zavrniti in kritizirati buržoazne akademske oblasti; spremeniti vzgojo, literaturo in umetnost in vse dele nadstavbe, ki ne ustrezajo socialistični gospodarski osnovi« (Han, 1979b:117). Zahteva, da morajo člani partije na visokih mestih oditi na ročno delo, »se naseliti na določenih krajih«, tam živeti, jesti in delati skupaj s kmeti. Mao poudarja tudi, da se morajo vse komune in delovne brigade učiti od Ljudske osvobodilne vojske, saj je takrat že spoznal, da se ne more več zanašati na partijsko organizacijo, kakršna je bila, saj so jo izrabljali proti njemu. Zato je bilo treba partijo pretresti, medtem pa naj bi njeno vlogo prevzela Ljudska osvobodilna vojska 人民解放军 (glej Han, 1979b:26-28). Ljudska osvobodilna vojska je bila tako povzdignjena v »Veliko šolo usposabljanja nove generacije revolucionarnih borcev in voditeljev« (internet 10).

Do srede leta 1965 je Mao Zedong postopoma, a sistematično pridobival nazaj nadzor nad partijo s pomočjo Lin Biaa, Jiang Qing 江青²⁹ in Chen Bodaja. V naslednjih nekaj mesecih so Mao in njegovi pomočniki napadli razne javne figure, vključno z Liu Shaoqijem. Do srede leta 1966 je ta kampanja izbruhnila v tako imenovano Kulturno revolucijo. To je bila prva množična akcija, ki je bila uperjena proti samemu aparatu Komunistične partije Kitajske (internet 10).

3.2.5.2. Kulturna revolucija 1966 – 1976

Ker se Mao Zedong že dolgo ni pojavil v javnosti, se je govorilo, da je zelo bolan ali pa da je umrl. Te govorice so ga prisilile, da se je v juliju leta 1966 vrnil v Wuhan

²⁹ Maova četrta žena. Sredi tridesetih je bila shanghaijska igralka. Leta 1938 se je poročila z dramatičnim pesnikom Tang Najem. Avgusta 1937 je prišla v Yanan, kjer se je spoznala z Maom in novembra 1938 postala njegova žena. Politbiro Kitajske komunistične partije je menda dovolil to poroko le pod pogojem, da se Jiang ne bo pojavljala v javnosti in da se ne bo vmešavala v politiko. Tega se ni držala, saj je med Kulturno revolucijo prišla na vidno politično mesto. Po Maovi smrti je bila kot vodilni član Tolpe štirih aretirana in obsojena na smrt. Obsodbo so ji leta 1983 znižali na doživljenjsko ječo, a je leta 1991 naredila samomor.

武汉 in tam preplaval Dolgo reko 长江. To naj bi vsem dalo vedeti, da je v odlični kondiciji. V avgustu je sklical Rdečo gardo 红卫兵, mlade ljudi, ki bi uveljavili »revolucionarno čistost« (Teufel, 1996:103). Mao je napisal plakat z velikimi pismenkami, v katerem je pozval aktiviste naj »bombardirajo glavne stane« »万炮轰金门« in se borijo proti »nosilcem oblasti, ki sledijo kapitalistični poti« 走资派, s čimer je meril na Liu Shaoqija.

Za razvoj kulturne revolucije je bila najpomembnejša seja Centralnega komiteja kitajske komunistične partije avgusta 1966, ko so sprejeli sklep o »veliki proletarski kulturni revoluciji« »文化大革命« v obliki 16 tez. Teze med drugim govorijo o oblikah pouka, o reformi študija, o vprašanih kritike reakcionarnih akademskih avtoritet in buržoaznih vplivih tez. Partijske nasprotnike Mao Zedonga so označili kot tiste, ki se uklanjajo buržuazni ideologiji. Seveda se teze opirajo na Maove koncepcije in prinašajo v njegovih stališčih rešitve za vse probleme (glej Vranicki, 1983:34-35). Bistvo kulturne revolucije je bilo uničenje »štirih zastarelih stvari 四旧: starih idej, stare kulture, navad in običajev« (Teufel, 1996:103) ter »kontrarevolucionarnih simbolov in vrednot« (internet 16). Etiemble meni, da tu ni šlo za anarhizem in nihilizem naveličanih malomeščanov niti za obračunavanje z umetnostjo, pač pa za uničevanje »tistega, kar nosi v sebi« (v Sruk, 1981:182), to pomeni uničenje določene konservativne vsebine, ki s svojo kulturno, nazorsko prisotnostjo ovira prodor naprednih teženj.

Ko se je kulturna revolucija razvila, je Mao postal redno prisoten v vsakem domu. Če nisi imel Maovega portreta na vidnem mestu, je to pomenilo očitno nepripravljenost hoditi s tokom revolucije ali pa celo kontrarevolucionarno usmerjenost (internet 3). Povsod po državi so bili postavljeni njegovi kipi, njegove besede pa so imele magično moč. Dogajanja v kitajskih mestih so postala podobna tistim v cerkvi, Mao Zedong je bil za ljudstvo kot »rdeča« devica Marija (特里尔, 2002:388). Milijoni ljudi po državi so vsako jutro začeli s priklonom pred Maovo sliko in jo spraševali po navodilih za prihajajoči dan. Dan so končali s ponovnim priklonom pred sliko, kateremu je sledilo poročanje Mao o njihovem dnevu in priznanje njihovih napak. Vsak delovni dan se je začel in končal s skupnimi recitacijami Maovih misli. Misel Predsednika Mao ni bila samo vladajoča državna ideologija, pač pa kolektivna mantra (Li, 1996:507). Na stotine trgovin je razstavljal samo še portrete in dela velikega krmarja. Rdeči gardisti so ustavljali mimoidoče in preverjali njihovo zvestobo predsedniku. To so pokazali s tem, da so imeli pri sebi Malo rdečo knjižico 红宝书 in jo znali deklamirati ter s tem, da so nosili Maovo značko. Maov kult je bil na višku.

Bojeviti študentje so ustanavljali skupine Rdeče garde, da so napadale obstoječo hierarhijo, ki je bila v njihovih očeh malomeščanska, preveč zahodno usmerjena in tehnokratska. Pod udarcem njihovih kolon so se znašli tisti profesorji, partijski sekretarji in ministri, ki so se uprli Mao Zedongovi smeri. Na tovornjakih so jih vozili po ulicah, napadali in pljuvali. Na Kitajskem so postavili odločno zahtevo, da morajo biti vsi, ki se upirajo Mao Zedongovem nauku razkrinkani, kritizirani in odstranjeni s položajev in da je treba tako ravnati ne glede na to, kako slavni so ti ljudje, kako vplivne položaje imajo, kdo jih spodbuja in podpira (Šćekić, 1971:63-64). Brez konca in kraja so ponavljali poenostavljena gesla »človek ima zmeraj razlog, da se upira« 造把有理 in »vkolikor je revolucionarna, ni nobena akcija zločin« 革命无罪, ki jih je skoval Mao, toda množice so si lastile in vsiljevale drugim pravi kult predsednika in njegovih del. V začetni fazi je bilo to oboževanje spontano in pristno, toda do leta 1969, ko so ljudje v domovih postavljali svetišča z doprskimi kipi in portreti Mao Zedonga, katerega so vsako jutro vprašali za navodila in mu zvečer poročali, je kult postal prisiljen in formalen (internet 18:11).

Vojska je ustanovila politične oddelke v delovnih enotah po vsej Kitajski, kjer so poučevali Maovo misel. Kar naenkrat je bila vsa Kitajska vključena v politični študij, branje del Mao Zedonga in recitiranje najbolj preprostih Maovih del na pamet. Maov kult se je razširil na vse tovarne, šole in komune na Kitajskem. Predsednik Partije je postajal božanstvo (Li, 1996:413). Liu Xiaoqing, igralka iz Sichuana, takole opisuje svoje občutke, ko je prvič videla Mao Zedonga na Trgu nebeškega miru: *»Bil je v odprti limuzini, ki se je počasi pomikala proti nam. Bil je kot kip, visok kakor nebo. Oblečen je bil v vojaško uniformo in nam mahal. Na tisoče oči se je obrnilo k nam, videlo naše obraze, naša telesa in v naša srca. Kolena so se mi zatresla, a me je druga skupina Rdeče garde držala pokonci. Čutila sem toploto po vsem telesu; od sreče sem bila pijana. Solze so mi močile sprednji del vojaške uniforme. Pozabila sem na vse, na študij, na mojo prihodnost. Življenje se je zdelo nepomembno.«* (internet 17).

Mladino so spodbujali, da kritizira, zastrašuje in preganja skoraj vse figure avtoritete razen vojaških voditeljev. Upravniki, učitelji, znanstveniki, glasbeniki, celo partijski voditelji so bili ponižani in poslani na fizično delo na »kmetije za ponovno izobraževanje« 农业学大寨运动 (Roskin, 1995:359). Zahtevali so, da se mora uresničevanje misli predsednika Mao Zedonga začeti že v otroških vrtcih. Eno izmed besedil v šolski čitanki za otroke je šlo takole: *»Uči se dobro, napreduj vsak dan. Predsednik Mao, predsednik Mao, ti si naš rdeči komandant, mi smo tvoji rdeči vojaki. Obljubljamo, da te bomo ubogali. Sklenili smo, da bomo delali v skladu s tvojim naukom, to pa pomeni, da se*

dobro učimo in vsak dan napredujemo« (Ščekić, 1971: 126). Ena od zahtev Rdeče garde je bila tudi, da se Trg nebeškega miru preimenuje v »Trg Vzhod je rdeč« in da bi morale biti barve na semaforju ravno obratne, tako da bi rdeča, barva revolucije, pomenila »naprej« in ne »stop« (glej Teufel, 1996:103).

Kitajska kulturna revolucija je bila dejansko velik družbeni pretres, ki je dvignil na noge vso Kitajsko, spremenil cel kup stvari, a se je hkrati izmuznil iz rok tistim, ki so ta proces začeli (Saje, 1999:58). Do januarja 1967 je bila vsa država kaotična. Izbruhnili so pretepi in nekateri bojovníki so imeli orožje. Partijske in vladne pisarne so bile paralizirane. V nekaterih mestih se je proizvodnja čisto ustavila. Lin Biao in Jiang Qing sta vodila upornike s slogani: »Strmoglavite vse« »打倒一切« in »Bijte državljansko vojno« »全面内战«. Mase demonstrantov so se premikale po Kitajski, noben od infrastrukturnih sistemov ni več dobro deloval, v šolah so vladale izredne razmere, upravne službe so razpustili, kulturne objekte so zaprli in tiste najpomembnejše tudi zavarovali, medtem ko so drugim grozila obleganja in uničevanja (Saje, 1999:59). Kako trdo je bilo tisto obdobje, nazorno prikazuje tole pričevanje rdečega gardista, ki je bil takrat star štirinajst let: *»Bili smo mladi. Bili smo fanatiki. Verjeli smo, da je predsednik Mao velik, da je gospodar resnice, da je sam resnica. Verjel sem vse, kar je govoril Mao. In verjel sem, da ima razloge za kulturno revolucijo. Mislili smo, da smo revolucionarji in da smo kot revolucionarji, ki sledijo predsedniku Mau, zmožni razrešiti kakršnen koli problem, vse probleme družbe«* (Thurston v Courtois in drugi, 1999: 666).

Decembra leta 1967 je Mao poslal Lin Biao in Zhou Enlaiju pismo, v katerem zahteva, da se kult osebnosti umiri. Toda praznovanje Maovega 74. rojstnega dne ob koncu leta se je končalo z otvoritvijo ogromnega kipa Mao Zedonga v Shaoshan 韶山 (威尔逊, 2000:464). Čeprav je Mao že januarja 1969 poklical vojsko, da ponovno vzpostavi red, se je revolucija popolnoma končala šele po njegovi smrti. Pomenila je nacionalni, protiimperialistični in narodnoosvobodilni boj, saj je bil proletariat predolgo izpostavljen zatiranju buržoazije in fevdalnih sil. Pomenila je zmago komunizma. Mao je hotel uporabiti množice za rešitev štirih, zgoraj omenjenih kriz: vodstvo, kitajsko-sovjetski spor, elitizem in kultivacija socialističnih vrednot. Iz tega vidika je kulturna revolucija dosegla svoje načrtane cilje. Je pa bilo v partiji mnogo ljudi, ki so postavljali Maa više, kakor je želel on sam. Najbolj pretirana hvala in povzdigovanje kulta Maove osebnosti sta prihajala prav od tistih, ki so se v teku naslednjih dvajsetih let drug za drugim razkrinkali za nasprotnike Maove usmeritve. Med njimi je bil tudi Lin Biao, ki ga je Mao sam določil za naslednika.

3.2.5.3. Lin Biao in skupina »5-1-6« 1967

Aprila ali maja 1967 se je pojavila tako imenovana »šestnajstomajska« skupina ali skupina »5-1-6« »五, 一, 六 集团«. To je bila napol tajna organizacija z gesli in posebnimi sprejemnimi obredi. Spremenila se je v Lin Biaoovo orodje za netenje nereda, čeprav tega do leta 1971 nihče ni vedel. Skupina »5-1-6« se je razlezla kot kuga in se še posebej razrasla v mestih. Čeprav je bilo število njenih članov sorazmerno majhno, je s svojim divjaštvom strahovala mnogo ljudi (Han, 1979b:151). Oznanjala je pravo oboževalno čaščenje Maa, Maov kult; nastopila je proti vsakomur, ki se ni ravnal po tem. Ta kult se je sprevrgel v pravo versko zaverovanost. »Zvestoba predsedniku Mau« je bila preizkusni kamen za vse člane te skupine. Lin Biao je dejal, da »ni pomembno, kaj kdo dela, glavno je, da ima pravo usmeritev«; to je bilo za vse člane skupine »5-1-6« dovolj, da so počenjali, kar so hoteli. Ljudje so se morali povsod klanjati Maovi podobi (Han, 1979b:152). Lin Biao je trdil, da je Maova misel vesoljna resnica in zmerom veljavna vodilna linija, po kateri se morajo ravnati vse njihove akcije:

»毛主席的话句句是真理, 一句超过我们一万句.«

»Vse, kar govori predsednik Mao, je resnica, en njegov stavek je vreden deset tisoč stavkov vseh drugih« (王永军, 2002:433).

Govoril je:

»十九世纪的天才是马克思, 恩格斯. 二十世纪的天才是列宁和毛泽东同志.« (王永军, 2002:433).

»Genija 19. stoletja sta bila Marx in Engles, genija 20. stoletja pa sta tovariša Lenin in Mao Zedong.«

»毛主席天才地, 创造性地, 全面地继承, 捍卫和发展了马克思列宁主义, 把马克思列宁主义提高到一个新的阶段.« (王永军, 2002:433).

»Predsednik Mao je genialno in kreativno nadaljeval, branil in razvijal marksizem-leninizem na vseh področjih in ga dvignil na popolnoma novo raven.«

Poleti 1967 je skoraj ves odbor za izvajanje kulturne revolucije padel v roke Lin Biaoove skupine, ki je delovala v njem. Svoj vpliv je Lin Biao povečal tudi v komisiji za vojaške zadeve. Centralni komite pa je bil resno oslavljen zaradi izločitve mnogih

vodilnih kadrov, ki sicer niso bili vsi privrženci Liu Shaoqija, pa so jih ne glede na vse to obtoževali. Če bi se Lin Biao iznebil Zhou Enlaija in si zagotovil nadzorstvo nad zunanjim ministrstvom, bi pahnil Mao v vlogo nemočnega božanstva ali vrhovne avtoritete, ki bi jo sam navajal in tolmačil po svoje in se nanjo skliceval, kadar bi mu bilo to potrebno, da bi laže dosegel svoj namen (Han, 1979b:155).

Mao je bil zelo nezadovoljen z organiziranjem skupine »5-1-6«, vendar Lin Biao ni nikoli poimensko napadel. Bilo je dobro znano, da Mao ni maral Linovega hrepenenja po oblasti in je postal močno sumničav do kulta osebnosti, ki ga je le-ta pospeševal z očitnim navdušenjem. *»Tu je nekdo, ki trdi, da se genij pojavi le vsakih nekaj sto let in da na Kitajskem takega genija ni bilo že nekaj tisoč let. To ni realno. Tukaj je nekdo, ki pravi, da me podpira, me povzdiguje, toda v bistvu hoče podpirati in povzdigniti le sebe«*, je dejal Mao. Ta »nekdo« je bil očitno Lin Biao (Li, 1996:534). Mao je vznemirilo tudi sovraštvo, ki ga je Lin Biao pokazal do Liu Shaoqija in Deng Xiaopinga. Tedaj je dejal, da je vse, kar se je zgodilo, tudi njegova krivda; želel je le, da bi bilo po njegovi smrti vse v redu in je zato privolil tudi v »dvojno poveljstvo« in dal Liuju vso oblast (Han, 1979b:131). Toda Lin Biao in Chen Boda sta bila nepopustljiva in zahtevala, da je treba Liu Shaoqija in Deng Xiaopinga izločiti. Potem ko so mladi 5. avgusta 1967 ob obletnici Maovega lepaka »bombardirajte glavne stane« »万炮轰金门« pričakovali, da jim bodo Liu Shaoqija izročili tistega dne in Mao tega ni storil, je skupina »5-1-6« ugrabila Zhou Enlaija in ga za 48 ur priprla. Poleg tega so zažgali tudi britansko veleposlaništvo. Mao se je takoj lotil čiščenja. Prvega septembra se je sestal plenum centralnega komiteja. Skupina »5-1-6« je bila obsojena in Chen Boda, ki še ni bil razkrinkan, se je pridružil Jiang Qingovi v obsodbi te skupine (Han, 1979b:161).

Mao je nazadnje prišel tudi do spoznanja, da ne more več nadalje sodelovati z Liu Shaoqijem, vendar pa mu je še enkrat ponudil možnost, da bi se rehabilitiral. Zato so ga oktobra 1967 prisilili, da poda svojo samokritiko. Liu je priznal, da ni storil nič slabega in dejal le, da so on in njegovi sodelavci »stari revolucionarji, ki se soočajo z novimi problemi« in neizkušeni kakor so, pač še ne vedo, kako bi izvedli to veliko proletarsko kulturno revolucijo (glej Li, 1996:470). V sredini leta 1968 se je Mao zavedel, da je nadaljnje revolucionarno nasilje nepotrebno. Oktobra 1968 se je v Pekingu sestal razširjeni dvanajsti plenum 8. centralnega komiteja, kjer so Liu Shaoqija označili za »renegata, izdajalca in garjevca« (Han, 1979b:173), zato so mu odvzeli vse funkcije v partiji in vladi. Za Maovega naslednika je bil javno imenovan Lin Biao. Istočasno pa je Mao tudi ukazal, da se uvede preiskava o »šestnajstomajski« skupini in o vseh prikritih

podpornikih te skupine. Prav na vrhu svojih uspehov je Lin Biao ugotovil, da se kazalec preiskave neusmiljeno obrača proti njemu.

3.2.6. Obdobje med leti 1969 in 1976 – umiritev kulta

V tem obdobju pride do oživitve partijskih organov, tudi zunanja politika se normalizira. Čeprav je Mao že prizadela bolezen in starost ter se je le redko prikazoval v javnosti, se je pod njegovim nadzorstvom v tem obdobju zgodilo mnogo pomembnih dogodkov. Najpomembnejši domači dogodek je bila »afera Lin Biao« 林彪事件, tuji pa tako imenovana »ping pong diplomacija« 乒乓外交.

3.2.6.1. Rekonstrukcija 1969 - 1971

Aktivistična faza kulturne revolucije se je zaključila aprila 1969. Partijski voditelji, ki še niso bili odstavljani, so se pripravljali na sklic 9. partijskega kongresa. Bili so močno razdeljeni. Glavna načela 8. partijskega kongresa, ki se je zbral septembra 1956, niso bila nikoli uradno preklicana. Ta načela – podpiranje ideje kolektivnega vodstva, obljuba, da Kitajska nikoli ne bo imela kulta osebnosti, umik Maove misli kot vladajoče državne ideologije in kritiziranje Maovega »avanturizma« – so bila že dolgo Maovo prekletstvo, prav tako tudi možje, ki so bili odgovorni za tovrstno propagiranje, predvsem Liu Shaoqi in Deng Xiaoping (Li, 1996:507). Na 9. kongresu je bil Mao Zedong tako spet potrjen kot vrhovni voditelj, njegova misel pa kot vladajoča državna ideologija. Večina članov Centralnega komiteja, izvoljenih na 8. partijskem kongresu, je bila odstavljena. Liu Shaoqi je bil iz partije izključen oktobra 1968, prav tako Deng Xiaoping. Glavni poudarek po tem letu je bil na obnovi skozi ponovno izgradnjo partije, ekonomsko stabilizacijo in večjo občutljivostjo za zunanje zadeve.

Vse srednje šole so spet začele s poukom in povsod je bilo videti dolge vrste dijakov, ki so jih vodili vojaki Ljudske osvobodilne vojske in ki so med prepevanjem izpolnjevali koristne naloge: pometali so ulice, čistili postaje, se udeleževali tečajev politične vzgoje in pomagali podeželskim komunam pri žetvi (Han, 1979b:169). Ljudska osvobodilna vojska je ustanovila v svojem okviru ekipe za propagando Mao Zedongovega mišljenja, ki so odšle v vsako tovarno in vsako komuno, da bi opravile z vsemi prepiri in boji in pomagale pri oblikovanju zavezništva, ki naj bi prispevala k nastajanju revolucionarnih komitejev (Han, 1979b:167). Za kulisami pa se je odvijal pravi boj med tremi skupinami: skupina Lin Biao 林彪 z vojsko, Majhna skupina kulturne revolucije 文化革命小

组³⁰ in manj ideološki partijski in vladni birokrati okrog Zhou Enlajja 周恩来. Mao je zdaj nastopal bolj kot vrhovni starejši državnik kot pa aktivist v procesu oblikovanja politik. Posebej pomembna v procesu tranzicije in rekonstrukcije je bila Ljudska osvobodilna vojska, ki pa ni bila več homogeno telo. Leta 1970 je Zhou Enlai 周恩来 uspel skovati centristično-desničarsko zavezništvo s skupino regionalnih vojaških poveljnikov Ljudske osvobodilne vojske, ki so ugovarjali določenim politikam Lin Biao 林彪. Ta koalicija je sklesala pot za bolj zmerno partijsko in vladno vodenje v poznih sedemdesetih (internet 16).

3.2.6.2. Afera Lin Biao 1971

Mao se je po koncu kulturne revolucije začel zavedati, da grozi nova nevarnost. Namesto, da bi partija nadzorovala puško, je puška nadzorovala partijo. To se je kazalo na dva načina: (1) več kot 40% stalnih članov Centralnega komiteja 9. partijskega kongresa leta 1969 je imelo vojaški položaj in (2) Lin Biaova ambicija, da prevzame lastno avtoriteto nad partijo. Z drugimi besedami, vojaška kontrola ni bil Maov osnovni namen, saj je bila vojska poklicana, da vzpostavi red le kot začasno sredstvo. Mao je zato začel vrsto dejanj v upanju, da »ozdravi bolezen in reši pacienta« 治病救人 (Francis, 1981:28). Opozoril je Lin Baa, da Ljudska osvobodilna vojska ne sme zamenjati partije. Izkazalo se je namreč, da se je prav Lin Biao upiral obnovi partije ne le s tem, da je namerno držal mnogo kadrov v negotovosti in podžigal k nenehnim napadom nanje, temveč tudi s tem, da je z izgovorom na neurejene razmere podaljševal vojaško varuštvo nad njimi. To varuštvo je dobivalo enake oblike kakor tisto, ki ga je izvajal Jiang Jieshi. Boj, ki se ga je lotil Mao, da bi obnovil vodstvo partije in omejil oblast vojske, je bil zelo težaven, kajti v množicah je že nastal občutek, da ima Ljudska osvobodilna vojska vedno prav, hkrati pa je bila vojska priljubljena, ker je obnovila red (Han, 1979b:194). Ta naloga se je zdela težavna, toda Mao je imel v rokah močno orožje: ideološko avtoriteto. V vojski so bili partijski komiteji vdani Mao, ker je bil predsednik partije. To pa je presekalo vse druge zveze, čeprav so se vojaški poveljniki še vedno upirali. Ko je vsakomur postalo jasno, da Mao nikakor noče uvesti vojaškega režima in da želi vojsko omejiti na njene prvotne obrambne naloge, je Lin Biao ugotovil, da so se njegovi izgledi, da bi postal Maov naslednik, zmanjšali. Ni se mogel več

³⁰ Majhna skupina Kulturne revolucije je bila sestavljena iz petih mož: Peng Zhen 彭真, Lu Dingyi, Kang Sheng 康生, Zhou Yang in Wu Lengxi.

opirati na zvestobo partije v vojski, saj je, kot pravi Han Suyin (1979b:194), v rokah obdržal puško, ni pa več obvladal ideologije.

Pozimi 1969-1970 je v revolucionarnih komitejih že krožil osnutek nove državne ustave. Mao je začel razmišljati o kolektivnem vodstvu, tako na čelu države kakor v partiji. Čeprav je bil Lin Biao že potrjen za njegovega naslednika, pa je bilo sedaj očitno, da bo to mesto z novo državno ustavo oslABLJENO. Kult Mao Zedonga se je začel umirjati. Po mnenju Maovega osebnega zdravnika je bil torej en vzvod za Maovo odločitev zadušitve lastnega kulta prav Lin Biao. Drug razlog je bila množična proizvodnja značk, ki je imela neugoden vpliv na kitajsko industrijsko proizvodnjo (glej Li, 1996:517). Meisner pa meni, da je Mao tedaj že pridobil nazaj premoč nad institucijo (partijsko birokracijo), jo domnevno očistil elementov revizionizma in zato je bil čas, da se kult umiri (internet 18:7).

Mao se je začel zavedati, da je Lin Biao zaslepljen s tem, da bo prevzel najvišji položaj predsednika države. Toda Mao mu tega mesta ni nameraval predati. Taka poteza Lin Biao, ki je po eni strani govoril, da je Mao genij, po drugi pa je sam hotel postati predsednik, je bila presenetljiva, saj je bilo takrat v ustavi partije že določeno, da je on Maov naslednik. Toda Lin, ki je zasedal drugo najvišjo pozicijo, je bil preveč nestrpen, da bi čakal. Nenehno obdan z Maovo figuro je bil tako blizu najvišji avtoriteti, pa vendar je bilo malo verjetno, da bi jo kdaj dosegel. Verjetno je ta mučen položaj vplival na njegovo razsodnost. Lin Biaoov drug problem pa je bil ta, da se je ne samo Mao, ampak tudi zelo veliko drugih ljudi že začelo spraševati, če je sploh sposoben za mesto predsednika partije (glej 特里尔, 2002:409).

Avgusta 1970 na 2. plenarni seji 9. centralnega komiteja je bil predložen predelani osnutek ustave, kajti komite, ki mu je predsedoval Zhou Enlai, je črtal določilo, ki je povečevalo Maov »genij« 天才, prav tako pa tudi določilo o položaju državnega poglavarja. Chen Boda je sprožil nepričakovan napad proti Zhou Enlaiju, ki ga je označil za kontrarevolucionarja, in dokazoval, da sta beseda »genij« in njena uporaba za Mao popolnoma v skladu z marksistično-leninističnim naukom. Mao Zedong je kritiziral Lin Biaoovo izjavo o pojavu genija z besedami:

»比如他说,全世界几百年,中国几千年才出现一个天才,不符合事实嘛!马克思,恩格斯是同时代的人,到列宁,斯大林一百年都得不到,怎么能说几百年才出一个呢?中国有陈胜,吴广,有洪秀全,孙中山,怎么能说几千年才出一个呢?« (威尔逊, 2000:474).

»On (Lin Biao) je na primer rekel, da se na svetu samo vsakih nekaj sto let, na Kitajskem pa vsakih tisoč let pojavi genij, to pa ni v skladu z realnostjo. Marx in Engles sta živela v istem obdobju, do Lenina in Stalina potem še ni minilo sto let, kako lahko torej reče, da se genij pojavi samo vsakih sto let? Kitajska je imela Chen Shenga, Wu Guanga, Hong Xiuquana in Sun Zhongxiana, kako lahko potemtakem reče, da se genij na Kitajskem pojavi le vsakih tisoč let?«

Lin Biao pa se je na seji dotaknil vprašanja državnega poglavarja in dejal, da bodo brez takšnega mesta v državi ljudje zmedeni, saj ne bodo vedeli, kdo ima oblast in kdo ne:

»不设国家主席, 制度就不会产生应有重要性, 人民就不知道谁有权谁无权.« (特里尔, 2002:409).

»Če ne bomo osnovali položaja predsednika republike, potem sistem ne bo mogel proizvajati pomembnosti, ki bi jo moral imeti, in ljudje ne bodo vedeli, kdo ima oblast in kdo ne.«

Na vse pritiske Lin Biao o državnem poglavarju je Mao odgovoril s komentarjem:

»说反天才, 就是反对我. 我不是天才...天才就是比较聪明一点, 天才不是靠一个人靠几个人, 天才是靠一个党...天才是靠...集体智慧.« (威尔逊, 2000:474).

»S tem, da obračaš besedo genij, nasprotuješ meni. Jaz nisem genij. Genij je precej pameten in ne sloni na eni sami osebi, pač pa na nekaj ljudeh...genij se opira na eno stranko...genij sloni na kolektivni modrosti.«

Mao je tukaj torej jasno ponovil, da ne potrebujejo in tudi nočejo nobenega vodje države. Lin Biao je očital idealizem in upal, da bo le-ta takoj podal samokritiko. Ponudil mu je zadnjo priložnost.

Zarotniška skupina se je hitro sesula, podpora je splahnela in predlog resolucije je bil umaknjen. V naslednjih nekaj tednih je potekala tudi podrobna preiskava o življenju, delovanju in izjavah Chen Bodaja. Vsi, ki so ga podpirali, so ga zapustili. Odtlej Lin Biao v Ljudski osvobodilni vojski ni mogel računati z nikomer več. Že istega leta so bile

vsem znane njegove zveze s skupino »5-1-6«. Jasno je bilo, da je bil Lin Biao del zarote proti Mau, vsebina in obsežnost zarote pa ne. Ker se najvišjega položaja ni mogel polastiti zakonito, se je odločil to storiti s silo. Spomladi leta 1971 se je Lin Biao v Suzhou 苏州 sestal s svojimi privrženci. Prav tam so začeli načrtovati zaroto, katere namen je bil državni udar, morda pa tudi umor Maa.

Afera Lin Biao 林彪事件 je postala znana pod imenom »incident 9-13« »九一三事件«, in sicer po datumu, ko je le-ta umrl. Minilo je nekaj mesecev preden je Zhou dokončal preiskavo. Glede na poročilo so Lin Biao, njegova žena Ye Qun 叶群 in njen sin, Lin Liguo 林立果, začeli načrtovati zaroto že marca leta 1971. Zarotniki so pripravili svoj manifest, ki so ga poimenovali »načrt 571« »571 工程«³¹. V njem imenujejo Maa »B-52 in pravijo, da je njegov kult osebnosti še vedno globoko zakoreninjen med množicami ter da se pripravlja, »da jih bo požrl«. Zato se je treba polastiti tako Maa kot tudi Centralnega komiteja z nasilno in korenito revolucijo (glej Han, 1979b:205-207). Potem ko je bila leta 1971 njegova zarota za umor Mao Zedonga razkrita, je Lin Biao poskušal zbežati v Sovjetsko zvezo, toda njegovo letalo se je zrušilo nad Mongolijo. Vzrok za nesrečo še danes ni znan. Parada, ki naj bi bila 1. oktobra na Trgu nebeškega miru, je bila odpovedana in so jo zamenjali s prijetnejšim programom oper, gledaliških iger in plesov na prostem. Krožile pa so seveda najrazličnejše govorice. Šele 7. oktobra je kitajsko ljudstvo izvedelo, da je Mao živ in zdrav, ko so ga videli na televizijskih zaslonih v družbi z etiopskim cesarjem Hailem Selasijem, ki ga je tedaj obiskal. Maja 1972 so bila objavljena prva napol uradna odkritja, toda šele poleti so vso zadevo javno komentirali. Tedaj so že opravili veliko očiščenje vseh Lin Biaovih privrženecv in izvedli čistko tudi v vrstah Ljudske osvobodilne vojske. Tako sta ostali le še dve struji. Zato je Majhna skupina kulturne revolucije začela množično kampanjo »Kritizirajmo Lin Biao in Konfucija« 批林批孔.

3.2.6.3. Gibanje »Kritizirajmo Lin Biao in Konfucija« 1973

Po padcu Lin Biao je v kitajskem političnem vodstvu zazijala še večja vrzel, zato so leta 1973 sklicali 10. kongres Kitajske komunistične partije, da bi zapolnili izpraznjene položaje in nekoliko umirili politične razmere. V političnem vrhu sta takrat obstajali dve struji. Eno, ki jo običajno imenujemo radikalna, so ob predsedniku Mao Zedongu

³¹ Kitajski izgovor za število »5-7-1« 五七一 je enak izgovoru besed »oborožena vstaja« 武起义.

predstavljali voditelji kulturne revolucije, ki so zagovarjali nadaljevanje političnih metod iz kulturne revolucije, vendar ne več na škodo proizvodnje, drugo, zmerno strujo pa so tvorili politiki, ki jih je zbral okoli sebe premier Zhou Enlai in so zagovarjali normalno delovanje državnih institucij, hitrejšo gospodarsko rast in popuščanje napetosti v zunanjih odnosih, predvsem napram Ameriki in zahodnim državam. Kongres je ustvaril neke vrste ravnotežje in kompromis med obema strujama, ki sta bili v novem vodstvu približno enakomerno udeleženi (Saje, 1999:61-62).

Po incidentu v začetku leta 1972, ko se je zdelo, da je Mao pripravljen predati vodenje Zhou-u in se je Jiang Qing na to odzvala s trditvijo, da njenega moža obkroža krog vohunov, se je Mao distanciral od Zhoua. Bal se je, da je Zhou preveč »desen« – revizionist (Li, 1996:576). Jiang Qing je to Maovo vedno večjo oddaljenost od Zhou Enlaija izkoristila in je konec leta 1973 sprožila nov napad na premierja – bizarno kampanjo »Kritizirajmo Lina, kritizirajmo Konfucija«. O tem gibanju so govorili, da je »bistvenega« pomena, da je nadaljevanje kulturne revolucije in da naj bi si prizadevalo izkoreniniti »štiri stara tiranstva« 四 旧: ideje, izročilo, vedenje in navade, ki še zmerom uklepajo in ovirajo toliko duhov (Han, 1979b:253). Tako so v bistvu naprtili vse grehe kulturne revolucije Lin Biau ter oblatili konfuciansko miselnost, ki naj bi ves čas ovirala normalni potek kulturne revolucije.

Hkratna obsodba Lin Biaa in Konfucija je pokazala s prstom na oba kot nekaj, kar je zaostalega, slabega, protirevolucionarnega in revizionističnega. Poleg tega je imela kampanja še skrivno sporočilo uperjeno proti premieru Zhou Enlaiju in njegovi ekipi. Geslo na videz ni imelo nobene zveze z aktualno politiko, vendar je bil ob Konfuciju deležen kritike tudi vojvoda Zhou 周公, ki je pomagal ustanoviti dinastijo Zhou in je bil za konfucijance vzor modrega vladanja. To je bil namig na Zhou Enlaija, ki je imel enak priimek (Saje, 1999:63). Kljub obsodbam, da je Zhou Enlai moderni Konfucij, je gibanje kmalu potonilo v pozabo, saj so bili ljudje že naveličani političnih intrig.

3.2.6.4. Konec dobe Mao Zedonga

Med tistimi, ki so ponovno pridobili politične položaje, je bil najbolj pomemben Deng Xiaoping 邓小平. Skupaj z Zhou Enlaijem sta uporabljala močan vpliv. Njuna zmerna struja, ki se je zavzemala za modernizacijo vseh sektorjev gospodarstva, je bila uradno potrjena na 10. nacionalnem partijskem kongresu avgusta 1973. Struja voditeljev kulturne revolucije ni bila zelo številčna, vendar so še vedno imeli več ključnih položajev v najvišjem vrhu. Z izjemo Mao Zedongove žene Jiang Qing, ki se je spoznala

in poročila z Maom na osvobojenem ozemlju v Yananu, ga od tedaj dalje stalno spremljala in se je doma pridružila vodstvu revolucije, ostali glavni voditelji tega gibanja niso bili stari revolucionarji. To je bila predvsem trojica mlajših voditeljev, ki so prišli iz Shanghaija³² (Saje, 1999:62). Zhou Enlai je v svojem poročilu na desetem partijskem kongresu avgusta 1973 dejal: »Predsednik Mao je naši partiji dal temeljno linijo in politična navodila za vse zgodovinsko obdobje socializma, kakor tudi posebna navodila za posebno delo.« Za vodilo mišljenja in delovanja sta novi partijski statut in nova državna ustava iz leta 1975 postavila marksizem-leninizem in Mao Zedongov nauk. Tako je bil Mao priznan za nadaljevalca Leninove misli. Po vsej Kitajski so tedaj v študijske namene krožila Marxova in Leninova dela hkrati z Maovimi spisi (Han, 1979b:248).

Četrtega zasedanja nacionalne ljudske skupščine januarja 1975 se Mao namerno ni udeležil. Nastopil je čas, ko je bilo treba prepustiti oblast in iz nje izvirajočo odgovornost drugim, kar je bilo med zasedanjem dobro občutiti: delegati niso mogli prikriti neke slovesne vznemirjenosti in občutka za nove odgovornosti, saj so se morali pripraviti na to, da bodo sami nadaljevali Maovo politiko brez Maa (Han, 1979b:256). Na tem kongresu je Zhou Enlai predstavil »štiri modernizacije« 四个现代化³³ in pojasnil, da bo za to potrebno spremeniti politiko in se opreti tudi na uvoz tuje tehnologije. Ob teh premikih so voditelji radikalne struje začutili, da izgubljajo oblast. Mao Zedongu se je zdravje slabšalo in pričakovali so, da bo kmalu umrl. Sami so se zavedali, da lahko živijo samo v njegovi senci, zato so se ustrašili kaj bo po Maovi smrti. Prav zato so hoteli na hitro obnoviti dovolj pozicij, da bi preživelih prehod v novo obdobje (Saje, 1999:64). To so bili Wang Hongwen 王洪文, Yao Wenyuan 姚文元, Jiang Qing 江青 in Zhang Chunqiao 张春桥. Ti štirje – ki so sedaj znani kot »tolpa štirih« 四人帮 – so imeli pomembno vlogo v kulturni revoluciji: vsi štirje so bili člani odbora za izvajanje kulturne revolucije, člani politbiroja in so zavzemali najpomembnejša mesta. Strnili so se v ozko kliko, ki je imela precejšen vpliv; v začetku leta 1975 so še veljali za »revolucionarje«; njihovi članki, v katerih so se sklicevali na Maova svarila o nadaljevanju »buržoaznega prava« v socializmu, so se zdeli brez napake (Han, 1979b:270). Organizirali so tisk, da je redno objavljajl članke, ki so napadali Denga in reorganizacijo, ki jo je vodil, ter namigovali, da se Dengovo delo

³² Izhajali so iz Majhne skupine kulturne revolucije.

³³ To je bila modernizacija štirih sektorjev: kmetijstva, industrije, nacionalne obrambe ter znanosti in tehnologije.

reorganizacije na vseh področjih »spreminja v desni oportunistem« »转变到右倾机会主义« (王永军, 2002:500). Kasneje so preko Maove kontaktne osebe Mao podali izkrivljeno poročilo o situaciji, v katerem so zanikali začetne uspehe v industriji, kmetijstvu, izobraževanju, umetnosti in literaturi, ki jih je prinesla reorganizacija.

Postarani Mao je bil v dilemi; po eni strani je podpiral Dengovo delo, po drugi pa ni dovolil, da bi le-ta obsodil kulturno revolucijo. Čeprav je Mao korak za korakom že priznaval določene napake kulturne revolucije ter dejal, da sta bili »državlјanska vojna na vseh področjih« 全面内战 in »strmoglavljenje vsega« 打倒一切 dve največji napaki, je od začetka do konca menil, da sta tako teorija kot praksa kulturne revolucije pravilni, da je Kulturna revolucija ena od dveh največjih stvari, ki jih je v življenju naredil in da je to njegov velikanski prispevek k razvoju markizma-leninizma. Zaradi tega Mao absolutno ni dovolil nikakršne obsodbe kulturne revolucije. Ker je podpiral Dengovo predsedovanje Centralnemu komiteju, je upal, da bo Deng pod sprejetimi premisami kulturne revolucije obnovil enotnost in stabilnost partije in vse države ter da bo izboljšal državno gospodarstvo. Ko pa je Deng upravljal vsa področja reorganizacije in je na videz že obsodil napačnost teorije kulturne revolucije in vrste drugih politik, Mao tega seveda ni mogel dopustiti (王永军, 2002:499). Mao se je odločil, da Dengu predlaga resolucijo, ki bi kulturno revolucijo potrdila kot pozitivno, splošna ocena pa bi bila, da je bila »30% napaka, 70% pa dosežek« »三分错误,七分成绩« in tako upal, da se bosta glede tega vprašanja sporazumela. Toda Deng je to resolucijo diplomatsko zavrnil, zato je Mao postal z njim zelo nezadovoljen. Prekinil je Dengovo devet mesečno kontinuirano reorganizacijsko delo, Deng pa je odstopil.³⁴

»Tolpa štirih« je v letih 1975 in 1976 nenehno posegala na vsa področja, še posebej pa se je vtikala v vzgojo, kulturo in tudi industrijo. Ker so nadzorovali vse množične medije, so lahko slepili vse, da uživajo najširšo podporo ljudstva. Lokalni časniki so prikazovali Jiang Qing kot najtesnejšo Maovo sodelavko in najboljšo učenko kakor so nekoč podobno pisali o Lin Biau. Obtoževala, sramotila in napadala je vse starejše voditelje, kar je povzročalo zmedo in razdore. Kakor vedno v napetih okoliščinah, je Mao tudi tokrat storil nekaj nepričakovanega: za vršilca dolžnosti prvega ministra je imenoval dotedanjega podpredsednika vlade Hua Guofenga 华国锋. Torej, čeprav je Kitajska že vstopala v obdobje po Mau, je očitno, da je situacijo obvladoval prav do

³⁴ Kljub temu je obdržal članstvo v Partiji in njegovi drzni uspehi, ki so se pokazali med reorganizacijo ter globoko zaupanje vsega kitajskega ljudstva je odločilo, da se je po padcu »tolpe štirih« še enkrat vrnil med množice.

svoje smrti. V januarju leta 1976 je po nekajletnem boju z rakom umrl Zhou Enlai. Čeprav pogosto v Maovi senci, pa je bil resnično priljubljen med milijoni Kitajcev. Aprila 1976 se je na pekinškem Trgu nebeškega miru zbralo na tisoče ljudi, ki so pred spomenikom narodnim herojem polagali vence v spomin Zhou Enlaiju. Zdi se, da sta Jiang Qing in Wang Hongwen ukazala odstraniti vence in tudi vse Zhou Enlaijeve slike. To je razdražilo zbrane ljudi, ki so svoje proteste izražali na velikih demonstracijah, na katerih je prišlo do izgrediv, ki jih je po vsej verjetnosti izzvala »tolpa štirih«. S temi izgredivi je hotela ponižati Hua Guofenga in dokazati, da »ni sposoben«, ker »ne more ohraniti reda« (Han, 1979b:273). Zgražanje ljudstva nad »tolpo štirih« je bilo medtem že tako močno, da so se dan za dnem pojavljali v vseh večjih mestih zidni lepaki proti njim in še posebej proti Jiang Qing. Takrat je zelo bliskovito in odločno nastopil Hua Guofeng, ki je 6. oktobra na nekem zborovanju dal aretirati vso četverico. S to hitro akcijo je soglašala večina centralnega komiteja, vendar pa je ne bi bili mogli tako gladko izpeljati, če ne bi s tem soglašala tudi vsa uprava, vsi regionalni poveljniki in komisarji (Han, 1979b:276).

Izredno pomemben dogodek tega obdobja je bila tudi »ping pong diplomacija« 乒乓外交, ki je označevala dramatičen preobrat v kitajskem pristopu h kitajsko-ameriškim odnosom. Ko je bila proglašena Ljudska republika Kitajska, so politiki posvojili politiko »nagibanja na eno stran« 向一边倒, to je proti Sovjetski zvezi. Istočasno je imela Kitajska Združene države Amerike za sovražnika številka ena, še posebej po Korejski vojni. Vendar pa kitajsko- sovjetsko prijateljstvo ni trajalo dolgo. V drugi polovici petdesetih let je vrsta dogodkov na domačem in zunanjem področju prisilila Mao, da je na novo ocenil kitajsko politiko »nagibanja na eno stran«. Vsi ti dogodki so Mao prepričali, da je Sovjetska zveza postala »revizionistična« in »socialistično imperialistična« ter zato predstavlja resno vojaško nevarnost za kitajsko varnost ter da mora Kitajska narediti potreben korak, da se brani in sledi samostojni poti socializma. Da bi to dosegli, se je Mao zavedal, da čeprav so Združene države Amerike še vedno voditelj kapitalizma, bi bili dobri kitajsko - ameriški odnosi v tem zgodovinskem trenutku zaželeni zaradi dveh razlogov: prvič, da izenačijo sovjetsko grožnjo kitajski varnosti in drugo, da omogočijo Kitajski raznovrstno pomoč – tehnološko, znanstveno, finančno – ki jo potrebuje za njeno industrializacijo (Francis, 1981:29). Mao je zato sprejel eno od svojih najbolj pogumnih odločitev – začel je »ping pong diplomacijo«, ki je bila popolno nasprotje kitajski zunanji politiki napram Združenim državam Amerike. S previdnimi, toda tajnimi pogajanjmi, je ta odločitev končno pripeljala Henryja Kissingerja in predsednika Richarda Nixona v Peking ter se sklenila s sklenitvijo diplomatskih odnosov

med Kitajsko in Združenimi državami Amerike januarja leta 1979. Vendar pa Mao ni živel dovolj dolgo, da bi bil temu priča, saj je septembra 1976 umrl (Francis, 1981:29).

Leto 1976 je bilo tako leto smrti treh najpomembnejših osebnosti Kitajske komunistične partije: Zhou Enlai 周恩来 je umrl v januarju, Zhu De 朱德 v juliju in Mao Zedong 毛泽东 v septembru. Ti dogodki so prispevali k popularni misli, da je bil vladajoči partiji odvzet »nebeški mandat« (internet 16), saj so bili vsi trije del tiste generacije, ki je izvedla kitajsko revolucijo, jo pripeljala do zmage in začela graditi novo Kitajsko. Mao je nasledstvo zaupal Hua Guofengu 华国锋, ki ni pripadal niti reformistom niti trdi liniji. Resno oslavljen je Mao tik pred smrtjo poklical Hua Guofenga k sebi in mu zašepetal:

»你办事, 我放心.«

»Če boš ti vodil posle, bom pomirjen.«

Mao Zedongovega pogreba 18. septembra 1976 na Trgu nebeškega miru v Pekingu se je udeležilo več kot milijon ljudi. Po pogrebni ceremoniji so se vsi prisotni trikrat priklonili Maovi podobi nad Tiananmenom, nato je petsto članski orkester zaigral »Vzhod je rdeč« in ljudje so se razkropili. Maova doba se je zaključila.

3.2.7. Obdobje med leti 1989 in 1995 – ponovno rojstvo kulta

Maostične izkušnje so po številu ljudi, ki jih je v tistem času doletela kakršnakoli krivica, najbolj množične, in sicer je bilo le-teh kar 65 milijonov. Vendar pa Mao Zedong še danes uživa presenetljivo spoštovanje. Leta 1979 je Komunistična partija Kitajske začela razločevati v Maovi politiki »velike zasluge« – do leta 1957 – in »velike zmote« po tem letu. Vse posledice njegove politike so pripisovali kultu njegove osebnosti. Na ta način je sistem ostal čist, njegov mrtvi voditelj pa je dobil nekaj madežev, pa ne preveč. Deng Xiaoping je dejal, da je bil »Mao 75% dober in 25% slab« (Pečjak, 1990:159) ter da so »Maove zasluge primarne, medtem ko so napake sekundarnega pomena« (Su, 1984: 74). Leta 1988, ko je na Kitajskem začelo odmevati rušenje Stalinovih kipov v Sovjetski zvezi, je tudi kitajska vlada začela odstranjevati javne kipe Mao Zedonga. Ko so se tako začeli oddaljevati od kulta osebnosti, javno priznali Maove napake, popravili »leve napake« 左错误 in posvojili pravo linijo, se je po svetu začelo govoriti o demaofikacijski kampanji 非毛化 na Kitajskem. Dejstva pa so pokazala, da je bilo to mišljenje brez podlage, saj odstranitev osebnih spominov in čustvene navezanosti na

preminulega predsednika ni bila tako lahka. Demaofikacijo so nekateri povezovali z Deng Xiaopingom. Po izvedbi njegove »politike odprtih vrat« leta 1979 je skušal zaključiti debato o kulturni revoluciji in minimizirati uradno cirkulacijo Maovih podob z nejasnimi izjavami proti ideološkim nevarnostim kulta osebnosti. Vendar pa Su Wenming (1984:74) meni, da je bil »ravno Deng Xiaoping tisti, ki je potrdil zgodovinsko vlogo Mao Zedonga in se trdno oprijemal Mao Zedongove misli ter jo naprej razvijal«.

Kljub uspešnim reformam pod vodstvom Deng Xiaopinga so se v letih 1978 in 1979 začeli protesti proti korupciji, nepraviciam in pomanjkanju politične svobode. Inflacija je bila visoka, korupcija je cvetela, življenjski standard pa je za večino ljudi stagniral. Junija 1989, po Tiananmenskem incidentu³⁵, pa so čustva nezadovoljstva še narasla in končno prerasla v »iskanje Mao Zedonga« (internet 18:13). Dobo Mao Zedonga so videli kot čas skoraj brez korupcije, družba je bila relativno egalitarna, morala in vrednote pa so igrale pomembno vlogo. Tedanjo Kitajsko so začeli simbolično primerjati s »starimi dobrimi časi«. Tako se je v zgodnjih devetdesetih pojavilo vstajenje priljubljenega prepričanja v zaščitniške kvalitete božanskega Maa. Ta »drugi Maov kult«, »Maova mrzlica« 毛热 (internet 3) ali »Maomanija« (internet 11), ki je sovpadal s stoletnico njegovega rojstva, ni bil sponzoriran od države, ampak splošno gibanje, ki je nastajalo od spodaj. Maova podoba je bila sprejeta kot simbol ekonomske stabilnosti, egalitarizma in nacionalnega ponosa v Kitajski, ki so jo pospešeno določala nepričakovane razredne cepitve, tržne sile in državna negotovost.

Najbolj udarni simboli tega drugega Maovega kulta so bili amuleti in talismani 吉祥物 v taksijih. Večina uličnih trgovinic je bilo založenih s košarami Maovih podob, vezenin z njegovo podobo in podobno. Maov obraz je bil povsod: na vžigalnikih, medaljonih, majicah, kravatnih zaponkah, budilkah, cigaretnih škatlicah,... V Shanghaiju 上海 je bila prodaja ur z Maovo podobo, prevlečenih z zlatom in okrašenih z diamanti, tako ogromna, da so distributerji morali omejiti prodajo na 400 ur na dan. To je posebej zanimivo, saj je bila cena take ure med 1000 in 1500 ameriškimi dolarji, kar je znašalo približno trideset plač povprečnega državnega uslužbenca (glej internet 11). V modo so zopet prišle Maove čepice. *»Ljudje pravijo, da zato, ker je Mao postal oboževan kot*

³⁵ Po smrti Hu Yaobanga 胡耀邦, aprila 1989, se je 150.000 študentov in drugih aktivistov zbralo na trgu Nebeškega miru in zahtevalo demokracijo. Demonstracije so se nadaljevale cel mesec, tako da se je na koncu na trgu zbralo skoraj milijon ljudi. Študentje so v svojih govorih zahtevali svobodo tiska ter konec korupcije in nepotizma. Ker Kitajska komunistična partija protesta vse do junija še vedno ni mogla pomiriti, so se to odločili storiti s silo in 4. junija je vojska napadla. Tanki so povozili vse, kar jim je stalo na poti, vojaki pa so streljali na protestnike. Žrtev naj bi jih bilo nekaj tisoč, vendar točno število še danes ni znano.

bog, lahko prinese srečo«, je dejal neki prodajalec. Nekateri vozniki so trdili, da jim je zaščita Maove svetinje omogočila, da so nepoškodovani odkorakali s kraja nesreče. Tudi knjigarna Xinhua je leta 1991 prodala več kot deset milijonov kopij nove izdaje Mao Zedongovih zbranih del. Pekinška televizija je celo začela predvajati kviz ameriškega stila z naslovom Sonce in resnica, kjer so v recitiranju Maovih citatov med seboj tekmovali tričlanske ekipe iz različnih državnih družb. Novinar Jia Lusheng je objavil znano knjigo Sonce, ki nikoli ne zaide, v kateri trdi, da to novo oboževanje Mao odseva hrepenenje po zgodnjih letih, ko je bil država še bolj stabilna in je imela voditelja mitičnih dimenzij, po katerem se je zgledovala (glej internet 2). V tem obdobju novega Maovega kulta se je razvilo tudi prepričanje, da so določene turistične točke fizično podobne mrtvemu predsedniku. Tako naj bi na primer Sončni vrh v Guangdongu 广东 izgledal točno tako kot Maoov kip in v Xinjiangu 新疆 je Gora Mao Zedong, za katero pravijo, da je transsubstanciacija mrtvega voditelja. Ta »geo-duhoven pojav« pretvorbe voditelja v geografske značilnosti odseva tradicionalne ideje o vrnitvi prednikov in hkrati pomaga regionalnim turističnim agencijam z izkoriščanjem lokalnih značilnosti profitirati od novega kulta (internet 6).

Da Mao Zedong še ni zgodovina, se je pokazalo tudi leta 1999, ko je bil ob petdeseti obletnici Kitajske komunistične partije izdan nov sto yuanski bankovec z Maovo podobo (internet 3). China daily poroča, da je bila knjiga o Maovih umetniških delih zelo dobro sprejeta. Samo v času prvih dveh mesecev od izdaje na 106. obletnico njegovega rojstva je bilo prodanih je bilo več kot 2000 kopij te knjige (glej 01.03.2000). Maove pesmi so leta 2000 s pomočjo napredne tehnologije vtisnili v podlago iz čistega zlata (glej People daily, 26.06.2000). Prav tako se v spomin na njegove govore o raznoraznih temah še danes odvijajo različni seminarji. Julija 1999 je bila objavljena internetna stran za glasovanje o velikih možeh dvajsetega stoletja, volilci pa so lahko izbirali med vsemi kitajskimi predsedniki ter raznimi drugimi zvenečimi imeni. Na vrh liste petdesetih velikanov, ki so bili izbrani zaradi svojega velikega vpliva na zgodovino, so se uvrstili dr. Sun Yatsen, Mao Zedong in Deng Xiaoping (glej People daily, 26.06.2000). Vendar kljub visokemu mestu, ki ga je zasedel Deng na tem seznamu, se je v nasprotju z letom 1976, ko je več kot milijon Pekinžanov jokalo na Tiananmenu in se poslavljalo od Mao Zedonga, ob njegovem pogrebu tam zbralo samo nekaj mimoidočih s fotografskimi aparati. O njegovi smrti niso govorili niti v mestnih avtobusih, ki so najpogosteje najboljši vir velikih dnevnih novic. *»Tega ne moremo več primerjati z občutki ob smrti Mao Zedonga in premiera Zhou Enlaia. Na Denga pravzaprav nikoli nismo bili navezani*«, je dejala neka Kitajka srednjih let (Delo, 21.02.1997). Ljudje se tudi vsako

leto spominjajo Maove obletnice rojstva in smrti. Njegov 110. rojstni dan so lansko leto proslavljali kar cel teden. Praznovanje se je začelo z dokumentarnimi filmi, sledili so seminarji in razstave, na njegov rojstni dan, 26. decembra, pa so v Veliki palači narodov prepevali vsi najbolj znani glasbeniki (glej Delo, 22.12.2003).

Še danes je Mao v vseh starinarnicah. Redke izvode- rdeče knjižice z njegovimi citati, priponke z njegovim portretom, obdanim s sončnimi žarki, revolucionarne pesmarice, posvečene velikemu voditelju – prodajajo po zelo visokih cenah. Kljub vsemu temu pa se maomanija ne more primerjati z norostjo kulturne revolucije, ko so milijoni Kitajcev nosili Maove značke in so bili prisiljeni citirati Maove izjave. Maova mrzlica se je res pojavila kot nostalgija za petdesetimi leti, ko je bila korupcija zanemarljiva in so komunistični kadri resnično služili ljudem, a se je razvila v preračunljiv komercializem, saj so trgovci ugotovili, da se Maov kič dobro prodaja.

3.3. METODE PROPAGIRANJA KULTA OSEBNOSTI MAO ZEDONGA

Med kulturno revolucijo je Mao pravilno ocenil, da je najboljši način, da poskrbi za usmeritev Rdeče garde in da sam postane imun na njihove napade na partijske uradnike ta, da vzgoji kult osebnosti. Pri tem se je oprl na moč propagande.

Celoten informacijski sistem na Kitajskem je bil zgrajen hierarhično in včlenjen v piramidalno strukturo partijskega in državnega agitacijsko - propagandnega sistema. Visoka stopnja centralizacije je zagotavljala poenoten prenos ideološkega in političnega toka z modernimi tehničnimi sredstvi v prostrane razsežnosti kitajskega sistema. Vsi množični mediji so bili v državni lasti. Sem spadajo produkcijska sredstva (tiskarne, tiskarska oprema, proizvodnja papirja, radijske in televizijske postaje, proizvodnja radijskih in TV oddajnikov), podjetja za distribucijo množičnih sporočil, pa tudi vsa uredništva množičnih sporočil (redakcije, agencije itd.). Finančne proračune proizvodnje sporočil so pokrivala partijske in državne institucije. Osrednji partijski nadzorni organ je bil oddelek za propagando pri sekretariatu centralnega komiteja. Partija se je zelo trudila, da bi posameznike privabila v politični proces. Ustanavljali so množične organizacije, izdelovali propagandne posterje, pisali pesmi in podobno, velik učinek je imela tudi uporaba glasbe in zvokov preko zvočnikov.

3.3.1. Mala rdeča knjižica

Zgodovina Rdeče knjižice 红宝书 predstavlja najboljši način za analizo kitajske propagande med kulturno revolucijo in za to, da vidimo, kako je kitajska vlada uspela učinkovito indoktrinirati kitajsko ljudstvo z mislijo Mao Zedonga.

Rdeča knjižica je bila napisana nekaj let prej preden je postala predmet nacionalnega oboževanja in orodje za gojenje kulta osebnosti Mao Zedonga. Njena zgodovina je tesno povezana z vzponom na oblast njenega odkritelja, Lin Biao 林彪. Ta je aprila 1964 spodbudil vojaški tisk, da je izdal izbor citatov Mao Zedonga v Mali rdeči knjižici. Pred tem so vojake spodbujali, da so brali »Izbrana dela Mao Zedonga« »毛泽东的选集«. Toda ta zbirka knjig je postala tako velika (štirje zvezki so vsebovali čez 1500 strani), da večina vojakov, ki so prihajali iz kmečkih družin, ni razumela zapletenih člankov. Rdeča knjižica je bila nasprotno temu kratka z lahko berljivimi citati. Ker je rdeča barva države in institucionalne avtoritete, je bila tudi Rdeča knjižica v revolucionarni rdeči barvi.

Od leta 1964 so jo torej prebirali vsi kitajski vojaki, januarja 1967 pa je Lin Biao poskrbel, da je knjižica postala dostopna tudi javnosti. Od takrat naprej je Rdečo knjižico nosil v žepu skoraj vsak Kitajec. Mao je bil oboževan kot živeči bog, njegove besede so bile zakon in njegova Mala rdeča knjižica je postala biblija (Xing, 1999:498). Tujce in funkcionarje so pozdravljali, namesto z odkrivanjem in poklonom, z mahanjem s knjižicami. Dvignili so jih v višino glave in mahali z njimi, dokler je trajal pozdrav.

Rdeča knjižica je oskrbela Kitajce z osnovnim, čeprav nejasnim uvodom v maoistično misel, prav tako pa jih je povezala z njihovim voditeljem. Služila je torej kot neke vrste »samopomoč« (internet 16). Omogočila je, da je povprečen državljan, ki ni nikoli v svojem življenju srečal predsednika, imel pri sebi del njega in njegovih besed.

3.3.2. Slogani

Verjetno najstarejši reklamni medij v zgodovini so mediji na prostem, ki večinoma na telegrafski način prenašajo kratka sporočila. Ta način komuniciranja je zelo učinkovit, saj spodbuja k neposredni aktivnosti. Manifestacija in praksa ideologije se odkrijeta skozi politični jezik, ki ga označujejo slogani 口号 ali kar Michael McGee (1980) imenuje »ideografi« (Xing, 1999:490). Kot ugotavlja Arendtova (1973), je namen totalitarne indoktrinacije zagotoviti avtoritarnim voditeljem absoluten nadzor. V tem smislu politična komunikacija, pogosto v obliki ideografov in sloganov, pomaga

vzpostaviti ideološke okvirje, ki dovoljujejo tem voditeljem, da zlorablajo svojo politično moč s tem, da zavirajo svobodo mišljenja (v Xing, 1999:489). Po drugi strani pa slogani, ki jih vzklikajo skupine na množičnih zborovanjih, dokazujejo identifikacijo z voditeljem. Spahić meni, da tudi odrasel človek teži k temu, da mu nekdo drug – avtoriteta, izvedenec, emocionalno bližja oseba ipd. – razloži v »dveh, treh besedah« bistvo vsega, kar ga v vsakdanjem življenju zanima ali zadeva, in da mu pove, kaj naj ukrene, da bi rešil svoj osebni problem (2000:63). Gesla morajo biti taka, da se zlahka naučijo. Označevati morajo belo in črno, drugače ne bodo prepričali ljudi. Poleg tega jih je treba znova in znova uporabljati, vendar samo v primernih situacijah (glej Vreg, 2000:134).

Že pred kulturno revolucijo so gesla opevala Mao Zedonga: »毛泽东同志是当代最伟大的马克思列宁主义者« »Tovariš Mao Zedong je najmogočnejši marksist- leninist te dobe!« »毛主席给我们的幸福生活« »Srečno življenje, ki nam ga je dal predsednik Mao« in »在共产党和毛主席领导下,把中国建设为一个繁荣富强社会主义工业化国家« »Pod vodstvom Kitajske komunistične partije in Predsednika Mao bomo zgradili Kitajsko v močno in uspešno industrializirano socialistično državo! « (glej internet 3).

Med kulturno revolucijo, ko je kult osebnosti dosegel višek, pa so slogani pospeševali mit o Maovi absolutni moči, napadali tradicionalne kitajske vrednote in prakse, kazali na visoke partijske uradnike in dehumanizirali celo skupino ljudi, ki so bili označeni za razredne sovražnike. Slogani v časniku Rdeča zastava so odkrito razglašali Maovo vsemogočnost in vsevednost. Nekaj primerov: »中国人民解放军是毛泽东思想大学校« »Kitajska ljudska osvobodilna vojska je velika šola Mao Zedongove misli« »战士最爱读毛主席的书« »Vojak najraje bere knjige Predsednika Mao«, »毛泽东思想的阳光照亮无产阶级文化大革命的道路« »Sij Mao Zedongove misli osvetljuje pot velike proletarske kulturne revolucije«, »敬祝毛主席万寿无疆« »Spoštljivo želi Predsedniku Mao večno življenje!« (glej internet 3), »高举毛泽东思想的旗帜« »Visoko dvignimo zastavo Mao Zedongove misli« (特里尔, 2002:528).

Slogani so bili kratki, ritmični, predstavljali so enostranski pogled (pogosto ekstremen) in čustveno nabiti. Jezikovne značilnosti s superlativi, primerami in točno določenim številom besed, ki so bile ponavadi uporabljene v sloganu, so pripomogle k temu, da so si jih ljudje lažje zapomnili in peli (Xing, 1999:504). Mao je predstavljal celotno kitajsko komunistično revolucijo, ves kitajski narod in vso Komunistično partijo.

Kdor je bil torej proti njemu, je bil proti narodu, partiji in proti komunističnemu sistemu. Uporaba sloganov je v tem kontekstu imela globok prepričevalni vpliv na kitajsko ljudstvo. Ljudje niso več gojili tradicionalnih kitajskih kulturnih vrednot, v Maa in njegovo ideologijo pa so polagali absolutno vero brez spraševanja po njeni legitimnosti.

3.3.3. Propagandni posterji

Na Kitajskem je veliko vlogo pri pospeševanju kulta osebnosti odigrala tudi vizualizacija tekstualnih sporočil. V zgodnjih letih republike so se plakati usmerjali h graditvi nove države, konec petdesetih h kampanji za veliki skok, v zgodnjih šestdesetih pa se je pojavil zelo agresiven stil propagande, ki se je razvil v boju proti zahodnemu imperializmu. Med kulturno revolucijo posterji 海报 prikazujejo politične sovražnike, ki so jih uničili orjaški delavci, odločni prostovoljni vojaki nosijo puške in izgledajo pripravljeni, da jih uporabijo. Rdeča je dominantna barva na skoraj vseh plakatih. Simbolizira vse, kar je revolucionarno, dobro in moralno, medtem ko črna barva predstavlja ravno nasprotno (internet 3). Rdeča je tudi barva države in institucionalne avtoritete.

Velikonja pravi, da oficialna umetnost voditelje postavlja med ljudi, tako da so »izolirani, a pristopni; nedotakljivi, a predani ljudstvu; prvi, a med enakimi« (1996: 44). In res, smehljajoča podoba Maa zasenči vse, plava nad množicami, ki v rokah nosijo rdeče zastave in rdečo knjižico. Toda kljub očitni razdalji je bilo v Maovih podobah nekaj, kar ga je povezovalo z ljudmi; nekako je ostal združen z ljudstvom, najsi je pregledoval polja, se rokoval s kmeti ali pa se šalil z delavci.

V kasnejših letih, ko je bil Mao že zguban starec z zelenimi zobmi, so uradno predsednika še vedno opisovali kot zdravo in vitalno osebnost, katerega potez se čas ni dotaknil. Njegove slike so bile dodelane do popolnosti, prav tako je tudi njegova pojava na televiziji predstavila najboljšo možno podobo. Tako je celo takrat, ko se je Mao Zedongu že bližal konec, uradna propaganda lahko trdila, da Mao »žari od zdravja in moči« (internet 22).

3.3.4. Maove značke

Značke z Maovo podobo 毛泽东的像章 so se na Kitajskem prvič pojavile pred osvoboditvijo. Do kulturne revolucije jih niso množično proizvajali, poletu 1966 pa so se začele izdelovati v ogromnih količinah, saj so postale integralen del Maovega kulta. Na

največ značkah je bil prikazan levi profil Maove glave, saj so v skladu s prevladujočim političnim razpoloženjem značke z Maovim desnim profilom kmalu postale tabu. Bile so različnih barv, čeprav večinoma rdeče. Ponavadi so bili na njih slogani in pogosto so upodabljale revolucionarno mesto ali dogodek.

Večina značk je bilo okroglih, drugače pa so se prodajale tudi v obliki srca ali zastave. Narejene so bile iz bambusa, aluminija, zlata, srebra, porcelana, lesa, papirja in celo iz delov ameriških vojnih letal, ki so strmoglavila v Vietnamu. Pogosti okras na Maovih značkah so bile sončnice in pismenka za lojalnost 忠. Oboje je imelo globok simboličen pomen, saj je bil Mao Zedong pogosto imenovan kot »rdeče sonce« 红太阳. Sončnice se vedno obračajo k soncu, zato so le-te označevale neomejeno spoštovanje in občudovanje množic do Maa. Sončnice so se pogosto pojavljale v številu treh ali sedmih, s pismenko zhong na srednji sončnici. Pismenke zhong so bile prav tako pogosto v številu treh in sedmih. Tri so simbolizirale »tri lojalnosti« (zvestoba velikemu voditelju predsedniku Mau, zvestoba Mao Zedongovi misli in zvestoba proletarski revolucionarni liniji predsednika Maa), sedem pa neomejeno zvestobo sedemsto milijonov ljudi predsedniku Mau.

Značke pred letom 1966 so bile v bistvu medalje, ki so bile izdane v zvezi z vojaškimi ali političnimi šolami in jih je torej nosila manjšina populacije. Primerki so vključevali medalje tistim, ki so služili v kampanjah »uprimo se Ameriki, pomagajmo Koreji«, študentom na univerzi »uprimo se Japonski« v Yannanu in delavcem, ki so zgradili avtocesto Kang-Zang. Te medalje niso prikazovale samo Mao Zedonga, pač pa je bil pogosto v družbi Zhu Deja 朱德, Stalina, Gao Ganga 高岗³⁶ in podobno.

Prvi, majhen kup značk so ljudje, ki so si jih pripeli na prsa kot »revolucionarni simbol«, dobro sprejeli. Mnogi so jih nosili v znak njihove iskrene in prisrčne ljubezni do predsednika Maa. Istočasno je nošenje značk postalo nepogrešljiv obred in simbol posameznikove revolucionarne vneme. Med kulturno revolucijo je značke začela izdelovati in izdajati tudi vojska. Na zadnji strani je bilo v Lin Biaovi kaligrafiji napisano geslo »Bodi dober vojak predsednika Mao Zedonga«. Mnogim vojakom je bila ta vrsta značk bolj dragocena in sveta kot katerakoli druga vojaška medalja. Z izdajo Rdeče knjižice se je nošenje, izdelovanje in zbiranje različnih Maovih značk postopoma razvilo v neko vrsto fanatizma. Proizvodnja značk je namreč z otvoritvijo 9. kongresa Kitajske

³⁶ Bil je glavna tarča glavne partijske čistke leta 1954, potem ko je bil obtožen »veleposestništva« in poskusa ločitve Mandžurije kot njegovega neodvisnega kraljestva. Tako osramočen je storil samomor (glej Snow, 1968:474).

komunistične partije 1. aprila 1969, kjer je bil Lin Biao uradno določen za Maovega naslednika, dosegla svoj višek. Značke, izdelane v tem obdobju, veljajo za najodličnejše in najbolj umetniške od vseh. Proizvodnja večine aluminijastih značk se je ustavila junija 1969, ko je Centralni komite v skladu z navodili Mao Zedonga izdal okrožnico, ki prepoveduje izdelavo Maovih značk. Ta odločitev je sledila pogovoru Maa z nekaj mladimi ljudmi, katerim je odkrito kritiziral uporabo te kovine za izdelavo njegovih značk in izjavil njegov slavn *»Vrnite mi moja letala!«*.

Po letu 1970, ko je bil kult Maa zaustavljen, se je umirilo tudi množično nošenje značk. Februarja 1980 so na 5. plenumu 11. ljudskega kongresa sprejeli sklep, kjer pozivajo vse državljane, da vrnejo značke v čimvečjem številu svojim delovnim enotam ali sosedskim komitejem, da se s tem izognejo uničenju velike mase kovinskega materiala. Do leta 1988 je bilo predanih in uničenih okrog 90 odstotkov Maovih značk. Leta 1989 so z drugim kultom Mao Zedonga prišle značke spet v modo. Do leta 1992 je njihova cena močno narasla. Ponovni pojav Maovih značk lahko razdelimo v dve obdobji. V prvem, od 1988 do 1991, so nostalgija, čaščenje Maa, nezadovoljstvo z družbo in moda vodili v različnih kombinacijah do povratka Maovih značk. V drugi fazi, ki se je začela leta 1992 in traja še danes, pa sta pohlep in v določeni meri tudi stota obletnica Maovega rojstva pripeljala do pospešenega trgovanja z Maovimi značkami.³⁷

3.3.5. *Pesmi*

V kitajski zgodovini je glasba vedno igrala pomembno vlogo, tako v obredih kot v vsakdanjem življenju. Zato je bila glasba tudi uporabno orodje za osvojitve src množic, ko je Kitajska komunistična partija v tridesetih letih poskušala pridobiti privrženca. Tako je Kitajska komunistična partija uporabljala narodne napeve tudi v propagandne namene.

Po Yananskem forumu o literaturi in umetnosti leta 1942 se je na območjih, ki so jih nadzorovali komunisti, začela obsežna kampanja za predelavo ljudskih pesmi v revolucionarne. Njen namen je bil izobraziti večinoma nepismeno kmečko populacijo o partijskih ciljih (internet 19). Veliko pesmi je poveličevalo Mao Zedonga kot da bi bil bog. Ena od najbolj znanih kitajskih komunističnih pesmi iz obdobja revolucije je **Vzhod je rdeč** 东方红 pesnika Li Youyuana 李有源. Ta izraža čustva hvaležnosti

³⁷ Povzeto po: internet 18, str. 1-15.

kitajskega ljudstva do Mao Zedonga, zato uporablja metaforo sonca 太阳, ki ponazarja njegovo veličino in besedo »veliki osvoboditelj« 大救星 kot prikaz njegove povezanosti z delavci (张景霞, 翁, 扬, 余, 飘, 2001:2). To je bila originalno ljubezenska ljudska pesem, ki je bila leta 1938 preoblikovana v revolucionarno z naslovom Ježa belega konja 白马骑, da bi mobilizirali kmete za boj proti japonski invaziji. Po vzponu Mao Zedonga v zgodnjih štiridesetih, je bila ta pesem še enkrat predelana in postala ena glavnih značilnosti yananskega življenja³⁸.

东方红, 太阳升,
中国出了个毛泽东,
他为人民谋幸福, 呼儿咳呀,
他是人民大救星.

毛主席, 爱人民,
他是我们的带路人,
为了建设新中国, 呼儿咳呀,
领导我们向前进.

共产党, 像太阳,
照到哪里哪里亮,
哪里有了共产党, 呼儿咳呀,
哪里人民得解放.

东方红, 太阳升,
中国出了个毛泽东,
他为人民谋幸福, 呼儿咳呀,
他是人民大救星.

Vzhod je rdeč, sonce je vzšlo,

³⁸ Še danes se v vasi Nanjie 南街 v provinci Henan 河南 držijo tradicije in vsako jutro po zvočnikih predvajajo pesem Vzhod je rdeč, kar je med prebivalci poželo veliko navdušenje, med turisti, ki ta kraj obišejo, pa občudovanje (张景霞, 翁, 扬, 余, 飘, 2001:2).

*Kitajska je rodila Mao Zedonga,
On išče srečo za ljudi,
On je veliki osvoboditelj ljudstva.*

*Predsednik Mao ima rad ljudi,
On je naš vodnik,
Ki nas vodi naprej
K zgraditvi nove Kitajske.*

*Komunistična partija je kot sonce,
Kamor posije, je svetlo,
Tam, kjer je partija,
So ljudje osvobojeni.*

Če pogledamo globlje v te pesmi, ki opevajo Mao Zedonga, lahko odkrijemo skupno značilnost, in sicer, da združujejo Mao in Kitajsko komunistično partijo v neločljivo celoto. Zato, ker je bil Mao Zedong veliki ustanovitelj in voditelj Kitajske komunistične partije, je bil med vsemi znamenitimi ljudmi v partiji najpomembnejši. Zato, ko govorimo o partiji, absolutno ne moremo mimo Mao Zedonga in obratno.

Pesmi opisujejo tudi veliko pozornost, ki jo je Mao posvečal množicam. Njegova največja posebnost je bila ravno v tem, da se je znal povezati s čustvi ljudi. **Mao Zedong, ti si velika zvezda** 毛泽东,你是一颗大星 je pesem, ki jo je septembra 1945 napisal Zang Kejia 臧克家 in gre takole:

毛泽东,你是一颗大星,
不亮在天上,亮在人民的心中,
你把光明,温暖和希望,
带给我们,不,最重要的是斗争!

*Mao Zedong, ti si velika zvezda,
Ne svetiš na nebu, pač pa v srcih ljudi,
Prinašaš nam svetlobo, toploto in upanje,
najpomembnejši pa je boj!*

Po ustanovitvi Ljudske republike Kitajske so nadaljevali z igranjem revolucionarnih pesmi. Po vsej državi so se razcveteli simfonični orkestri, ki so izvajali zahodno klasično glasbo in skladbe kitajskih skladateljev. V večjih mestih so se razvili in razširili konservatoriji in druge institucije za glasbeno poučevanje (internet 19). Pesmi iz tega obdobja visoko povzdigujejo Mao Zedonga predvsem zaradi njegovega zgodovinskega prispevka, ki je močno spremenil usodo kitajskega ljudstva. Njegovo vodenje kitajskega ljudstva je izbrisalo najbolj boleče ponižanje, uresničil je skoraj nemogoče sanje o samostojnosti kitajskega naroda in ga prisilil, da se je končno dvignil (张景霞, 翁扬, 余, 飘, 2001:2).

V 60-ih letih so prebivalci okraja Xingtai 邢台 v provinci Hebei 河北 napisali pesem **Rad imam očeta in mater, predsednika Mao pa imam še raje** 父亲娘亲不如毛主席亲. Zaradi jasnosti in jedrnatosti pesmi, ki ima kljub preprostim besedam globok pomen, so jo ljudje izredno dobro sprejeli. Kasneje, ko je bila uglasbena, je postala še bolj široko sprejeta. Ne samo, da ta pesem povezuje Mao Zedonga in partijo ter opeva povezanost med Maovo mislijo, socializmom in prijateljstvom med razredi, ampak tudi kritizira stvari, ki temu nasprotujejo.

天大地大不如党的恩情大,
父亲娘亲不如毛主席亲,
千好万好不如社会主义好,
河深海深不如阶级友爱深.
毛泽东思想是革命的宝,
谁要反对它,谁就是我们的敌人.

*Nebo in zemlja sta velika,
Še večja pa so moja čustva do Partije.
Rad imam očeta in mater,
Še raje pa imam predsednika Mao.
Tisoč in deset tisoč je dobro,
Še boljši pa je socializem.
Reke in morja so globoka,
Še globlje pa je medrazredno prijateljstvo.
Misel Mao Zedonga je zaklad revolucije,
Kdor ji nasprotuje, ta je naš sovražnik.*

V obdobje vzpostavitve socializma se uvršča tudi pesem **Spomnim se predsednika Maa**, 想起毛主席, ki jo je napisal Wang Laojiu 王老九:

梦中想起毛主席,
半夜三更太阳起.

种地想起毛主席,
周身上下增力气.

走路想起毛主席,
千斤担子不知累.

吃饭想起毛主席,
蒸馍拌汤添香味.

墙上挂着毛主席像,
一片红光照屋里.

开会欢呼毛主席,
千万拳头齐举起.

中国有了毛主席,
山南海北飘红旗.

中国有了毛主席,
老牛要换拖拉机.

*V sanjah se spomnim na predsednika Maa
In sredi noči vzide sonce.*

*Med kmetovanjem se spomnim predsednika Maa
In vse telo dobi moč.*

*Ko hodim, se spomnim predsednika Maa
In ne utrudi me niti petsto kilogramski tovor.*

*Ko jem, se spomnim na predsednika Maa
In dušen kruh ter mešana juha dobita boljši okus.*

*Na steni visi slika predsednika Maa
In sobo osvetljuje rdeč žarek.*

*Na srečanjih glasno vzklikamo: »Predsednik Mao!«
In deset milijonov pesti se skupaj dvigne.*

*Kitajska ima predsednika Maa,
Od južnih gora do severnih morij plapolajo rdeče zastave.*

*Kitajska ima predsednika Maa
In starega vola bo zamenjal traktor.*

Najlepše pa so zagotovo pesmi iz obdobja po Maovi smrti. To je obdobje žalovanja in obujanja spominov. Pesnik Zang Kejia 藏克家 piše:

为革命,您的一生 -----
从青年到八十三岁高龄,
漫漫战斗的长征途上,
从没有过片刻的休停.

您的口,不住地在呐喊,
您的手,不住地在挥动,
您的笔,不住地在破立,
您的心,为斗争紧张地跳动.

三座大山,在您思想的烈焰下,
像冰水,一起倒倾!
您的呼吸停止了,革命在前进,

跟着您指定的方向和进程.

*Tvoje življenje je posvečeno revoluciji -
od mladosti do častitljivih 83 let,
počasi bojujoč se po poti Dolgega pohoda,
brez trenutka postanka in počitka.*

*Tvoja usta ne morejo več vpiti,
Tvoje roke ne morejo več mahati,
Tvoje pisalo se ne more več postaviti pokonci,
Tvoje srce pa še vedno močno bije za boj.*

*Tri velike gore se pod besnimi plameni tvojega mišljenja
Zrušijo kakor ledene gore.
Tvoj dih se je ustavil, a revolucija gre naprej,
Sledi tvojim smernicam in razvoju.*

Pesem **Če** 如果, ki jo je spisal Zhao Aimin 赵爱民, opeva tudi Kitajsko komunistično partijo:

天空如果没有太阳
万物靠什么生长
大地如果失去雨露
连小草也会枯黄

革命如果没有他掌舵
也许至今还在黑暗中旁徨
民族如果没有这伟大的儿子
中国的前途也许还很渺茫
老人深深地懂得:他是救星
思念毛泽东,就是热爱共产党....

*Če na nebu ne bi bilo sonca,
Kako bi potem stvari v naravi rasle?*

*Če bi bila zemlja brez dežja in rose,
Bi celo trava ovenela in se posušila.*

*Če ne bi on vodil revolucije,
Bi verjetno še danes taval v temi,
Če narod ne bi imel tega mogočnega sina,
Bi bila prihodnost Kitajske še vedno polna negotovosti.
Stari ljudje se globoko zavedajo,
Da je on osvoboditelj.
Misliti na Mao Zedonga
Pomeni goreče ljubiti komunistično partijo...*

V to obdobje uvrščamo tudi pesem **On** 他, ki so jo napisali hunanski kmetje:

他是一棵树
一棵很大很大的树
根连四面八方
绿荫五湖四海

他是一束光
一束炽热炽热的光
融化了千年冰雪
照耀着千秋万代

他是一面旗
一面鲜艳鲜艳的旗
带领着五十六个民族
走过了万水千山
走过了小米饭加南瓜汤的日子
今日又走进了经济特区
明天将会走进太阳辉煌的光环

为维护这棵树这束光

为 维 护 旗 帜 的 鲜 红
我 们 在 日 出 的 地 方
树 立 一 块 碑
刻 上 了 一 个 金 灿 灿 的 名 字
毛-----泽-----东!

*On je drevo,
Veliko, zelo veliko drevo,
Ki poganja korenine na vse strani,
In daje zemlji zeleno senco.*

*On je žarek,
Rdeč, živo rdeč žarek,
Ki topi tisočletni led in sneg
In sveti skozi stoletja.*

*On je zastava,
Svetla, svetlo rdeča zastava,
Ki vodi 56 narodov,
Ki je šla čez 10000 voda in tisoč gora
In skozi dni, ko smo jedli le riž in juho iz buč.
Danes vstopamo v posebno ekonomsko območje,
Jutri pa vstopimo v čudoviti krog sončne svetlobe.*

*Da ohranimo to drevo, ta žarek,
Da ohranimo svetlo rdečo barvo zastave,
Na mestu, kjer sonce vzhaja,
Postavimo spomenik
In vklešimo svetlo zlato ime
MAO ZEDONG!*

Na kratko torej, veliko pesnikov, tako profesionalnih kot tudi amaterskih, je v svojih pesmih izražalo, kako je maoistična misel na eni strani zadovoljila potrebe po revoluciji in izgradnji, na drugi pa zadovoljila tudi potrebe velikih mas ljudi in reformirala družbo.

Konec leta 1991 je z Maovo mrzlico prišlo tudi do oživitve revolucionarnih pesmi iz petdesetih in šestdesetih let. Vendar pa so bili resnični maoisti užaljeni zaradi vulgarizacije njihove revolucije, saj so bile te pesmi prirejene v stilu country ali zahodne glasbe, bodisi s havajsko kitaro med verzi bodisi z elektronskimi cerkvenimi zvonovi.

3.3.6. Časopis

Še vedno obstaja razširjeno prepričanje, da se propaganda začne in konča pri časopisu– dovolj je, če časopisi pišejo o zadevi, ki jo želiš propagirati. Takoj po zmagi komunistov je vlada poddržavila vse množične medije in jih razširila po vsej državi. Ustvarila je centraliziran medijski sistem, katerega jedro je predstavljal propagandni oddelek Centralnega komiteja. Ta sistem je deloval tako, da je bila prav vsaka raven strankarske organizacije, od državne preko provincijske do okrožne, zastopana s strankarskim časnikom. Odločilne smernice za vse te časnike pa je postavljalo osrednje strankarsko glasilo Ljudski dnevnik 人民日报. Strankarski časniki so se pri tem opirali še na časnike posameznih množičnih organizacij, kot so na primer sindikat, zveza mladine, poklicna združenja, vojska in podobne javne institucije, ki so se obračale na posamezne skupine bralcev. Te časnike so urejali strankarski komiteji in oddelki, ki so bili pristojni za ustrezne ustanove. Časopisi in revije so med kulturno revolucijo služili temu, da so zagovarjali vladne politike in pospeševali Maov kult. Beijing review na primer junija leta 1966 piše:

»Trenutna velika socialistična kulturna revolucija je velika revolucija, ki bo pometla z vsemi pošastmi in velika revolucija, ki varuje ideologijo ljudi in se dotika njihovih duš. Kakšno orožje je potrebno, da se znebimo vseh pošasti? Kakšno ideologijo je treba uporabiti, da oborožimo ljudske množice in gremo po isti poti kot njihove duše? Najmočnejše in edino ideološko orožje je velika Mao Zedongova misel.« (internet 20).

Maja 1968 članek v drugem časniku pravi:

»Na ulicah kitajskih mest, na mestnih avtobusih, na srečanjih in javnih mestih, na cestah in v vaseh na podeželju, kjerkoli se revolucionarni ljudje, ki nosijo Maovo značko, srečajo, se pozdravijo s posebno toplim nasmehom. Povezuje jih njihova brezmejna ljubezen do našega spoštovanega in ljubljenega Predsednika Maa.« (internet 21).

Poleg Ljudskega dnevnika je bil pomemben tudi časnik Rdeča zastava 红旗 *hong qi*, ki je izhajal dvakrat tedensko in je bil uradna publikacija Kitajske komunistične partije od zgodnjih šestdesetih let tja do poznih osemdesetih. Ker so v njem pisali najvišji partijski uradniki in radikalni intelektualci na visokih položajih v Kitajski komunistični partiji, je bila Rdeča zastava skoraj tri desetletja najbolj avtoritativni glas kitajske ideološke usmeritve in uresničevanja politik (Xing, 1999:493). 10. junija 1966 je bilo v njem objavljeno:

»毛泽东同志的理论和实践就像天空中的太阳和月亮不停地前进,就像地球上的河流和溪水无尽地流淌« (v 威尔逊, 2000:445).

»Teorija in praksa Mao Zedongove misli napredujeta kakor sonce in luna na nebu ter tako, kakor se reke in potoki na zemlji neutrudno razlivajo.«

Časnik Rdeča zastava je dobivala vsaka lokalna veja Kitajske komunistične partije zastoj, ravno tako tudi vsaka delovna enota. Od tam pa so se njeni bistveni nauki prenašali ustno in preko medijev, ki jih je kontrolirala Kitajska komunistična partija kot na primer radio in televizija, skozi katere so ostali člani partije in navadni ljudje poslušali slogane.

3.3.7. Televizija in filmi

Prva kitajska televizijska postaja je začela oddajati maja 1958. Program so predvajali nekajkrat na teden, začel se je ob sedmi uri zvečer z Maovo podobo na ekranu in s pesmijo Vzhod je rdeč. Vseboval je dve to tri ure novic, dokumentarnih filmov, zabavnih in izobraževalnih programov. Med leti 1958 in 1965 je bilo izdelanih in prodanih približno 26.000 televizorjev, vendar je zasebna last ostala redka; gledanje televizije je bila bolj kolektivna aktivnost (internet 24).

Da bi vsem državljanom, tudi kmetom, omogočali ogled filmov, ki dvigajo »moralno zavest« posameznika, je vlada ustanovila premične ekipe, ki so potovale po vsej deželi z nalogo, da predvajajo filme in s tem razširjajo vladajočo ideologijo. Nekaj naslovov takih filmov: *Lei Feng* 雷锋 (1963), *Tisoč let ne pozabi* 万岁不要忘记 (1964), *Petelinje kikirikanje opolnoči* 半夜鸡叫 (1964), *Rdeča svetilka* 红灯记 (1970), *Rdeča vojska žensk* 红色娘子军 (1971), *Pristanišče* 海港 (1972), *Gorska veriga borovcev* 青松岭 (1973), *Zlata pot* 金光大道 (1975). Zgodbe filmov so bile prežete

s socialistično moralo, v kateri je bilo opaziti ogromno elementov tradicionalne konfucianske etike: poudarjanje npravnosti, spolne vzdržnosti, podrejanje osebnih egoističnih interesov interesom skupnosti, lojalnost stranki in Mao Zedongu, ki je prevzel vlogo »nebeškega sina«, spoštovanje starejših in podobno. Pri tem je razmerje med stranko in posameznikom nadomestilo tradicionalno razmerje med vladarjem in podložnikom, razmerje med funkcionarjem in poslušnim proletarcem pa tradicionalno razmerje med očetom in sinom. Leta 1964 je po Kitajskem potovalo 1200 takšnih ekip, ki so bile večinoma sestavljene iz mladih deklet. Odločilna prednost tovrstnih ekip je bila tudi v tem, da so omogočale povezavo zabave z neposredno ustno propagando.

3.3.8. Radio

Leta 1965 je kitajsko podeželje prepletlo omrežje oddajnikov: vsaka ekipa in pogosto vsaka hiša je imela svoj sprejemnik, ki jim je sporočal novice, prinašal spodbude, dajal zdravniške in kmetijske nasvete, objavljal vremenske napovedi, jih seznanjal z znanstvenimi dosežki in jih politično izobraževal (Han, 1979b:83). Nadzor nad radijskim omrežjem je bil v rokah osrednje ljudske radijske postaje pekinškega radia, ki je na ta način lahko svoj program oddajal v vsa glavna mesta provinc, kjer so ga prevzele tudi manjše lokalne postaje. Na ta način so notranja in zunanja poročila, sestavljena v prestolnici, poslušali v vseh še tako oddaljenih kotičkih države. Tudi na vlakih so bili v vseh treh razredih zvočniki, ki so oddajali borbene pesmi in arije iz revolucionarnih oper, uvodnike iz dnevnih časopisov in citate iz del predsednika Mao Zedonga (Ščekić, 1971:36).

Zelo velik propagandni pomen na podeželju pa je imel tudi tako imenovan sistem žičnih oddajnikov. Ta sistem je deloval tako, da je vsaka radijska postaja po vseh mestih in manjših trgih osrednje državne in provincijske programe oddajala po žicah do zvočnikov, ki so bili nameščeni v vseh vaseh in v vseh delovnih enotah (tovarnah, šolah, pisarnah). Ta sistem je vlada utemeljevala z dejstvom, da želi možnost informiranja zagotoviti tudi posameznikom, ki ne razpolagajo z radijskim sprejemnikom. Seveda je ta sistem po drugi strani predstavljal tudi totalitarno sredstvo »pranja možganov«, ker se noben posameznik ni mogel izogniti poslušanju tovrstnih informacij, s katerimi so ga zasipali ti javni, na vsakem vogalu nameščeni zvočniki, katerih ni bilo mogoče izključiti. Leta 1964 je na Kitajskem obstajalo preko 2000 takšnih postaj za žično oddajanje in na podeželju so našteali preko 6 milijonov zvočnikov.

3.3.9. Aktiviranje množic v okviru kampanj

Da bi dosegli posameznika na bolj osebni ravni, je partija ustanavljala majhne študijske skupine. Na podeželju so se le-te izvajale preko proizvodne skupine, v mestih pa preko danwei 单位, delovne enote. Te so bile spet razdeljene na xiaozu 小组, majhne skupine osmih do petnajstih ljudi, ki so debatirali o študijskem materialu pod vodstvom vodje skupine (Teufel, 1996:91). Medijska poročila tega obdobja so ponosno razglašala, da se tečaji Mao Zedongovih idej ustanavljajo po vseh tovarnah, železniških postajah, pisarnah in internatih. Načelo »vsakdanjega učenja« je postalo splošna navada.

V kitajskih tovarnah je kot napomembnejše merilo za določanje plače veljala stopnja ideološke vzgoje in politične aktivnosti. Delavci so vsak dan eno uro pred začetkom dela preučevali Maove misli. Eden izmed najbolj izobraženih delavcev je bral besedilo, drugi pa so gledali v knjigo in ponavljali za njim. O prebranem je nato tekla tudi razprava, v kateri so posamezniki razložili, kaj razumejo pod posameznimi stališči, kaj so naredili, da bi bila uresničena v praksi in kaj bo še treba storiti (glej Ščekić, 1971: 79). Seje so se odvijale v vsaki delovni enoti, in sicer enkrat do dvakrat tedensko za dve do tri ure.

3.3.10. Propaganda, organizirana na osnovi sosedstev

V vsaki ulici je bila oseba, ki je bila zadolžena za moralno neoporečnost in nemoteno delovanje socialnega sožitja vseh njenih prebivalcev. Eno od številnih medijskih poročil iz tega obdobja navaja, da so se stanovanja navadnih članov komune spremenila v učilnice za življenjski študij in za življenjsko uporabo Maovih idej. Povsod si lahko srečal očete in sinove, zakonske može in žene, tašče in snahe, ki so bili združeni v vestnem študiju socialističnih načel in ki so zavzeto debatirali o zadevah naroda.

4. ZAKLJUČEK

Iz diplomske naloge lahko povzamem, da je kitajsko ljudstvo resnično oboževalo Mao Zedonga kot boga. Verjetno zato, ker je bilo v Maovi osebnosti nekaj za vsakogar. Kot je napisal Edgar Snow leta 1960: *»Kar ga dela mogočnega ni samo to, da je šef partije, toda to, da ga imajo milijoni Kitajcev za učitelja, državnika, stratega, filozofa, pesnika, nacionalnega heroja, poglavarja družine in največjega osvoboditelja v zgodovini. Za njih je on Konfucij, Lao Zi, Rousseau, Marx in Buda v eni osebi«* (internet 22).

Brez dvoma lahko trdim, da je imel na višku svoje kariere Mao zaupanje ljudstva, ki ga je najbolje opisati kot osebni kult. Prav tako ni dvoma o tem, da si je vodstvo Kitajske komunistične partije, vključno z Maom, med kulturno revolucijo najbolj prizadevalo ovekovečiti Maov mit. Toda tisto, čemur ponavadi pravimo kult ali fanatizem, je bil na Kitajskem ne le zahteva trenutka, temveč tudi strateška potreba. Zaradi notranje krize, ki jo je povzročilo naraščanje prebivalstva, pokvarjenost uradništva, vedno višji davki, naravne nesreče in razkošno življenje vladarjev, in zaradi zunanega poseganja tujih sil, je zadnja od kitajskih dinastij začela počasi propadati že v začetku 19. stoletja. Ker je vlada dinastije Qing nadaljevala z zaprto politiko za gospodarske in kulturne stike z drugimi državami, je Kitajska začela močno zaostajati za bolj razvitim Zahodom. Tako je postala tudi bolj ranljiva za tujo agresijo in v zadnjih desetletjih 19. stoletja postala žrtev vedno večjih teženj Velike Britanije, Francije, Japonske, Nemčije in drugih imperialističnih sil, da bi jo razkosali. Ker je bila vlada dinastije Qing takrat že močno oslABLJENA, je bila Kitajska prisiljena z zahodnimi silami podpisati vrsto nepravičnih pogodb. Med leti 1905 in 1911 so se odvijali napori raznih revolucionarnih združenj, da bi dokončno porazili reakcionarno vlado dinastije Qing in leta 1911 jim je to uspelo. Kljub temu, da je bila takrat ustanovljena Republika Kitajska, se je moralo kitajsko ljudstvo v naslednjih nekaj desetletjih še naprej boriti za združeno, neodvisno in močno Kitajsko. Najprej so trpeli pod trdo vlado vojaških mogotcev (1916-1928), sledila je državljanska vojna (1927-1937), kitajsko-japonska vojna (1937-1945) in nazadnje še dokončni obračun komunistov s Guomindangom (1945-1949). Na Kitajskem je imelo v času, ko sta se Kitajska komunistična partija in Guomindang stalno bojevala, povzdigovanje Maove osebnosti poseben pomen. Ko se je združena fronta s Guomindangom v celoti zlomila, je Kitajska komunistična partija namreč krvavo potrebovala enakovrednega nasprotnika v boju z Jiang Jieshim in Mao se je zdel najboljše izbira. Leta 1949, ko je bil Jiang Jieshi dokončno premagan in je Mao Zedong

oznanil ustanovitev Ljudske republike Kitajske, so se končno uresničile tisočletne sanje kitajskega ljudstva o njihovi osvoboditvi in samostojnosti. Mao je tako v očeh kitajskega ljudstva postal resnični osvoboditelj, ki jih je rešil tisočletnega izkoriščanja in preprečil nadaljnja ponižanja s strani zahodnih sil, zato lahko potrdim prvo hipotezo in rečem, da se je kult osebnosti na Kitajskem resnično razvil kot posledica daljšega obdobja krize v družbi.

Po zmagi nad nacionalisti se je kult osebnosti naprej razvijal, slavljenje Mao Zedonga pa je doseglo najvišjo točko med kulturno revolucijo. Čeprav je kult osebnosti sam od začetka odklanjal, pa je vendarle res, da je v času kulturne revolucije dovolil, da se je razvil do neopisljivih razsežnosti. Na začetku šestdesetih let je bil Mao zaradi polomije velikega skoka močno oslavljen v osrednjem aparatu, birokracija pa je vladala v njegovem imenu in odločala po svoje. Ker se s tem ni bil pripravljen sprijazniti, je leta 1962 začel napadalno čistiti Partijo. Obrnil se je na mlade ljudi, Rdečo gardo, da so se začeli boriti proti vsem, ki so sledili kapitalistični poti. Partijske nasprotnike Mao Zedonga so označili kot tiste, ki se uklanjajo buržoazni ideologiji. Mao Zedong je takrat postal štirikratno veliki: »veliki učitelj«, »veliki voditelj«, »veliki krmar« in »veliki vrhovni poveljnik«. Povsod po državi so bili postavljeni njegovi kipi, trgovine pa so razstavljale samo še portrete in dela velikega krmarja. Rdeči gardisti so ustavljali mimoidoče in preverjali njihovo zvestobo predsedniku ter tako vsiljevali ljudem pravi kult predsednika. Vojska je ustanovila politične oddelke v delovnih enotah po vsej Kitajski, kjer so poučevali Maovo misel. Kar naenkrat je bila vsa Kitajska vključena v politični študij, branje del Mao Zedonga in recitiranje najbolj preprostih Maovih del na pamet. Moja hipoteza, da je prvi Maov kult podpirala država, torej drži. Kljub temu pa se verjetno brez ambicij Maovega tesnega sodelavca Lin Biaa, ki je imel neustavljivo željo po prevzemu oblasti, kult osebnosti ne bi mogel razviti do take stopnje. Zato je Mao leta 1970, ko je začutil, da je šel Lin Biao s povečevanjem njegovega genija predaleč, kult osebnosti zaustavil. Počasi so začeli izginjati vsi slovesni nazivi ter Maovi kipi in portreti.

Kljub temu, da so se po Mao Zedongovi smrti začeli oddaljevati od kulta osebnosti in da so obsodili njegove napake, pa je pokojni voditelj v osebnih spominih kitajskega ljudstva še naprej živel. Po Maovi smrti so novi voditelji Kitajske z Deng Xiaopingom na čelu spoznali hudo neravnovesje med težko industrijo, ki je v preteklosti uživala vladno pomoč, in drugimi še zelo zaostalimi proizvodnimi dejavnostmi, zato so ubrali novo gospodarsko in politično smer, ki se je nagibala k previdni liberalizaciji. Kljub mnogim uspehom štirih modernizacij, pa je bilo v kitajskem gospodarstvu še vedno nekaj velikih

problemov, predvsem skrb zbujujoča rast inflacije, ki se je gibala okoli 20 do 30 odstotkov letno, in kronično pomanjkanje delovnih mest zaradi mehanizacije. Ko so Dengove gospodarske reforme tako povzročile kaos, neenakost in korupcijo, se je na Kitajskem ponovno pojavil Maov kult, saj so začeli ljudje dobo Mao Zedonga označevati kot obdobje minimalne korupcije in čas, ko so vrednote in morala še nekaj veljali. Največji izraz nostalgije po »zlatih časih« pa je bilo zaznati po Tiananmenskem incidentu, ko so študentje zahtevali demokracijo, partija pa je upor krvavo zadušila. Kitajsko so preplavili izdelki povezani z Maom, od njegovih slik, kipcev, posnetkov njegovih govorov do majic, obeskov za ključe, skodelic in vžigalnikov z njegovo podobo, ki je bila sprejeta kot simbol ekonomske stabilnosti, egalitarizma in nacionalnega ponosa. Maovi oboževalci so menili, da se je zavzemal za enakost in pravičnost, medtem ko naj bi bilo tedanje vodstvo pohlepno, pokvarjeno in zaničevalno do nižjih razredov. Tako lahko potrdim tudi zadnjo hipotezo in rečem, da se je drugi Maov kult prav tako pojavil zaradi krize v družbi, le da ga tokrat ni sprožila država, pač pa kitajsko ljudstvo samo.

Če bo zgodovina sodila Mao Zedonga kot kitajskega paladina, kot hunanskega blaznega voditelja ali kot nekaj vmes, se bo še pokazalo. Za zdaj pa Mao za Kitajce še ni umrl. Tisoči Kitajcev vsak dan obiskujejo njegovo grobnico, njegov rojstni kraj Shaoshan in častijo druge njegove spomenike. Njegova načela in prepričanja živijo v kitajskem ljudstvu. Božansko čaščenje, ki je bilo značilno za vzdušje kulturne revolucije, je preveč v nasprotju z racionalizmom, da bi ostalo, zato ga danes prikazujejo v dobri, a vendar drugačni luči – bolj človeški in bolj stvarni.

5. LITERATURA

5.1. BIBLIOGRAFIJA V KITAJSKEM JEZIKU

1. 特里尔 Terrill, Ross (2002): 毛泽东传 Mao Zedong chuan, 河北人民出版社 Hebei renmin chubanshe, 石家庄 Shijiazhuang
2. 王永军 Wang, Yongjun (2002): 毛泽东在共和国重大历史关头 Mao Zedong zai gongheguo zhongda lishi guantou, 了海出版社 Liaohai chubanshe, 沈阳 Shenyang
3. 威尔逊 Wilson, Dick (2000): 毛泽东 Mao Zedong, 中央文献出版社 Zhongyang wenxian chubanshe, 北京 Beijing
4. 张景霞, 翁, 扬, 余, 飘 Zhang Jingxia, Weng, Yang, Yu, Piao (2001): 毛泽东颂 - 歌颂毛泽东的诗词精选 Mao Zedong song – Gesong Mao Zedongde shici jingxuan, 当代中国出版社 Dangdai Zhongguo chubanshe, 北京 Beijing

5.2. BIBLIOGRAFIJA V INDOEVROPSKIH JEZIKIH

1. Arendt, Hannah (2003): Izvori totalitarizma, Študentska založba, Ljubljana
2. Bibič, Adolf (1978): Politična znanost, ideologija, politika, ČZP Komunist, Ljubljana
3. Boff, Leonardo (1986): Cerkev: karizma in moč, Založba Obzorja, Maribor
4. Bunc, S. (1963): Mit, v: Slovar tujk, Založba Obzorja, Maribor
5. Cassirer, Ernst (1972): Mit o državi, Nolit, Beograd
6. Cawthorne, Nigel (1997): Spolno življenje diktatorjev, DZS, Ljubljana
7. Connolly, William E.(1974): Politične vede in ideologija, Mladinska knjiga, Ljubljana
8. Courtois, Stephane, Werth, Nicolas, Panne, Jean-Luis, Paczkowski, Andrzej, Bartosek, Karol, Margolin, Jean-Luis (1999): Črna knjiga komunizma - zločini, teror in zatiranje, Založba Mladinska knjiga, Ljubljana
9. Čorić, Šimun Šito (1998): Psihologija religioznosti, Naklada Slap, Jastrebarsko

10. Đurić, Mihailo (1989): Mit, nauka, ideologija, Beogradski izdavačko – grafički zavod, Beograd
11. Ferfila, Bogomil in Kos, Marta (2002): Politično komuniciranje, za založbo Ivan Hvala, Ljubljana
12. Flere, Sergej in Kerševan, Marko (1995): Religija in sodobna družba, ZPS Ljubljana
13. Francis, Soo Y.K. (1981): Mao Tse-Tung's theory of dialectic, Sovietica, London
14. Freud, Sigmund (1977): Predavanja za uvod v psihoanalizo, Državna založba Slovenije, Ljubljana
15. Han, Suyin (1973): Mao Zedong- življenje posvečeno revoluciji, založba Lipa, Ljubljana
16. Han, Suyin (1979a): Veter v stolpu – prvi del, založba Lipa, Ljubljana
17. Han, Suyin (1979b): Veter v stolpu – drugi del, založba Lipa, Ljubljana
18. Hunt, Michael H. (1996): The genesis of chinese communist foreign policy, Columbia University Press, New York
19. Južnič, Stane (1989): Politična kultura, založba Obzorja, Maribor
20. Jambrek v: Kirn, Andrej (1979): Izbrane teme iz marksistične filozofije, Zavod SR Slovenije za šolstvo, Ljubljana
21. Kovač, Bogomir (1996): Poslovna mitologija, Gospodarski vestnik, Ljubljana
22. Li, Zhisui (1996): The private life of Chairman Mao, Arrow books, London
23. Malinowski, Bronislaw (1999): Vloga mita v življenju, Časopis za kritiko znanosti, letnik 27, št.194, str. 33-43
24. Mao Ce Tung (1969): Kitajska revolucija: Iz »Izbranih del«, Mladinska knjiga, Ljubljana
25. Mao Tse Tung (1975): Pesmi, Mladinska knjiga, Ljubljana
26. Milčinski, Maja (1995): Kitajska in Japonska: med religijo in filozofijo, Trias WTC, Ljubljana
27. Moore, Stephen (1997): Sociologija-ključni pojmi in dejstva, ZPS Ljubljana
28. New Webster's Dictionary of the English Language (1975): Myth, Consolidated Book Publishers, Chicago
29. Ovsec, Damjan J. (1991): Slovanska mitologija in verovanje, Domus, Ljubljana
30. Pečjak, Vid (1990): Kako se je podrl komunizem, samozaložba, Ljubljana
31. Pečjak, Vid (1995): Politična psihologija, samozaložba, Ljubljana
32. Politička enciklopedija (1975): Karizma, Savremena administracija, Beograd

33. Roskin, Michael G. (1995): Countries&concepts An introduction to comparative politics, A Simon and Schuster company, New Jersey, USA
34. Rostohar, Mihajlo (1965): Osnove socialne psihologije, Mladinska knjiga, Ljubljana
35. Rošker, Jana (1992): Zmajeva hiša, Cankarjeva založba, Ljubljana
36. Roter, Zdenko (1973): Cerkev in sodobni svet, Cankarjeva založba, Ljubljana
37. Saje, Mitja (1994): Zgodovina Kitajske, Od tradicionalne do moderne Kitajske, Obdobje Qing, Študentska organizacija Univerze, Ljubljana
38. Snow, Edgar (1968): Red star over China, Grove press, New York
39. Spahić, Besim (2000): Politični marketing, Časopis za kritiko znanosti, letnik 28., št. Politikon 1, Ljubljana
40. Sruk, Vlado (1981): Družboslovno in filozofsko branje, Pomurska založba, Murska Sobota
41. Su, Wenming (1984): China after Mao, Beijing review, Beijing
42. Ščekić, Jovan (1971): Kako sem doživel Kitajsko, DZS, Ljubljana
43. Šinkovec, Matjaž, Novak, Božidar (1990): Kako zmagati na volitvah, Časopis za kritiko znanosti, št. 1/90, Ljubljana
44. Škafar, Vinko (1998): Verstva, sekte in novodobna gibanja, Mohorjeva družba, Celje
45. Teufel, June (1996): China's political system, MacMillan Press LTD, London
46. The Times - Atlas svetovne zgodovine (1989): Yuan Shikai, Cankarjeva založba in Državna založba Slovenije, Ljubljana
47. Ule, Mirjana Nastran (1994): Temelji socialne psihologije, ZPS Ljubljana
48. Velikonja, Mitja (1996): Masade duha, Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana
49. Vranicki, Predrag (1975): Dialektični in zgodovinski materializem, Založba Obzorja, Maribor
50. Vranicki, Predrag (1983): Zgodovina marksizma 3, Mladinska knjiga, Ljubljana
51. Vreg, France (2000): Politično komuniciranje in prepričevanje, za založbo Ivan Hvala, Ljubljana
52. Watts, Alan (1983): Myth and Ritual in Christianity, Thames and Hudson, London
53. Weber, Max (1975): Typs of authority, v zborniku Sociology, New York: Praeger Publishers
54. Žižek, Slavoj (1987): Jezik, ideologija, Slovenci, Delavska enotnost, Ljubljana

5.3. ČLANKI

1. Baković, Zorana: Za Dengom ni jokal nihče, Delo, 21.02.1997
2. Baković, Zorana: Rojstni dan velikega sina, Delo, 22.12.2003
3. Cassirer, Ernst (1995): Tehnika sodobnih političnih mitov, Časopis za kritiko znanosti, let.23, št.176, str. 11-20
4. Hrženjak, Majda (1999): Elementi družboslovne analize mita: ali je mogoča celovita analiza mita, Časopis za kritiko znanosti, let.27, , št.194, str.45-65
5. Ničesar ob 25. obletnici smrti!, Slovenska panorama, 20.09.2001, št.38
6. Book on Mao's art work well received, China daily, 01.03.2000
7. 'Educated youth' recall past, China daily, 22.03.2001
8. Golden Mao Zedong Poems Scrolls Comes to Public, People daily, 26.06.2000
9. All volumes of »Mao Zedong Works« Published, People daily, 01.07.1999
10. Chinese Commemorate Anniversary of late Chairman Mao's birth, People daily, 27.12.2001
11. Jiang's Speech at meeting marking 90th Anniversary of 1911 Revolution, People daily, 10.10.2001
12. Great thinkers known to human history, People daily, 26.06.2000
13. Ošljaj, Borut (1998): Mit, sinhronost, odgovornost, Anthropos, letnik 30, 1998, št.4-6, str. 79-90
14. Ošljaj, Borut (1993): Antropološki temelji znanosti, Anthropos, letnik 25, 1993, št.3-4, str. 60-82
15. Mrevlje, Andrej (1993): Rdeče sonce, Razgledi, 1993, št. 24, str. 20-21
16. Saje, Mitja (1999): Deng Xiaoping in njegov vpliv na politiko ter reforme sodobne Kitajske, Azijske in afriške študije III, št. 1-2, str. 51-75
17. Velikonja, Mitja (1996): Dvojna vpetost, TIP, 1996, let. 33, št.5, str. 808-816
18. Velikonja, Mitja (1994): Nedokončane zgodbe – sodobna politična mitologija, Časopis za kritiko znanosti, let. 22, št. 168-169, str. 153-179
19. Xing, Lu (1999): An ideological/cultural analysis of political slogans in Communist China, Discourse & Society, str. 487-508, Sage publications, London

5.4. INTERNET

1. *The Chairman smiles*

<http://chineseculture.about.com/gi/dynamic/offsite.htm?site=http%3A%2F%2Fwww.iisg.nl%2Fexhibitions%2Fchairman%2Fchnintro.html>

2. *Once again, long live Chairman Mao!*

<http://www.theatlantic.com/unbound/flashbks/china/livemao.htm>

3. *The Mao cult*

<http://www.iisg.nl/~landsberger/cult.html>

4. *Discovering China: The Middle Kingdom*

[http://library.thinkquest.org/26469/cultural revolution/cult.html](http://library.thinkquest.org/26469/cultural%20revolution/cult.html)

5. *Interview with Wu Ningkun*

<http://www.gwu.edu/~nsarchiv/coldwar/interviews/episode-15/ningkun4.html>

6. *Shades of Mao: The Posthumous Cult of the Great Leader*

http://www.morningsun.org/red/barme_maobody.html

7. *Mysticism and kingship in China*

<http://semcoop.com/categories/religion/article.asp?review=relching.txt>

8. *The final chapter of Mao's legacy?*

http://nixoncenter.org/publications/articles/9_26_00Mao'sLegacy.htm

9. *The Communist Party of China*

<http://english.peopledaily.com.cn/data/organs/cpc.shtml>

10. *The People's Republic of China: The Cultural Revolution decade 1966-1976*

<http://www-chaos.umd.edu/history/prc3.html>

11. *Mao Mania alive and well*

http://www.tibet.ca/wtnarchive/1993/12/24_5.html

12. *History of the Long March*

<http://www.paulnoll.com/China/Long-March/Long-March-history.html>

13. *Quotations of Chairman Mao Zedong*

<http://paulnoll.com/China/Long-March/Chairman-Mao-quotes.html>

14. *The Long March*

<http://www.iusb.edu/~journal/1999/Paper8.html>

15. *Chinese history*

http://www.historylearningsite.co.uk/long_march_1934_to_1935.html

16. *Idolizing Mao*

<http://www.anu.edu.au/culture/activities/sixpack/webcase/red1a.htm>

17. *A star reflects on the sun*

http://www.morningsun.org/red/barme_starreflects.html

18. *Badges of Chairman Mao Zedong*

http://chineseculture.about.com/gi/dynamic/offsite.htm?site=http%3A%2F%2Fwww.cn.d.org%2FCR%2Fold%2FForeign_public_opinion%2Fmaobadge%2Findex.html

19. *Music of China*

http://www.wikipedia.org/wiki/Music_of_China

20. *Mao Tse-tung's Thought Is the Telescope and Microscope of Our Revolutionary Cause*

http://www.morningsun.org/red/telescope_6101966.html

21. *World's People Eagerly Seek Chairman Mao Badges*

http://www.morningsun.org/red/badges_cr5_1968.html

22. *Shades of Mao: The Posthumous Cult of the Great Leader*

http://www.morningsun.org/red/barme_everymao.html

23. 关于个人崇拜的历史反思

<http://www.clibrary.com>

24. *Living revolution/Watch TV*

<http://www.morningsun.org/living/tv.html>